

KULTURMILJÖ- PROGRAM

FÖR
ÖCKERÖ KOMMUN

ANTAGANDEHANDLING
MARS 2012

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

BAKGRUND OCH FÖRUTSÄTTNINGAR	4
INLEDNING	5
UPPLÄGG OCH INNEHÅLL	6
BAKGRUND OCH SYFTE	7
VAL AV KULTURMILJÖER	9
ARBETSPROCESS	12
ANSVARSFÖRDELNING	15
ANSVARSFÖRDELNING	16
REKOMMENDATIONER	17
GÄLLANDE LAGAR OCH BESTÄMMELSER	18
ALLMÄNNA REKOMMENDATIONER	23
OMRÅDESvisa rekommendationer för bebyggelsemiljöer	28
Hyppeln	29
Källö-Knippla	35
Kalvsund	41
Grötö	47
Hälsö	53
Öckerö	59
Hönö	71
Fotö	92
Björkö	98
OMRÅDESvisa rekommendationer för fornlämningsmiljöer och marina lämningar	113
Fornlämningar och fornlämningsmiljöer	114
Marina lämningar	123
BILAGOR	127
OM FORN- OCH KULTURLÄMNINGAR I ÖCKERÖ KOMMUN	128
BEBYGGELSEUTVECKLINGEN I ÖCKERÖ KOMMUN	130
TRE LANDSKAPSTYPER	131
GRUNDLÄGGANDE BEGREPP OCH DEFINITIONER	137
KULTURMILJÖLEXIKON	139
KÄLLOR OCH UNDERLAG	142

BAKGRUND
OCH
FÖRUTSÄTTNINGAR

Kulturarv, traditioner och historiska miljöer bevaras och utvecklas för kommande generationer.

Det öppna, karga landskapet tillsammans med tillgängliga havsnära naturområden ger både konstnärlig inspiration och möjlighet till aktivitet och rekreation.

CITAT UR ÖCKERÖ KOMMUNS VISION

INLEDNING

Öckerö kommuns läge och naturförhållanden utgör grunden för en särpräglad kulturmiljö. Vissa av kulturmiljöspåren har sedan i sin tur haft stort inflytande på hur det övriga landskapet utformats och på det sätt samhället organiserats. Det kan röra sig om hamnar, farleder, landsvägar och odlingslandskap. Några av miljöerna inom Öckerö kommun har gemensamma drag, medan andra miljöer är helt unika. Både de gemensamma och unika kulturmiljöerna åskådliggör Öckerö kommuns historia och ger en förståelse för vårt kulturarv och de förändringar som skett i samhället.

Ett kulturmiljöprogram har idag en given plats i samhällsplaneringen och ingår som en naturlig del i den kommunala miljödebatten. Bevarandebestånden, såväl i bevarandet av de förhistoriska och maritima lämningarna som värdena i den bebyggda miljön, har stöd i lagstiftningen och det är därför viktigt att Öckerö kommun har ett väl fungerande beslutsunderlag i dessa frågor.

Kulturmiljöprogrammet visar Öckerö kommuns vilja när det gäller arbetet med kulturmiljöfrågor, och ingår som en del i kommunens översiktliga planering. Det är ett stöd vid handläggning av frågor som rör kulturhistoriskt värdefulla miljöer i kommunen. Programmet innehåller ett urval kulturmiljöer med beskrivningar, rekommendationer och förslag till åtgärder.

Kulturmiljöprogrammet är framtaget under åren 2005–2008, reviderat 2012. Ansvariga för arbetet är samhällsbyggnadsnämnden i samarbete med kultur- och fritidsnämnden, Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Bohusläns museum och valda konsultföretag. Projektet delfinansieras av Europeiska Unionen.

MÅL 2 ÖARNA

PROJEKTET DELFINANSIERAS AV EUROPEISKA UNIONEN
EG:S STRUKTURFONDER

UPPLÄGG OCH INNEHÅLL

BAKGRUND OCH FÖRUTSÄTTNINGAR

Här ges en kort beskrivning av bakgrunden till arbetet med kulturmiljöprogrammet. Dess mål och syfte förklaras. Slutligen redovisas arbetsprocess, medverkande samt val av kulturmiljöer.

ANSVARSFÖRDELNING

Kulturmiljöprogrammet redovisar roller och ansvar som fastighetsägare, allmänhet, kommun, länsstyrelse och Riksantikvarieämbetet har i kulturmiljöfrågor.

REKOMMENDATIONER

Kulturmiljöprogrammets rekommendationer består av gällande lagar och bestämmelser samt allmänna och områdesvisa rekommendationer. De riktar sig till kommunen samt andra myndigheter och aktörer.

Mark- och vattenanvändning, och som en följd därav kulturmiljöer, påverkas av lagstiftningen. De grundläggande reglerna i Lagen om kulturminnen (KML), Plan- och bygglagen (PBL) och Miljöbalken (MB) med flera redovisas.

Kommunen har formulerat rekommendationer som är generella för kulturmiljöer i hela Öckerö kommun. Rekommendationerna anger bland annat vilken hänsyn som bör tas vid planering, prövning av lov och

tillstånd samt andra åtgärder som påverkar kulturmiljöerna.

Områdesvisa rekommendationer anger rekommendationer för handläggning av ärenden inom en viss miljö. De delas upp i bebyggelsemiljöer, fornlämningsmiljöer och miljöer med marina lämningar. För varje miljö ges det en kort historisk beskrivning samt en sammanställning av inventeringen. Materialet är disponerat per ö. Alla områden och objekt som ingår i kulturmiljöprogrammet redovisas på en eller fler kartor vars skala varierar. Inom sammansatta områden utpekas delområden med bokstavs-beteckning. Enstaka objekt omnämns oftast inte i löpande text, utan pekas istället ut på kartan. I vissa fall kan byggnader inom en och samma fastighet värderas på olika sätt, vilket anges under rubriken klassificering.

Bebyggelsemiljöer på Rörö utelämnas i detta program, och hänvisas till kulturminnesvårdsprogrammet för Öckerö kommun *Tradition och förnyelse* (1992).

BILAGOR

Slutligen sammanställs källor och underlag, referenslitteratur, kulturmiljölexikon och grundläggande begrepp förklaras. Nya kunskapsunderlag, övergripande landskapsanalys, historisk bakgrund samt en text om forn- och kulturlämningar i kommunen presenteras.

BAKGRUND OCH SYFTE

BAKGRUND

När syftet är att en landskapsmiljös historia ska tillvaratas och synliggöras vid en framtida exploatering, krävs andra typer av underlag än när syftet är att tala om vilka områden som ska skyddas från exploatering. För att kunna bedöma och värdera olika historiska spår och strukturer i landskap och bebyggelse, krävs underlag som är anpassade till planeringsprocessen. Sådana underlag ska bygga på en grundlig kunskapsinventering och arbetas fram utifrån ett helhetsgrepp. Underlagen ska också se till den mångfald som finns i kulturmiljöerna, ha tydliga riktlinjer samt vara väl förankrade bland politiker, tjänstemän och medborgare.

Nu gällande kulturminnesvårdsprogram för Öckerö kommun, *Tradition och förnyelse*, utarbetades åren 1985–1992. Eftersom det idag råder nya förutsättningar – när det gäller kommunens visioner, politiska mål, översiktsplan, lagar, kunskap och arbetsmetoder – och eftersom tillämpningen av nuvarande program har visat sig ha vissa brister, blev det aktuellt att arbeta fram ett nytt kulturmiljöprogram.

Kulturminnesvårdsprogram

Kulturminnesvårdsprogrammet, *Tradition och förnyelse*, har vissa brister avseende utvärdering av befintliga kulturmiljöer. Konkreta värdebeskrivningar och rekom-

mendationer för de utpekade områdena saknas, och utrymmet för godtycklig bedömning är därför alltför stor. Tillsammans med gällande rutiner för handläggning bidrar detta till en lång och komplex process för politiker, tjänstemän och medborgare.

Nya förutsättningar

Öckerö kommun är en attraktiv boendemiljö och bebyggelsestrycket är stort. Förnyelse av befintliga områden samt resursutnyttjande av den begränsade marktillgången är därför särskilt aktuella i det dagliga planarbetet. Detta speglas i de dokument som tagits fram under åren 2005–2007; kommunens vision, politiska mål och översiktsplan.

Ett flertal nya lagar, såsom plan- och bygglagen (SFS 2010:900), miljöbalken (SFS 1998:808) har tillkommit och lagen om kulturminnen (SFS 1988:950) har ändrats (SFS 2000:265) sedan det tidigare kulturminnesvårdsprogrammet antogs. Lagarna ställer nya krav på hantering av kulturmiljöfrågor i planeringen. Ett nytt strandskydd och lokala miljömål har tagits fram i Öckerö kommun.

Nya forsknings- och kunskapsunderlag ger ständigt nya förutsättningar som förändrar synen på kulturmiljöer. Inom ramen för EU-projektet Öckeröarnas maritima lämningar i tanke och landskap har bland annat en fornminnesdatabas för Öckerö kommun tagits fram.

Det har även utvecklats nya typer av demokratiska förhållningssätt i arbetet med projekt av det här slaget. De innebär en kontinuerlig, öppen dialog mellan flera aktörer.

SYFTE

I arbetet för en hållbar samhällsutveckling står kulturmiljön, något som ständigt förändras och utvecklas, i fokus. Att utgå ifrån och ta till vara resurser i den befintliga kulturmiljön är ett sätt att bevara kustmiljöernas särart och attraktionskraft. Det är inte bara kulturmiljön i sig som ska värnas utan även den potential den är bärare av för en hållbar samhällsutveckling.

En kulturmiljökvalitet ska inte uppfattas som en statisk målbild. Nya kvaliteter kan tillkomma medan gamla förlorar sin betydelse. För att framtidens kust-

miljöer ska vara hållbara ska de kännetecknas av en kulturhistorisk mångfald. Då kan nya miljökvaliteter växa fram i en process som förmår hantera dagens kvaliteter. Detta kräver en förståelse för, ett aktivt förhållningssätt till och goda förvaltningsvillkor för den befintliga miljöns kulturmiljökvaliteter. Kulturmiljöprogrammets ambition är att spegla, bevara, utveckla och stimulera kulturmiljöer i Öckerö kommun.

HÖNÖ HULTS ÅGOR ÅR 1827

VAL AV KULTURMILJÖER

I förslaget till nytt kulturmiljöprogram har miljöer och objekt av särskilt kulturhistoriskt värde valts ut med mångfald som förutsättning; olika skeden i öarnas historia ska speglas. Det är objekt och miljöer med kännetecken och funktioner typiska för kustkulturen. De är uttryck för kommunens karaktär och särart – egenskaper som utgör ett slags "mervärde" för människor och samhällsutveckling. Den nu genomförda sammanställningen utgår från flera program som utarbetats sedan mitten av 1970-talet fram till idag. De olika programmen har haft en varierande inriktning men motiv, målsättning och urvalsprinciper är likartade.

De kulturmiljökvaliteter i kust och skärgård som identifierats som centrala, är knutna till dessa platser särskilda förutsättningar – havet och dess nyttjande, den tidiga bosättningen och nationsgränsen. Närheten till havet, fiskenäringen och "mångsyssleriet" har skapat samhällen som kännetecknas av småskalighet och täthet, ett varierat odlingslandskap, och en blandad bebyggelse med både boende och verksamheter. Andra karaktäristiska anläggningar har formats av sjöfart, militärt nyttjande, turism och fritidsboende. De näringar eller verksamheter som format de kusttypiska miljöerna är idag på många platser på tillbakagång eller inaktuella. Kustkulturen är därmed stadd i förändring.

BYGGNADER OCH BEBYGGELSEMILJÖER

Värdefulla byggnader och bebyggelsemiljöer har avgränsats med hjälp av det nuvarande kulturminnesvårdsprogrammet, det underlag som ligger till grund för detsamma, underlag från Bohusläns museum, studier av detaljplaner och gamla kartor, vandringar samt de inventeringar som genomfördes åren 2005–2007. Vid bedömningar av bebyggelsen har både det historiska värdet/dokumentvärdet och upplevelsevärdet beaktats.

Bebyggelsemiljöer

Inom det nya programmet har sammanlagt 35 miljöer avgränsats på nio av kommunens tio öar. Bebyggelsemiljöer som utpekats i programmet är bland annat rester av primärbebyggelsemiljöer, hamnar samt ny bostadsbebyggelse från 1970-talet. Inom dessa områden är det, förutom byggnader, även fastighetsindelning, placering i landskapet, trädgårdar, stenmurar, vägar, stigar m.m. som anses vara bevarandevärda.

Bebyggelsemiljöer för Rörö tas fram i ett separat dokument som blir ett tillägg till detta program. Tills vidare hänvisas till kulturminnesvårdsprogrammet för Öckerö kommun *Tradition och förnyelse* (1992).

Byggnader

Bebyggelsens utformning har förändrats genom åren och

AVGRÄNSNING AV NYA KULTURMILJÖER I ÖCKERÖ KOMMUN

10.2. RAMMEN

10.1. RÖRÖ NATURRESERVAT

1. HYPPELN

2. KÄLLÖ-KNIPPLA

10.3. BURÖSUND

5. HÄLSÖ

9. BJÖRKÖ

6. ÖCKERÖ

10.4. ERSDALEN, HÖNÖ

3. KALVSUND

4. GRÖTÖ

7. HÖNÖ

10.5. ENGELSMÄNNENS HAGE, HÖNÖ

8. FOTÖ

10.6. FOTÖSKÄRGÅRDEN

Miljöer

Bebyggelse

Gator, stigar, vägar

Fornlämningar

påverkats av bland annat tillgång på material, teknikutveckling och livsstil. Ett flertal byggnader utanför kulturmiljöerna har pekats ut. Dessa har oftast förlorat sitt sammanhang men anses bevarandevärda av andra skäl.

STIGAR, VÄGAR OCH VÄGMILJÖER

Landskap som vi dagligen färdas genom är också en del av vårt kulturlandskap. Kulturmiljöprogrammet lyfter därför även fram gamla vägar, stigar och vägmiljöer som bedöms som värdefulla ur kulturmiljösynpunkt. Sammanställningen är resultatet av studier av gamla kartor, vandringar och inventeringar som genomfördes åren 2005–2006.

FORNLÄMNINGAR OCH FORNLÄMNINGSMILJÖER

Utifrån nuvarande kulturminnesvårdsprogram samt länsstyrelsens inventering Värdefulla odlingslandskap i Göteborgs och Bohus län, har Bohusläns museum, i samråd med Öckerö kommun, utfört inven-

teringar av fornlämningsmiljöer samt gett förslag till de sex objekt som slutligen avgränsats.

MARINA LÄMNINGAR

Öckerö kommuns kulturmiljöprogram redovisar även fem fornlämningar under vatten. Avsikten är att uppmärksamma betydelsen av kulturarvet under vatten, eftersom det betyder mycket för Öckerö, vars särprägel och utveckling är intimt sammankopplad med havet.

I det samarbete som Öckerö kommun genomfört med Bohusläns museum, har museet valt fem objekt som ingår i programmet. Objekten består av fartyglämningar daterade från 1500-tal till och med 1800-tal och får symbolisera en lång och intressant sjöfartshistoria.

YTTRE SKÄRGÅRDEN - NATURRESERVATET PÅ RÖRÖ. ÅR 2006.

ARBETSPROCESS

ARBETSPROCESS

Arbetet med föreliggande kulturmiljöprogram delades upp i fyra skeden; inledning, program och inventering, samråd samt antagande.

Följande mål sattes upp inför arbetet med kulturmiljöprogrammet: Grundlig kunskapsinventering, helhetsgrepp, mångfald, tydliga riktlinjer, bred förankring och tillgänglighet. Innebörden i dessa mål beskrivs utförligt i samrådshandlingen.

Inledning

Arbetet med ett nytt kulturmiljöprogram för Öckerö kommun inleddes med demokratiprojektet MYRAN, Medborgarnas Yttrande Rörande Arkitektur och Natur, delfinansierat av Europeiska Unionen. Inom MYRAN arbetade man med en rad olika metoder för att väcka intresset för kulturmiljöfrågorna. Detta för att få så många som möjligt engagerade i frågorna och få dem att formulera sina tankar kring kulturmiljöerna. Dialogvandringar har genomförts på de större öarna med många deltagare som lämnat synpunkter. En del frågor har dessutom lyfts fram i efterföljande diskussioner. På Fotö, Grötö och Kalvsund har synpunkter samlats in. Föredrag, temakvällar och utställningar har arrangerats. Miljöer har fotograferats och en film har spelats in för att ge nya kunskaper om och nya perspektiv på kulturmiljöarbetet.

Program och inventering

Tidigare kulturmiljöinventeringar utvärderades. Vidare inventerades miljöerna på nytt. Det insamlade materialet sammanställdes, tolkades och värderades. Arbetet utfördes av Öckerö kommun när det gäller bebyggelsemiljöer. Bohusläns Museum ansvarade för inventering av fornlämningsmiljöerna. Som ett komplement till inventeringarna genomfördes studier av historiska kartor. Löpande avstämmningar gjordes med Bohusläns museum, Länsstyrelsen i Västra Götaland, Samhällsbyggnadsnämnden samt Kultur- och fritidsnämnden i Öckerö kommun.

Samråd

Efter avstämmning med samhällsbyggnadsnämnden och kultur- och fritidsnämnden våren 2007 skickades kulturmiljöprogrammet på samråd. Samrådsinstanserna var de kommunala nämnderna, Bohusläns museum, Länsstyrelsen i Västra Götaland län, Göteborgs stad, Kungälv kommun, Göteborgsregionen (GR), lokala hembygdsföreningar och oråd. Samrådsutställningar arrangerades på alla öar.

Efter samrådet stämde inkomna synpunkter av med samhällsbyggnadsnämnden och kultur- och fritidsnämnden och därefter fördes de in i kulturmiljöprogrammet.

Antagande

Kulturmiljöprogrammet beräknas antas av Kommunfullmäktige våren 2009.

MEDVERKANDE

Projektledningsgruppen har bestått av förvaltningscheferna Bo Hultskär, samhällsbyggnadsförvaltningen (sbef), och Ann-Britt Norlander, kultur- och fritidsförvaltningen (kof).

Projektgruppen har bestått av Joanna Mikulska, planarkitekt och ansvarig för arbetet (sbef) och Karin Jellerström, vikarierande kultursekreterare (kof). Övriga medverkande inom projektgruppen har varit Agneta Bryngelsson, bygglovsgranskare (sbef) och Sofie Rittfeldt, kultursekreterare (kof).

Samarbetet med Bohusläns Museum när det gäller fornlämningsmiljöer och marina lämningar har bedrivits med Thomas Bergstrand och när det gäller byggnadsmiljöer med Lars Rydbom.

Under arbetets gång har en dialog pågått med Länsstyrelsen via Karin Slättberg (samhällsbyggnadsenheten) samt Jan Ottander och Lena Rundström (kulturmiljöenheten).

Konsulttjänster har köpts in i följande fall: Organisering och genomförandet av vandringarna; Einar Hansson och Kristina Wallman (Melica), framtagande av grafisk form för projektet; Åsa-Hanna Carlsson och Karin Persson (Mermermer) och korrekturläsning; Kristina Korpus (förlaget Habibi) och Vanja Larberg.

Justeringar inför antagandet 2012 Sofia Wiman planarkitekt (sbef).

JORDBRUKSBEBYGGELSE I TOMTRINGEN PÅ ÖCKERÖ

BOSTADHUS VID FOTÖ HAMN ÅR 2006

KULTURMILJÖTYPER I ÖCKERÖ KOMMUN

RÖRÖ

HYPPELN

KÄLLÖ-KNIPPLA

BJÖRKÖ

HÄLSÖ

ÖCKERÖ

KALVSUND

GRÖTÖ

HÖNÖ

FOTÖ

KULTURMILJÖER

Hamnar

Strandsittarbostäder

Fornlämningar - tomtningar

Jordbruksmiljöer

1970-tal

Administration/kyrka

Övrigt

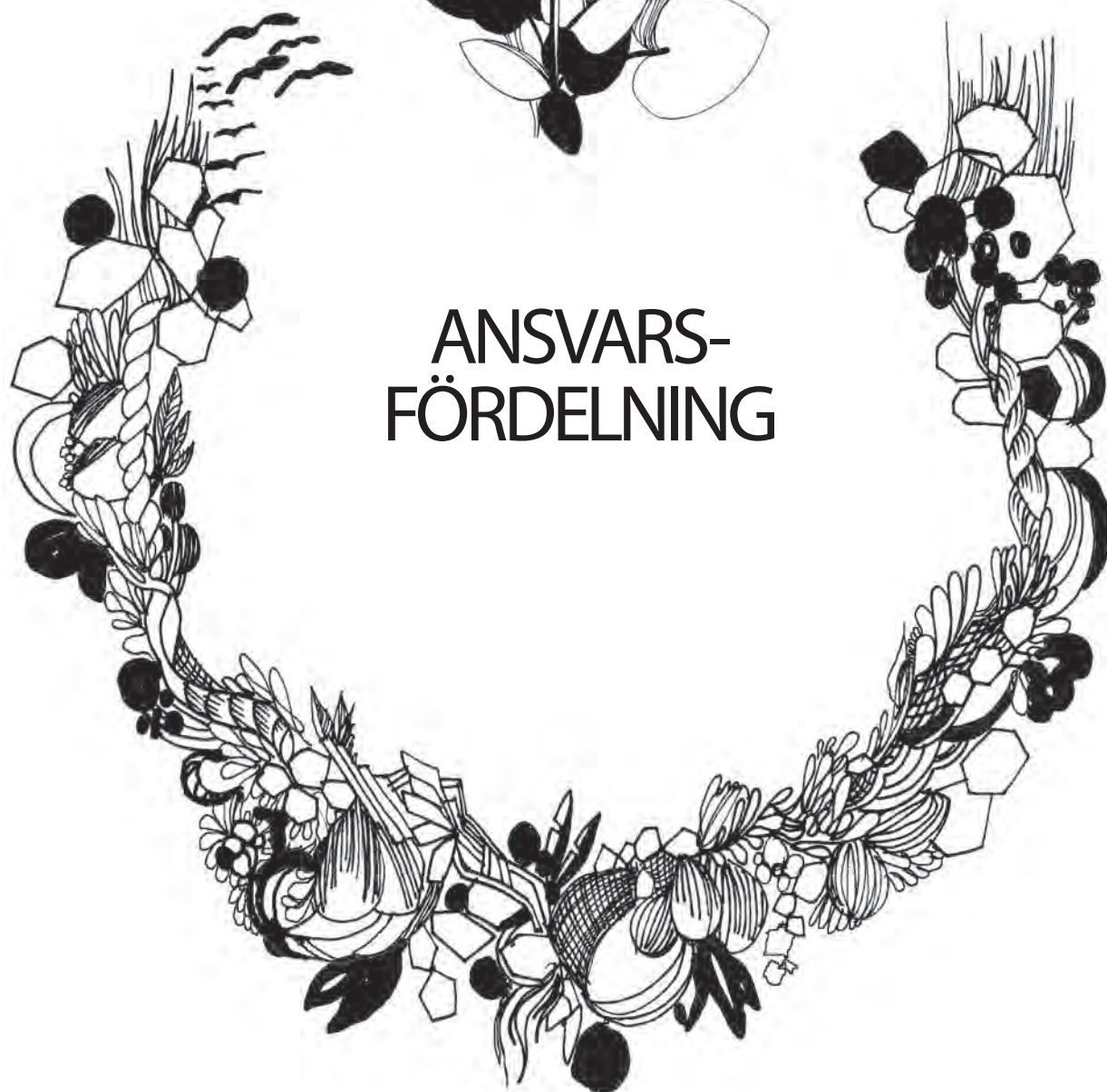
Övriga fornlämningsmiljöer

Grönområden

ANSVAR- FÖRDELNING

ANSVARSFÖRDELNING

ALLMÄNHETEN

Såsom nyttjare av det som våra förfäder skapat är alla skyldiga att slå vakt om kulturarvet. Detta fastställs i Lagen om kulturminnen i dess första paragraf. Fastighetsägare ska se till att en fastighets kulturhistoriska kvaliteter värnas och kan avläsas av framtida generationer samt slå vakt om kvaliteterna i landskapet.

KOMMUNEN

Kommunerna är viktiga aktörer i arbetet med kulturmiljöer. Kommunerna har ett ansvar för att kulturmiljön och kulturarvet tas tillvara i den fysiska planeringen, bland annat vid förändringar som ny- eller ombyggnad av enskilda byggnader eller förändringar av hela miljöer.

LÄNSSTYRELSEN OCH LÄNSMUSEERNA

Länsstyrelserna har det praktiska ansvaret för utövandet av Lagen om kulturminnen. Länsstyrelsen har tillsyn över kulturminnesvården i länet och kontrollerar att Lagen om kulturminnen, Plan- och bygglagen, Miljöbalken m m följs. De ger tillstånd, råd och information kring frågor som rör dessa lagar. Länsstyrelsen kan också bevilja bidrag till vård av särskilt

värdefulla fornlämningar, byggnader och kulturlandskap. Som stöd i expertfrågor använder sig länsstyrelserna i första hand av de lokala eller regionala museerna. Många län har egna museer som spelar en viktig roll i kulturarvsarbetet.

RIKSANTIKVARIEÄMBETET

Enligt Kulturminneslagen har Riksantikvarieämbetet uppsikt över kulturminnesvården i landet. Det innebär bland annat att utveckla samarbetet mellan olika aktörer inom området och att analysera vilka konsekvenser förändringar i samhället får för kulturmiljön. Riksantikvarieämbetet har också rätt att i viss utsträckning komma med anvisningar om hur lagen ska praktiseras.

GÄLLANDE LAGAR OCH BESTÄMMELSER

LAGEN OM KULTUR- MINNEN M.M.

Lagen (SFS 1988:950, ändrad SFS 2000:265) om kulturminnen m.m. (KML) skyddar fornlämningar och reglerar byggnadsminnesförklaringar av byggnader och miljöer. Lagen ger också ett särskilt bevarandeskydd för kyrkor och begravningsplatser.

FORNLÄMNINGAR

Fasta fornlämningar är lämningar efter människors verksamhet under forna tider. De har kommit till genom äldre tiders bruk och är varaktigt övergivna. Till en fast fornlämning hör ett så stort område, benämnt fornlämningsområde, som behövs för att bevara den och ge den tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Ett fornlämningsområde har samma skydd som en fornlämning. Ingrepp i en fornlämning kräver länsstyrelsens tillstånd.

I Riksantikvarieämbetets register över forn- och kulturlämningar (FMIS) finns det i Öckerö kommun för närvarande sammanlagt 257 objekt. Utöver dessa finns det ytterligare lämningar som ännu inte är införda i registret, däribland flera fartyglämningar. Av

de 257 lämningarna räknas 195 som fast fornlämning och har därmed högst lagskydd, 52 räknas som övrig kulturhistorisk lämning medan de tio resterande är bevakningsobjekt och ej bekräftade uppgifter om lämning.

BYGGNADSMINNEN

En byggnad som är synnerligen märklig genom sitt kulturhistoriska värde eller som ingår i ett kulturhistoriskt synnerligen märkligt bebyggelseområde får förklaras som byggnadsminne av länsstyrelsen. Det kan även gälla en park, trädgård eller annan anläggning. Vem som helst kan väcka frågan om byggnadsminnesförklaring. I beslut om byggnadsminnen anges skyddsbestämmelser för byggnadens vård, underhåll och bevarande. Byggnadsminnena ska spegla länets historia ur ett brett perspektiv.

I Öckerö kommun finns två byggnadsminnesförklarade objekt, Bremerska villan (Öckerö Kalven 1:69) och Båken (Öckerö Kalven 1:3), båda på Kalvsund.

KYRKOR OCH BEGRAVNINGSPLATSER (KML 4 KAP 3 §)

Kyrkor och begravningsplatser anlagda före år 1940

ska vårdas och förvaltas så att det kulturhistoriska värdet bevaras. Därför krävs särskilt tillstånd från länsstyrelsen för ändringar av olika slag.

Generellt måste tillstånd sökas för alla större förändringar på kyrktomter och begravningsplatser. Det gäller till exempel anläggande av ny begravningsplats i anslutning till den gamla eller utvidgning av den befintliga. Bestämmelserna om begravningsplatser omfattar även sådana byggnader på begravningsplatsen som inte är kyrkobyggnader samt fasta anordningar som murar och portaler.

Väsentliga ändringar på kyrkogården är oftast bygglovpliktiga enligt Plan- och bygglagen. Öckerö kommun ska därför kontaktas.

I Öckerö kommun omfattas kyrkogården på Öckerö av dessa bestämmelser.

PLAN- OCH BYGGLAGEN

Kommunerna har ansvar för kulturmiljöfrågor också utifrån bestämmelserna i Plan- och bygglagen (SFS 2010:900) (PBL). Lagen reglerar användning av mark- och vattenområden samt hur den byggda miljön ska utvecklas.

Inför större förändringar eller ingrepp i kulturmiljön kan detaljplaner, som beskriver vad, var och hur det är tillåtet att bygga, upprättas.

Vid ansökningar om bygglov ska kommunen bland annat kontrollera att byggnader, som är särskilt värdefulla ur historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt inte förvanskas. Oavsett om en byggnad är särskilt värdefull eller inte ska ändringar alltid utföras varsamt så att byggnadens värden inte går förlorade. Kommunen kan ingripa mot en fastighetsägare som inte lever upp till de kraven.

KRAV PÅ NYA BYGGNADER (PBL 8 KAP 1 §)

”En byggnad ska

1. vara lämplig för sitt ändamål,
2. ha en god form-, färg- och materialverkan, och
3. vara tillgänglig och användbar för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga.”

(PBL 8 KAP 9 §)

”Byggnader ska placeras och utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och till natur- och kulturvärdena på platsen.”

I paragrafen finns grundläggande bestämmelser om

byggnaders placering och utformning med hänsyn till omgivningen samt till natur- och kulturvärden på platsen. Att kraven är grundläggande innebär också att de ska kunna hävdas av kommunen i enskilda tillståndsärenden. Kommunens ståndpunkt i ett sådant ärende får en större tyngd, om kraven har kommit till uttryck i en antagen plan eller i ett så kallat bevarandeprogram.

Anpassningskravet får en speciell innebörd när det är fråga om kompletterings- och förtätningsbebyggelse inom områden som har en uttalad särprägel. Även om uttrycket ”värdefulla miljöer” inte förekommer i 9 §, är avsikten att krav på särskild hänsyn inom områden av detta slag ska kunna ställas med stöd av paragrafen. Som värdefulla miljöer menas här avgränsade områden som genom sin utformning och placering i förhållande till varandra kan ge den yttre miljön ett särpräglat uttryck.

VARSAMHET VID ÄNDRINGAR AV BEFINTLIGA BYGGNADER (PBL 8 KAP 17 §)

”Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.”

I paragrafen ställs krav på varsamhet vid ändringar av alla befintliga byggnader. Alla ändringar, även sådana som inte kräver bygglov ska ske på ett sådant sätt att byggnadens särdrag beaktas och dess positiva kvaliteter tas till vara.

SKYDD AV BYGGNADER ELLER BEBYGGELSEOMRÅDEN (PBL 8 KAP 13 §)

”En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.”

Paragrafen innehåller föreskrifter om skyddet av byggnader eller bebyggelseområden som representerar större värden ur historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.

UNDERHÅLL AV BYGGNADER (PBL 8 KAP 14 §)

”Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.”

GÄLLANDE LAGAR OCH BESTÄMMELSER I ÖCKERÖ KOMMUN

 Natura 2000 (Sälöfjorden SE050036, Nordre älvs estuarie SE0520043)

 Riksintresse för kulturmiljövård (Burösund KO69)

 Riksintresse för friluftslivet (FO5)

 Riksintresse för natur (Nordre älvs estuarie NRO14144, Rörö NRO14143)

 Strandskydd

 Detaljplanlagt område

 Naturreservat (Vinga, Ersdalen, Rörö, Nordre älvs estuarie)

 Naturreservat under uppbyggnad (Vinga-Fotöskärgården)

RÖRÖ

HYPPELN

KÄLLÖKNIPPLA

HÄLSÖ

BJÖRKÖ

ÖCKERÖ

KALVSUND

GRÖTÖ

HÖNÖ

FOTÖ

Paragrafen innehåller bestämmelser om de krav som kan ställas i fråga om underhåll av byggnader.

Enligt första styckets andra mening ska kravet på underhåll anpassas till byggnadens historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värde samt till omgivningens karaktär. Bestämmelsen innebär att materialval och färgsättning ska anpassas till byggnadens värde, karaktären på omgivningen och till lokala traditioner.

Byggnader som är särskilt bevarandevärda ska underhållas så att deras särart bevaras. Denna bestämmelse utgör ett komplement till första stycket och innebär att både byggnaders yttre och inre delar berörs av det särskilda underhållskravet. Om skyddsbestämmelserna har meddelats genom detaljplan eller områdesbestämmelser är fastighetsägarna skyldiga att följa dessa när de underhåller sina byggnader. Bestämmelserna om underhåll kan till exempel innebära att vissa fasaddetaljer, invändiga takmålningar eller speciella delar av en inredning ska underhållas på ett visst sätt.

DETALJPLAN

En detaljplan är ett juridiskt bindande kontrakt mellan kommunen, markägarna och grannarna. Den reglerar vad såväl enskilda som myndigheter får och inte får göra inom ett markområde. Detaljplanen styr hur marken får användas (till exempel för bostäder, handel, kontor, parker), husstorlek, hushöjd, avstånd från hus till tomtgräns och rättigheter att dra fram ledningar eller gångvägar över annans mark. En detaljplan gäller tills dess att den upphävs eller täcks över av en ny.

De flesta finns i tätorterna, och för vissa fritids- och husområden. En detaljplan består av en plankarta, en planbeskrivning och en genomförandebeskrivning. Ibland ingår även illustrationskarta, program och/eller miljökonsekvensbeskrivning.

Markanvändning

Kulturmiljöer kan regleras med markanvändning Q, det vill säga användning anpassad till bebyggelsens kulturvärden (tidigare kallat kulturresevat). Sådana områden är avsedda enbart för befintlig, kulturhistorisk bebyggelse. Användningen är fri så länge den inte inkräktar på själva bevarandet eller stör omgivningen.

(PBL 4 KAP 16 §)

”Utöver vad som enligt 4 kap 5 § ska redovisas i detaljplanen får i planen meddelas bestämmelser om

1. Placering, utformning och utförande av byggnader, andra anläggningar och tomter, varvid får meddelas av varsamhetsbestämmelser för att precisera kraven i 8 kap 17 §, skyddsbestämmelser för byggnader som avses i 8 kap

13 § och för tomter som är särskilt värdefulla ur historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, rivningsförbud för byggnader som avses i 8 kap 13 §

samt sådana bestämmelser i fråga om andra ändringar av byggnader än tillbyggnader som får utföras med stöd av föreskrifter enligt 12 § lagen (1994:847) om tekniska egenskapskrav på byggnadsverk m.m. [...]

(PBL 4 KAP 8 §)

1. ”hur allmänna platser som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt ska skyddas.”

Paragrafen innebär att bestämmelserna i 8 kap 17 § om varsamhet vid ändring av byggnader kan preciseras i detaljplan genom så kallade varsamhetsbestämmelser. Skyddsbestämmelser kan också meddelas för sådana värdefulla byggnader som behandlas i 8 kap 13 §.

MILJÖBALKEN

Värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas enligt den centrala miljölagstiftningen, Miljöbalken (MB). Hit hör bland annat områden som är av riksintresse för kulturmiljövården.

Miljöbalken kräver att en så kallad miljökonsekvensbeskrivning ska göras vid planering av bebyggelse och annan exploatering. En miljökonsekvensbeskrivning ska identifiera, beskriva och bedöma verksamhetens effekter på bland annat kulturmiljön.

Miljöbalken ger också länsstyrelser och kommuner möjlighet att inrätta kulturresevat enligt samma regler som gäller för inrättande av naturresevat.

STRANDSKYDD (7 KAP 13–18 §§ MB)

Strandskyddet innebär skydd för både allemansrätt och växt- och djurliv utmed stränderna.

Nytt strandskydd för Öckerö kommun arbetades fram åren 2001–2002 och vann laga kraft år 2006. Då strandskyddet omfattar en stor del av Öckerö kommuns yta, ger det vissa förutsättningar för kommunens utveckling och präglar därmed kulturlandskapet.

KULTURRESEVAT (7 KAP 9 § MB)

Ett mark- eller vattenområde får förklaras som kulturresevat i syfte att bevara värdefulla kulturprä-

lade landskap.

I Öckerö kommun finns inga kulturresevat. Det finns dock funderingar på att det naturresevat som är under uppbyggnad i Fotöskärgården även ska bli kulturresevat.

NATURRESEVAT (7 KAP 4–8 §§ MB)

Naturresevat kan bildas med något av följande syften: Bevara biologisk mångfald; vårda, bevara, skydda, återställa eller nyskapa värdefulla naturmiljöer; tillgodose behov av områden för friluftslivet samt skydda, återställa eller nyskapa livsmiljöer för skyddsvärda arter.

I alla naturresevat och naturvårdsområden finns föreskrifter som reglerar vad man får och inte får göra. Föreskrifterna kan avse bland annat kulturmiljöfrågor.

I Öckerö kommun finns det två resevat; Rörö och Ersdalen på Hönö samt ett under uppbyggnad; Fotöskärgården.

RIKSINTRESSE FÖR KULTURMILJÖVÅRD (3 KAP 6 § MB)

Mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse ur allmän synpunkt på grund av deras natur- eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet, ska så långt det är möjligt skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada natur- eller kulturmiljön. Behovet av grönområden i tätorter och i närheten av tätorter ska särskilt beaktas. Områden som är av riksintresse för naturvärden, kulturmiljövärden eller friluftslivet ska skyddas mot åtgärder som avses i första stycket.

Öarna kring Burösund väster om Hälsö är av riksintresse för kulturmiljövård.

RIKSINTRESSET FÖR FRILUFTSLIVET

Områden av riksintresse för friluftslivet ska ha stora friluftsvärden på grund av särskilda natur- och kulturkvaliteter, variationer i landskapet och god tillgänglighet för allmänheten. Miljöbalken kräver att områden av riksintresse för friluftsliv och naturvård, ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada naturmiljön. Dessa så kallade hushållningsbestämmelser gäller endast vid ändrad markanvändning. Vid fortsatt markanvändning är bestämmelserna bara rådgivande. Därför omfattas många riksintressanta områden av andra skydd som till exempel naturresevat.

Naturvårdsverket pekar ut områden som ska förklaras som riksintresse för naturvård eller friluftsliv i samarbete med länsstyrelserna och kommunerna.

Stora delar av Öckerö kommun, liksom övriga

Göteborgs norra och södra skärgård är därför av riksintresse för friluftslivet. Det är en mångformig och variationsrik miljö med möjlighet till bland annat bad, båtsport och fritidsfiske. Friluftslivets intressen, vilka är av stor betydelse även för turismen, sammanfaller här ofta med natur- och kulturvårdens intressen.

GEOGRAFISKA BESTÄMMELSER FÖR HUSHÅLLNING MED MARK OCH VATTEN FÖR VISSA OMRÅDEN I LANDET (MB 4:4)

Inom kustområdet får exploateringsprojekt eller andra ingrepp i miljön endast ske om de inte påtagligt skadar områdenas natur- och kulturvärden. Undantag är utveckling av befintliga tätorter, det lokala näringslivet samt anläggningar för totalförsvaret. Inom kustområdet får fritidsbebyggelse komma till stånd endast genom komplettering av befintlig bebyggelse.

Enligt första stycket får, inom de kustområden och skärgårdar som där anges, fritidsbebyggelse endast tillåtas i form av kompletteringar av befintlig bebyggelse.

Hela Öckerö kommuns yta omfattas av de geografiska bestämmelserna i 4 kap 4 § MB. Länsstyrelsen kontaktas i bygglovsansökningar och planer som anses beröra ovan nämnt riksintresse.

ANDRA LAGAR OCH BESTÄMMELSER

I bland annat Väglagen, Skogsvårdslagen och Förordningen om statliga byggnadsminnen finns det uttryckliga krav på hänsyn till kulturmiljövärden.

Kulturlandskapet vårdas och skyddas också genom miljöstödet inom ramen för EU:s jordbrukspolitik. Miljöstödet för natur- och kulturmiljöer har till syfte att bevara och synliggöra värdefulla lämningar och miljöer som vittnar om den äldre markanvändningen.

ALLMÄNNA REKOMMENDATIONER

Öckerö kommun har i kulturmiljöprogrammet formulerat generella rekommendationer för ett antal frågor som berör kulturmiljö. Rekommendationerna anger kommunens bedömning av hur kulturlandskapet och de objekt som avgränsats i kulturmiljöprogrammet ska vägas mot andra intressen, vilken hänsyn som ska tas vid planering, prövning av lov och tillstånd samt andra åtgärder. Rekommendationerna är även för det framtida arbetet med kulturmiljöfrågor i kommunen.

KOMMUNALA PLANER OCH PROGRAM

Kulturmiljöfrågor berör kommunens särart och hållbara utveckling, vilket speglas i kommunens vision. Därför ska de genomsyra all kommunal verksamhet. Kommunens ställning i kulturmiljöfrågor konkretiseras i Kulturmiljöprogrammet.

Vid översyn eller framtagande av kommunala planer, såsom översiktsplan, detaljplaner, stads- och trafikplaner, utredningar, naturinventeringar, skötselplaner med flera, ska hänsyn tas till

Kulturmiljöprogrammets rekommendationer.

KULTURMILJÖPROGRAM

Kontinuerligt arbete med kulturmiljöprogrammet Kulturmiljön är i sig inte statisk, och en fortlöpande diskussion om vad som är av kulturhistoriskt intresse bör ses som en del i det kommunala kulturmiljöarbetet. Förfall eller exploatering kan innebära en sådan påverkan att miljöer utesluts ur ett kulturmiljöprogram. Samtidigt kan nya kvaliteter uppmärksammas; till exempel för att vi får perspektiv på vår mer närliggande historia eller för att omvärlden värderas med nya skalor och utifrån nya aspekter. Väsentligt är även bruket av kulturmiljön. En väl genomförd restaurering eller ett återställande av ett gammalt kulturlandskap, kan innebära en förändrad syn på en miljö och då kan den förtjäna att lyftas fram som värdefull kulturmiljö. Nya kunskaper om kulturmiljövärden kan även framkomma i samband med detaljplanearbete.

Utifrån det faktum att det ständigt kommer nya kunskaper ska därför kulturmiljöprogrammet giltighetsförklaras en gång per mandatperiod.

Information till fastighetsägare
Berörda fastighetsägare ska informeras om sina fastigheters kulturmiljövärden i samband med bygglövspliktiga åtgärder.

Information till allmänheten
Allmänheten ska informeras om kulturmiljövärden i Öckerö kommun. Föreläsningar och informationsmöten ska arrangeras och informationsskyltar ska sättas upp.

ÖVERSIKTSPLAN

Gällande översiktsplan
Kulturmiljöprogrammet påbörjades år 2005 under pågående översiktsplanearbete. Översiktsplanen, som antogs 14 juni 2006, tar hänsyn till arbetet med programmet. Enligt denna ska föreskrifterna i föreliggande kulturmiljöprogram gälla för kulturmiljöer i Öckerö kommun.

Översyn av översiktsplanen
Kulturmiljöprogrammet ska ingå som ett av underlagen till framtida översiktsplan. Programmets rekommendationer ska tydligt kopplas till och samspela med översiktsplanen.

DETALJ- OCH BYGGNADSPLANER

Befintliga detalj- och byggnadsplaner
I de flesta fall avviker detalj- och byggnadsplanernas bedömningar av kulturmiljövärden från kulturmiljöprogrammets. Detta beror främst på föråldrade planer och en annan syn på kulturmiljöfrågor i planeringen idag jämfört med tidigare.

Vid lovprövning av byggnader, vägar m.m. utpekade inom kulturmiljöprogrammet ska programmets bedömningar och rekommendationer gälla i största möjliga utsträckning.

Nya detaljplaner

Vid översyn eller framtagande av detaljplaner ska Kulturmiljöprogram för Öckerö kommun användas som ett av planeringsunderlagen. Om områden eller objekt som redovisas i kulturmiljöprogrammet ingår i planområdet, ska detaljplanens planbeskrivning innehålla redovisning av kulturmiljövärden. I samband med det arbetet ska kulturmiljövärden i största möjliga utsträckning undersökas av bebyggelseantikvarie och i vissa fall av arkeolog.

Programmets rekommendationer ska gälla i största

möjliga utsträckning. I planen ska skyddsbestämmelser (q) enligt PBL 8 kap 13 § tilläggas för byggnader och vägar som är särskilt bevarandevärda. Varsamhetsbestämmelser (k) enligt PBL 8 kap 17 §, ska tilläggas för byggnader som är bevarandevärda samt särskilt värdefulla med hänsyn till placering. För vissa miljöer kan eventuellt markanvändning anpassad till bebyggelsens kulturvärden (Q) övervägas.

LOKALA MILJÖMÅL

Vid framtagande av Lokala miljömål för Öckerö kommun har hänsyn tagits till kulturmiljövård. De miljömål som anses vara aktuella ur kulturmiljösynpunkt är miljömål 10, Hav i balans samt levande kust och skärgård, delmål 2 (Strategi för hur kustens och skärgårdens kulturarv och odlingslandskap kan bevaras och brukas) samt miljömål 15, God bebyggd miljö, delmålen 1b (Planering för kulturhistoriska och estetiska värden) samt 2 (Skydd för kulturhistoriskt värdefull miljö).

KULTURLANDSKAP

TRE LANDSKAPSTYPER

Öckerö kommun är en typisk bohuslänsk miljö med sparsam vegetation och med havet som dominerande landskapselement. Övergången mellan land och hav bildar skyddsbarriärer ut mot havet i väster. Naturmiljön som karaktäriseras av den successiva övergången från de karga klippöarna till Hisingens lummiga dalgångar och öppna odlingslandskap, brukar delas in i tre typer; inre skärgård, mellanskärgård samt yttre skärgård. Indelningen ska ses som grov då det inom en landskapstyp kan förekomma lokala skillnader och variationer (läs mer sidan 141).

Yttre skärgården

Lagar och bestämmelser

Yttre skärgården ligger delvis inom riksintressena för friluftsliv, natur och kulturmiljö, strandskydd, naturreservat, Natura 2000 samt försvarsmaktens övningsfält. Inom området finns fem fornlämningsmiljöer och åtta kulturmiljöer med anknytning till jordbruk och fiske avgränsade. I översiktsplanen betecknas området huvudsakligen som natur och särskilt värdefull natur. Flera utbyggnadsområden är utpekade både på kort och lång sikt.

Vård av befintlig miljö

Tillgången och närheten till det öppna landskapet i den yttre skärgården är en stor resurs för Öckerö kommun. Kommunen strävar efter att hålla landskapstypen fri från exploatering.

Det är angeläget att kulturmiljöerna behåller sin karaktär och tydligt skiljer sig från den omgivande bebyggelsen.

Bebyggelsekomplettering

Nordöarnas tätorter i den yttre skärgården behandlas utifrån sina specifika behov och förutsättningar för tätortsutveckling. Vid planering prioriteras därför projekt i skyddade lägen i nära anslutning till de befintliga tätorterna.

Inre skärgården

Lagar och bestämmelser

Inre skärgården ligger delvis inom riksintresset för friluftsliv och strandskydd samt försvarsmaktens övningsfält. Inom området finns tre kulturmiljöer med anknytning till jordbruk och fiske avgränsade. I översiktsplanen betecknas området huvudsakligen som särskilt värdefull natur och natur. Ett utbyggnadsområde för bostäder är utpekad på lång sikt.

Vård av befintlig miljö

Tillgängligheten till och öppenheten i det lummiga landskapet ska bevaras och underhållas.

Bebyggelsekomplettering

Vid framtida exploateringar eftersträvar Öckerö kommun att bevara tillgängligheten till och öppenheten i landskapet. Inga täta, sammanhängande strukturer i likhet med de i mellanskärgården föreslås här.

Mellanskärgården

Lagar och bestämmelser

Mellanskärgården omfattar alla tätorter i Öckerö kommun förutom nordöarna. I översiktsplanen betecknas området huvudsakligen som befintlig tätbebyggelse. Landskapstypen omfattas av detaljplaner och ligger delvis inom riksintresset för friluftsliv och strandskydd.

Vård av befintlig miljö

Vid förnyelse av befintliga områden ska hänsyn tas till den befintliga omgivningen.

Yrkesfiskets hamnar som byggs om till gästhamnar ska behandlas med speciell omsorg avseende det offentliga rummet och dess tillgänglighet.

Det är angeläget att kulturmiljöerna behåller sin karaktär och skiljer sig tydligt från omgivande bebyggelse.

Bebyggelsekomplettering

Vid bebyggelsekomplettering strävar kommunen efter att hänsyn tas till den befintliga omgivningen.

ÖCKERÖ KOMMUN I REGIONEN

Gränslandet

Skillnader mellan de tre landskapstyperna bör uppmärksammas i planeringen. En tydlig avgränsning av den tätbebyggda mellanskärgården föreslås. Möten mellan landskapstyperna liksom utsiktspunkter över dessa är viktiga att bevara.

KULTURMILJÖER

I kulturmiljöprogrammet avgränsas bebyggelsemiljöer och fornlämningsmiljöer som bedöms värdefulla att bevara för Öckerö kommun. Områdesvisa rekommendationer för respektive miljö anger vilken hänsyn som ska tas vid planering, prövning av lov och tillstånd samt andra åtgärder. Bestämmelser för respektive område utgår från den sammanlagda klassificeringen av byggnader, vägar, stigar samt andra kulturhistoriska element.

Att ingå i en kulturmiljö

De områden som ingår i programmet representerar stora kulturhistoriska värden förenade med höga miljömässiga kvaliteter. Att bo och verka i ett sådant område innebär både förmåner och ansvar. Förmånen består i att vara omgiven av en unik miljö, ansvaret i att alla måste hjälpas åt att bevara dess värden och kvaliteter. Detta innebär inte att områdena skall frysas musealt, utan att förändringar och tillskott skall utföras med särskilt stor hänsyn till miljöns karaktärsdrag.

Öckerö kommun kommer att ställa stora krav på underhåll av fastigheter utpekade i kulturmiljöprogrammet.

FORNÄMNINGSMILJÖER

Forskning om tomtningar

Kunskapen om tomtningar är otillräcklig för att kunna ge en helhetsbild över fornlämningsmiljöerna i västra delen av kommunen. Ambitionen är därför att Öckerö kommun i samråd med Bohusläns museum ska arbeta aktivt för att förbättra underlaget.

OBJEKT

Kulturmiljöprogrammet lyfter fram byggnader och vägar både inom och utom de avgränsade kulturmiljöerna. De klassificeras beroende på objektets tillstånd och skick. För varje klass finns särskilda rekommendationer.

BYGGNADER

Bostadsbebyggelsens utformning har förändrats genom åren och har bland annat påverkats av tillgång på material och teknik samt av livsstil. Kulturhistoriskt värdefulla byggnader inom och utom bebyggelsemiljöerna har pekats ut och utvärderats. Byggnader som ingår i kulturmiljöprogrammet värderas utifrån skick, läge och bevarandevärde.

Särskilt bevarandevärda byggnader

Särskilt bevarandevärda byggnader är byggnader som är mycket väl bevarade (med få eller omsorgsfullt utförda ombyggnader) eller byggnader som är särskilt representativa för sin tid. Även interiörens värden kan vägas in.

Vård av befintlig miljö

Byggnader ska bevaras och underhållas så att dess äldre karaktär inte förvanskas.

Åtgärder

Vid eventuell framtida detaljplanering ska detaljplanens planbeskrivning innehålla redovisning av kulturmiljövärden. I planen ska skyddsbestämmelser (q) enligt PBL 8 kap 13 § tilläggas för byggnader som är särskilt bevarandevärda.

Bevarandevärda byggnader

Bevarandevärda byggnader är byggnader som är välbevarade men ombyggda.

Vård av befintlig miljö

Byggnader ska i största möjliga utsträckning bevaras och underhållas så att dess äldre karaktär inte förvanskas.

Åtgärder

Vid eventuell framtida detaljplanering ska detaljplanens planbeskrivning innehålla en redovisning av kulturmiljövärden. Varsamhetsbestämmelser (k) enligt PBL 8 kap 17 § ska tilläggas för byggnader som är bevarandevärda.

Särskilt bevarandevärd placering

Särskilt bevarandevärda byggnader med hänsyn till placering är ombyggda byggnader där huset står på en gammal tomtplats, ofta på väl synlig stengrund.

Vård av befintlig miljö

Byggnader ska bevaras och underhållas så att dess äldre karaktär inte förvanskas. Vid rivning ska huset byggas upp på samma grund alternativt samma tomtplats.

Åtgärder

Vid eventuell framtida detaljplanering ska detaljplanens planbeskrivning innehålla en redovisning av kulturmiljövärden. Varsamhetsbestämmelser (k) enligt PBL 8 kap 17 § ska tilläggas för byggnader som är särskilt värdefulla med hänsyn till placering.

VÄGMILJÖER

Kulturmiljöprogrammet lyfter fram gamla vägmiljöer, såsom vägar, stigar och alléer, som bedöms som värdefulla ur kulturmiljösynpunkt.

Särskilt bevarandevärda vägmiljöer

Särskilt bevarandevärda vägmiljöer är de väl synliga stigar, vägar och alléer vars ursprungliga sammanhang lätt kan avläsas.

Vård av befintlig miljö

Vägmiljöer ska bevaras och underhållas så att dess äldre karaktär inte förvanskas.

Komplettering

Kompletteringar av vägmiljöer ska ske i samspel med befintliga förutsättningar.

Åtgärder

Vid eventuell framtida detaljplanering ska detaljplanens planbeskrivning innehålla en redovisning av kulturmiljövärden. I planen ska skyddsbestämmelser (q) enligt PBL 8 kap 13 § tilläggas för särskilt bevarandevärda vägmiljöer.

Bevarandevärda vägmiljöer

Bevarandevärda vägmiljöer är de något splittrade vägnät som inte lika självklart har kunnat sättas in i sitt ursprungliga sammanhang.

Vård av befintlig miljö

Vägmiljöer ska i största möjliga utsträckning bevaras och underhållas så att dess äldre karaktär inte förvanskas.

Komplettering

Kompletteringar av vägmiljöer ska ske i samspel med befintliga förutsättningar.

Åtgärder

Vid eventuell framtida detaljplanering ska detaljplanens planbeskrivning innehålla en redovisning av kulturmiljövärden. Varsamhetsbestämmelser (k) enligt PBL 8 kap 17 § ska tilläggas för bevarandevärda vägmiljöer.

ÖVRIGA SPÅR AV KULTURLANDSKAPET

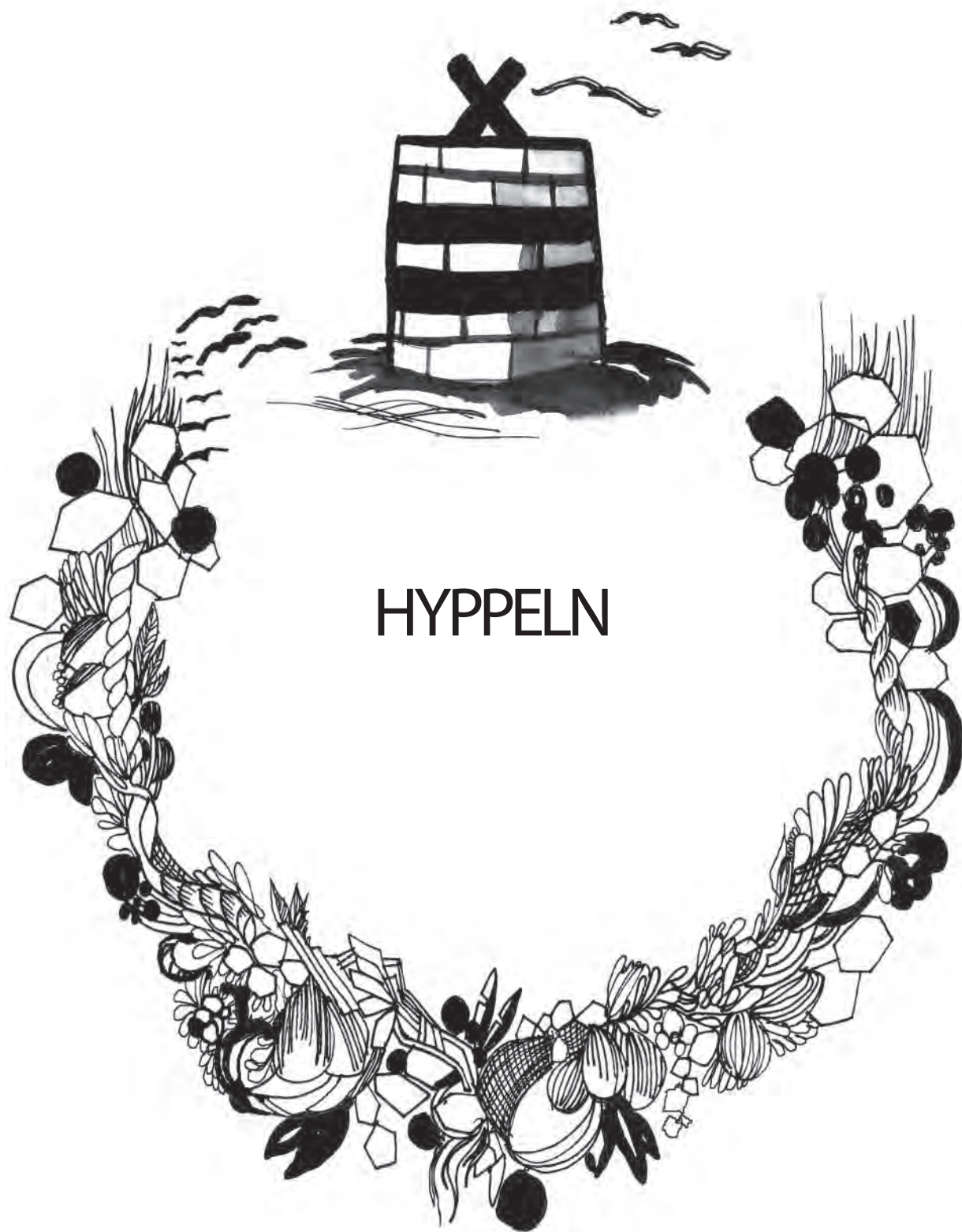
De rester av kulturlandskapet, såsom stenhägnader, gamla träd m.m. som ännu finns kvar, ska så långt som möjligt bevaras och införlivas i kommande detaljplaner.

BJÖRKÖ VÄSTERGÅRD

OMRÅDESVISA BESKRIVNINGAR OCH REKOMMENDATIONER - BEBYGGELSEMILJÖER

1. HYPPELN

INLEDNING

Hyppeln ligger inom landskapstyp yttre skärgård, söder om Rörö. Öns västra strand är oskyddad mot Kattegatt. Bebyggelsen ligger samlad på sydöstra delen av ön medan dess norra och västra delar är obebbyggda. Träd och större buskage saknas i stort sett på ön och hedarna är öppna.

Namnet Hyppeln kommer av det bohuslänska ordet hyppel som betyder knöl eller puckel och syftar på öns profil.

HISTORISK BESKRIVNING

Hyppelns första bebyggelse från 1500-talet var placerad i en dalgång mitt på ön. Området kallas ännu Gården. Då saknades jordbruksmark. Ängsmarker fanns på Hyppeln och grannön Källö. Under sillperioden på 1700-talet byggdes några hus vid Stranden i en liten vik, som kunde nyttjas som hamn.

De två bebyggelsegrupperna, Gården och Stranden, finns markerade på en karta från år 1838. En del av dagens bebyggelse härstammar troligen från den tiden, men har nu något förändrade fasader och byggnadsformer. Byggnaderna var från början låga, hade sadeltak utan språng och snickeridetaler saknades.

Under sillperioden vid slutet av 1800-talet ökade befolkningen. Tillgången på sill och nya fångstmetoder gjorde det möjligt för öborna att försörja sig enbart på fiske. Stora dubbelhus byggdes på strandslutningen i öster och bostadshusen låg direkt på den steniga marken, omgivna av stenmurar. Glasverandor och förstugor liksom snickeridekorationer var vanliga.

Efter sillperioden fortsatte fiskarna på Hyppeln med storfiske och antalet fiskare ökade fram till 1960-talet. Bebyggelsen på stranden ovanför hamnen förtätades med bostadshus och uthus. På 1930-talet byggdes hamnen ut, och försågs med skyddande vågbrytare och kajer.

Fiskekrisen slog inte lika hårt på Hyppeln som på andra öar eftersom man här sysslade med kustfiske. Bilfärförbindelse till Hälso kom år 1970. I slutet av 1970-talet hade ön skola, förskola, post, livsmedelsbutik, kiosk och en välbesökt gästhamn. Idag är servicen på ön inte lika omfattande. Ny bostads- och fritidsbebyggelse har vuxit fram mellan hamnen och Gården.

KULTURLANDSKAPET IDAG

På långt avstånd har Hyppeln fiskelägeskaraktär med ljus bebyggelse direkt på det kala berget. Kulturmiljöerna är få och har anknytning till jordbruket och fisket. Två primära bebyggelsekoncentrationer finns; en jordbruksbebyggelse vid Gården i anslutning till åkermarken i det inre av ön, samt en fiskelägesbebyggelse vid Stranden i anslutning till hamnen i sydost. Enstaka äldre bostadshus med träpanel och snickeridetaler finns. Nya fönster, dörrar, taklyft och ett flertal olika fasadmaterier präglar bebyggelsen. De gamla ängsmarkerna är förbuskade och stengårdsgårdarna övervuxna. Flera gamla stigar leder från hamnen till naturområdet i väster, där det även finns ett offerkast.

REKOMMENDATIONER

1.1. Gården på Hyppeln

Bebyggelsen vid Gården består idag av tre bostadshus samlade längs Gårdsvägen. Ursprungligen hade byggnaderna träfasader, taken var täckta med tegel, spjälstaket omgärdade odlingarna och vägarna var gräsbevuxna. De tätt liggande byggnaderna bildade en miljö som snarare hade karaktär av jordbruksby än av fiskeläge. Bostadshusen låg nära uthusen.

Fasader, liksom miljön i övrigt, är idag kraftigt förändrade. Gården berättar om öns anknytning till jordbruket, varför området är av särskilt värde.

Lagaroch bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp yttre skärgård (se sidan 24) och omfattas av byggnadsplan för Hyppeln (8.5), antagen av Länsstyrelsen 1987.05.27.

Klassificering

Byggnader (Öckerö Hyppeln 1:275, 1:276, 1:277) samt Gårdsvägen är klassade som särskilt bevarandevärda.

Vård av befintlig miljö

Gården ska bevaras och underhållas så att dess äldre karaktär inte förvanskas. Det är viktigt att värna om de få kvarvarande resterna av jordbrukslandskapet, såsom bostadshus, ekonomibyggnader, stengårdsgårdar, staket, trädgårdar, stigar och gator. Om- och tillbyggnader ska ske med hänsyn till byggnadernas enkla former. Återställande av originalfasader ska uppmuntras. Stigar och gångvägar ska behålla nuvarande sträckningar.

Bebyggelsekomplettering

Inom området finns inga möjligheter till förtätning av bebyggelsen. Byggnader ska uppföras på gamla husgrunder.

HYPELN OCH KÄLLÖ-KNIPPLA ÅR 1838

HYPELN ÅR 2006

Åtgärder

Översyn av byggnadsplanen föreslås. Den nya detaljplanens planbeskrivning ska innehålla redovisning av kulturmiljövärden. Skyddsbestämmelser ska tilläggas särskilt bevarandevärda byggnader.

1.2. Stranden på Hyppeln

Den glesa bebyggelsen vid Stranden är utsatt för det hårda bohuslänska klimatet. Här finns flera äldre byggnader på hög stengrund, de flesta ombyggda. De enskilda tomterna avgränsas inte av staket men några trädgårdar närmast husen omges av stenmurar. Det innebär att man kan röra sig fritt mellan husen. En del av bebyggelsen har tidigare legat på ej friköpt mark.

Lagaroch bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp yttre skärgård (se sidan 24) och omfattas av byggnadsplan för Hyppeln (8.5), antagen av Länsstyrelsen 1987.05.27.

Klassificering

Byggnader (Öckerö Hyppeln 1:15, 1:151, 1:162, 1:180, 1:211, 1:214, 1:237, 1:238, 1:250, 1:251, 1:253) är klassade som bevarandevärda.

Vård av befintlig miljö

Stranden är av intresse som miljö som bör bevaras och underhållas avseende form, färg och materialval.

Det är även viktigt att behålla öppenheten i området, varför inga inhägnader bör anläggas. Fastighetsgränser, gamla stigar och vägar bör bevaras.

Bebyggelsekomplettering

Inom området finns inga möjligheter till förtätning av bebyggelsen. Byggnader bör endast uppföras på gamla husgrunder och utformas med hänsyn till omgivande bebyggelse när det gäller form, skala, material och färgval. Vid bebyggelsekomplettering bör husen placeras direkt på berget.

Åtgärder

Översyn av byggnadsplanen föreslås. Den nya detaljplanens planbeskrivning ska innehålla redovisning av kulturmiljövärden.

1.3. Hyppelns samhälle

Mellan Stranden och Gården finns ett flertal bostadshus som klättrar uppför berget längs Båtebacksvägen och Uddebergsvägen. Det finns även några bostadshus med bevarade gårdsbyggnader, såsom grannfastigheterna Öckerö Hyppeln 1:27 och 1:216 på Båtebacksvägen. Bostadshusen är ofta stora med takkupor, moderna fönster samt plattklädda tak och fasader.

Lagaroch bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp yttre skärgård

GÅRDEN PÅ HYPPELN (ÖCKERÖ HYPPELN 1:277)

(se sidan 24) och omfattas av byggnadsplan för fiskeläget Hyppeln (8.1), antagen av Länsstyrelsen 1963.11.14.

Klassificering

Byggnader (Öckerö Hyppeln 1:13, 1:19, 1:27, 1:149, 1:150, 1:152, 1:179, 1:212, 1:216, 1:219, 1:235, 1:241, 1:294, 1:308) är klassade som bevarandevärda. Uddebergsvägen är klassad som särskilt bevarandevärd.

Vård av befintlig miljö

Hyppelns samhälle är av intresse som miljö som bör bevaras och underhållas avseende form, färg och materialval. Öns silhuett från havet bör inte påverkas negativt. Det är även viktigt att behålla öppenheten i området, varför inga inhägnader bör anläggas. Gamla stigar och vägar bör bevaras.

Bebyggelsekomplettering

Inom området finns inga möjligheter till förtätning av bebyggelsen. Byggnader bör endast uppföras på gamla husgrunder och utformas med hänsyn till omgivande bebyggelse avseende form, skala, fasadmaterial och fasadfärg samt inte påverka öns silhuett från havet negativt.

Åtgärder

Översyn av byggnadsplanen föreslås. Den nya detaljplanens planbeskrivning ska innehålla redovisning av kulturmiljövärden.

1.4. Hyppelns hamn

Den småskaliga hamnen på Hyppeln är en levande miljö och en viktig samlingsplats för de boende och besökare. Där finns affär och kassaservice samt sommartid även restaurang och vandrarhem. Bland sjöbodarna och fiskredskapen finns det flera sittplatser.

HAMNEN PÅ HYPPELN

Lagar och bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp yttre skärgård (se sidan 24) och omfattas av byggnadsplan för fiskeläget Hyppeln (8.1), antagen av Länsstyrelsen 1963.11.14.

Klassificering

Inom området finns ingen bebyggelse eller dylikt som är klassad som bevarandevärd.

Vård av befintlig miljö

Hamnen på Hyppeln är av intresse som offentligt rum och bör bevaras och underhållas så att dess offentliga karaktär inte förvanskas.

Bebyggelsekomplettering

Bebyggelsekompletteringar bör ske med hänsyn till omgivande bebyggelse avseende form, skala, fasadmaterial och fasadfärg.

Åtgärder

Översyn av byggnadsplanen föreslås. Den nya detaljplanens planbeskrivning ska innehålla redovisning av kulturmiljövärden.

BOSTADSHUS PÅ HYPPELN

1. HYPPELN

1.1. GÅRDEN PÅ HYPPELN

Hypeeln 1:280

Hypeeln 1:164

Hypeeln 1:281

Gårdsvägen

Hypeeln 1:295

1.3. HYPPELN SAMHÄLLE

Uddenbergsvägen

Bårebacksvägen

1.4. HYPPELNS HAMN

1.2. STRANDEN PÅ HYPPELN

Hypeeln's kalv

KÄLLÖ-
KNIPPLA

2. KÄLLÖ-KNIPPLA

INLEDNING

Källö-Knippla är två öar som ligger inom landskapstyp yttre skärgård, söder om Rörö och öster om Hyppeln. Förr saknade båda öarna högre vegetation. På Källö fanns mindre ängsmarker medan Knippla dominerades av kala gråberg och saltsjön. Något större jordbruk kunde inte bedrivas på någon av öarna.

Namnet Källö härstammar från öns offerkälla, Saramors källa. Knippla kommer troligen från bohuslänskans knebbel, fröhus på linblomman, ofta använt för att beskriva en grupp skär.

HISTORISK BESKRIVNING

Källö-Knippla fick bofast befolkning relativt sent. Källö nyttjades redan på 1500-talet som betesmark av bönder och skeppare från Hyppeln. Först under 1700-talets sillperiod kunde fiskare fritt bosätta sig på Knippla, som då tillhörde Kronan.

Under 1820-talet uppstod strid om äganderätten till Källö. Lotsverket ville använda sig av ön men hyppelnborna hävdade sin rätt till ön. Slutligen beslöt kammarrätten att Källö tillhör Hyppeln medan Knippla är allmänning och tillhör kronan. År 1838 genomfördes laga skifte av Hyppelns mark inklusive Källö. På kartan som tillhör lantmäteriförrättningen (se sidan 41) redovisas även Knippla. Enligt denna låg elva bostäder på Knippla; dels kring den skyddade viken på öns västsida, dels i lä på östsidan.

Då sillen åter gick till på 1870-talet började bebyggelsen växa på Knippla. Låga, rödmålade bostadshus och uthus byggdes tätt och oregelbundet på kliporna där små odlingslotter anlades i skrevorna. Detta framgår av kartor och fotografier från tiden kring sekelskiftet. Hus byggdes mitt på bergsknallarna och vid strandkanten med vågorna piskande mot stenfoten. Knippla blev den tätast bebyggda ön i Göteborgsskärgården. En hamn anlades på öns västsida i lä av en holme. En smal gångbro ledde över till Källö.

På 1920-talet skapades flera frikyrkoförsamlingar på ön. Bostadshuset försågs med glasverandor och snickeridekor. När Knippla var fullbyggd fortsatte utbygganden på Källö. I mitten av 1930-talet fanns bebyggelse på den södra delen av ön. På östsidan låg ett båtvarv. Hamnen utvidgades under åren 1933–36.

Ny bebyggelse har uppförts allt längre norrut på Källö. Sundet mellan öarna har fyllts ut. Öns fiskerhamn har omvandlats till gästhamn. Många åretrunt-hus har omvandlats till sommarbostäder.

KULTURLANDSKAPET IDAG

Bebyggelsen på Knippla har präglats av fiskeförsörjningen, av närheten till och beroendet av havet samt av den karga bohusnaturen. Detta speglas i öns kulturmiljöer. De två öarna Knippla och Källö har idag helt olika karaktär eftersom bebyggelsen tillkommit under olika tider. Medan Knippla är ett genuint fiskeläge, är Källö ett modernt. Hamnområdet i det utfyllda sundet mellan de två öarna har man lyckats bevara som levande miljö.

REKOMMENDATIONER

2.1. Knippla samhälle

Den täta, variationsrika miljön på Knippla är av stort värde som helhetsmiljö. Det är inte endast de enskilda byggnaderna som är av värde, utan även deras omgivning. Bebyggelsen på Knippla har i stort sett tillkommit under 1800-talet. Den dominerar idag av äldre stugor, flertalet med låga bodar och små trädgårdstäppor.

I övrigt finns några enstaka byggnader med äldre utseende men de flesta husen har förändrats genom om- och tillbyggnader. Husen förbinds med varandra och med hamnen av ett slingrande system av gångstigar. Kala hållar, klippor, terrasser, rabatter och asfalterade vägar täcker marken mellan husen. Karaktären på miljön har förändrats mycket även om enstaka inslag är bevarade.

Söder om Västra Hamnvägen finns en miljö som skiljer sig från övriga Knippla. Där ligger bostadshuset på lite större tomter direkt på berget, utan staket emellan.

Lagaroch bestämmelser

Knippla ligger inom landskapstyp yttre skärgård (se sidan 24) och omfattas av byggnadsplan för Knipplan och sydöstra Källön (7.3), antagen av Länsstyrelsen 1968.12.30. Planbeskrivningen nämner att det finns "en hel del hus med äldre utseende" på ön. I övrigt innehåller planen inga bestämmelser gällande bevarande av kulturmiljön. I flera fall tas ingen hänsyn till den befintliga kulturmiljön då hela eller delar av befintliga bostadshus och uthus ligger inom "mark som inte får bebyggas".

Klassificering

Alla fastigheter, byggnader, vägar och stigar inom det avgränsade området är klassade som särskilt bevarandevärda.

Vårdav befintlig miljö

Bebyggelsen på Knippla är av stort värde som helhetsmiljö och ska bevaras och underhållas så att dess äldre karaktär inte förvanskas. Bebyggelsens exte-

riörer speglar gamla byggnadstraditioner och ideal. Stor hänsyn ska tas till detta vid exteriörarbeten. Den äldre färgskalan ska följas och valet av material ska överensstämma med äldre tradition, det vill säga ljus träpanel, symetrisk fönstersättning och röda tegeltak. Återställande av originalfasader ska uppmuntras vid renovering. För att bevara den befintliga bebyggelsestrukturen ska inte bostadshus rivas. Vid om- och tillbyggnader ska den välbevarade bebyggelsen ägnas stor omsorg avseende form, skala, material och färgval. Stigar och gångvägar ska behålla nuvarande sträckningar.

Inom området med fastigheterna Öckerö Knippla 1:73-76 och 1:107 får fastighetsgränser inte markeras med staket, stenmurar eller vegetation.

Bebyggelsekomplettering

Inom området finns inga möjligheter till förtätning.

Åtgärder

Översyn av detaljplanen föreslås. Den nya detaljplanens planbeskrivning ska innehålla redovisning av kulturmiljövärden. Skyddsbestämmelser eller markanvändning anpassad till bebyggelsens kulturvärden (Q) ska tilläggas för hela miljön.

2.2. Knippla hamn

Gästhamnen på Källö-Knippla är öns centralpunkt. På den utfyllda hamnpiren ligger stora magasin, cisterner och verkstadsbyggnader med olika former och fasadmaterial. Restaurang, offentliga lokaler och mötesplatser finns på kajen. På ett litet skär utanför hamnen finns några gamla faluröda sjöbodar kvar. Hamnen ger med sina bassänger en god bild av hur utrymmesbehoven förändrats med båtarnas storlek.

Lagarochbestämmelser

Knippla ligger inom landskapstyp yttre skärgård (se sidan 24). Området omfattas av byggnadsplan för Knipplan och sydöstra Källön (7.3), antagen av Länsstyrelsen 1968.12.30; Knippla Fiskehamn, Östra Piren (7.14), antagen av Kommunfullmäktige 2001.04.26. samt två så kallade frimärksplaner; Källö 1:2 servicebostäder (7.5), antagen av Byggnadsnämnden 1988.12.15 och Knippla hamn, Ishuset (7.6), antagen av Byggnadsnämnden 1990.01.25. Planerna innehåller inga bestämmelser gällande kulturmiljön. För byggnadsplanen 7.3, läs föregående miljöbeskrivning (2.1. Knippla samhälle).

DEN TÄTA BEBYGGELSEN PÅ KNIPPLA

Klassificering

Byggnader (Öckerö Knippla 1:109, 1:112, 1:113) har klassats som särskilt bevarandevärda, bevarandevärda (Öckerö Knippla 1:111) och särskilt bevarandevärda med hänsyn till placering (Öckerö Knippla 1:109, 1:114).

Vårdavbefintlig miljö

Hamnen på Knippla är av värde som helhetsmiljö och ska i största möjliga utsträckning bevaras och underhållas så att dess karaktär inte förvanskas. Den äldre färgskalan ska följas och valet av material ska överensstämma med äldre tradition. Vid om- och tillbyggnader ska den välbevarade bebyggelsen ägnas stor omsorg avseende form, skala, material och färgval.

Bebyggelsekomplettering

Inom området finns möjligheter till förtätning. Vid nybyggnation ska stor omsorg ägnas åt form, skala, material och färgval.

Åtgärder

Översyn av detaljplanen föreslås. Den nya detaljplanens planbeskrivning ska innehålla redovisning av kulturmiljövärden. Varsamhets- och skyddsbestämmelser ska tilläggas för byggnader som är bevarandevärda respektive särskilt bevarandevärda.

BEBYGGELSE PÅ KNIPPLA

2. KÄLLÖ-KNIPPLA

2.2. KNIPPLA HAMN

2.1. KNIPPLA SAMHÄLLE

2.1B. KNIPPLA

Västergården Huset

Miljöer

Särskilt bevarandevärda byggnader

Bevarandevärda byggnader

Särskilt bevarandevärd placering

Gator, stigar, vägar

Fornlämningar

3. KALVSUND

INLEDNING

Kalvsund är den minsta ön i Öckerö kommun och ligger mellan Öckerö och Björkö. Det är en långsträckt ö, dominerad av en hög ås, som sluttar ned mot kala stränder i väster. Bebyggelsen ligger i skydd av detta höjddparti, samlad på öns östra sida mot farleden. En naturlig hamn finns i det smala sundet. Kalvsund ligger inom landskapstyp mellanskärgård.

Kalvsund är en modern beteckning på ön Kalven. I äldre tid har namnet använts som beteckning på Öckerö skärgård, som kallades Kalvsunds öar. Kalv i namnet Kalvsund tros betyda Björköns kalv, varav smeknamnet Kalven.

HISTORISK BESKRIVNING

Kalvsunds bebyggelsehistoria skiljer sig på många sätt från kommunens övriga öar. Här finns ingen odlingsbar mark, endast magert bete. Förutsättningarna för den traditionella kombinationen av jordbruk och fiske har alltså inte funnits. Istället dominerades öns näringsliv av industri och senare administration, handel och service. Här samlades ofta fiskare från hela socknen till överläggning. Ön var även en centralpunkt för krogrorelsen, inte bara i socknen, utan längs med hela kustområdet mellan Göteborg och Marstrand.

Kalvsund var länge bostadsort för lotsar, skeppare och fiskare. Ön har haft stor betydelse för sjöfarare i skärgården och under lång tid varit sjömärkenas ö. Den omnämns i en holländsk sjöbok redan år 1532. På de första svenska kartorna över Bohuslän redovisades Kalvsund som natthamn utmed inomskärsleden. Sedan uråldriga tider var Kalvsund en viktig hamnplats och genomfartsled. Här samlades svenska och utländska fartyg i mängd och man kunde ligga här i flera dagar eller veckor och invänta rätt vind eller väderlek. Under 1600-talet användes ön ofta som ankringsplats och natthamn av den danska flottan i samband med olika militära kampanjer mot Göteborg. Med det svenska maktövertagandet år 1658 blev ön kronomark och innehades av lotsar med rätt att uppbära tomtlega.

På en karta från år 1731 är endast ett hus markerat på ön. Eventuellt finns ytterligare två byggnader i en vik på öns sydvästra sida. Att bebyggelsen sen grupperade sig på öns östra sida var naturligt. Här var det lä, hamnförhållandena var goda och här gick farleden. Redan under 1600-talets sillperiod uppfördes ett silsalteri på Kalvsund och ön blev centrum för sillhanteringen i socknen. Under 1700-talets sill-

period togs stora fångster i vattnen runt Kalvsund. På ön fanns då lots, tull och krog och åtminstone ett salteri och trankokeri uppfördes. Ön blev en viktig hamn och handelsplats. Öckeröarnas skärgård kallades vid denna tid för Kalvsunds skärgård.

Under sillperiodens hektiska dagar öppnades en krog på ön och år 1822 ett gästgiveri. Med fiskets framväxt under 1800-talet kom också yrkesfiskare att bosätta sig här. I slutet av 1800-talet återupptogs silsaltningen och hela socknens sillexport gick via Kalvsund. Ön blev Öckeröarnas första badort år 1865, kanske beroende på ångbåtsbryggan som var den viktigaste anhalten utmed sträckan Marstrand–Göteborg. Socknens första poststation och telefonstation uppfördes på ön år 1875 respektive år 1895.

Bostadsbebyggelsen var samlad till slutningen längs den östra stranden i anslutning till de olika lastbryggorna. Några enkelhus, några mindre dubbelhus (så kallade kaptenshus) och några större dubbelhus med glasverandor och snickeriornament samlades om utrymmet. Samtliga hus vände sig mot sundet. På berget bakom fanns enbart sjömärket Båken.

Under 1930-talet minskade fisket i betydelse och bostadshus började säljas till sommargäster. Den tidigare kronoägda ön såldes av kronan år 1932, varefter friköp av tomterna skedde. Inför kronans försäljning av mark aktualiserades frågan om planläggning. En stadsplan upprättades år 1927 av Albert Lilienberg, då förste stadsingenjör i Göteborg.

På öns södra del byggdes på 1970-talet ny bostadsbebyggelse som bröt den karga bergssilhuetten. Sedan dess har även det bilfria samhället förbindelse via personfärja till Björkö, Grötö och Öckerö.

KULTURMILJÖER IDAG

Kalvsunds kulturmiljöer har anknytning till fiske, navigation, sjöfart och handel. Viss bebyggelse har rustats upp. Kommunens två byggnadsminnesmärkta objekt finns här.

REKOMMENDATIONER

3.1. Kalvsund samhälle

Av stort värde som helhetsmiljö är den täta bebyggelsen som grupperar sig ovanför hamnen på öns östra sida. I ett begränsat avsnitt närmar den bebyggelsen sig det stadsmässiga. Moderna inslag är få och de äldre husen har en genomgående väl bevarad exteriör. Trånga gränder slingrar sig mellan husen med små karga och branta trädgårdar. På ön finns flera byggnader som avviker från de sedvanliga ljusmålade stugorna. Det gulmålade salteriet (Öckerö Kalven 1:68) är en av länets ytterst få stora bevarade

KALVSUND ÅR 1731

KULTURLANDSKAPET PÅ KALVSUND ÅR 2006

träbyggnader och den enda av sitt slag i kommunen. Det var i drift under förra sillperioden och det kan ha uppförts redan under 1700-talets sillperiod.

Bremerska villan med det höga tornet (Öckerö Kalven 1:69), är ett framträdande landmärke på Kalvsund och i den omgivande skärgården. Byggnaden har blivit ett kännetecken för Kalvsund. Det svarta kupoltaket representerar en vid sekelskiftet ny era och ny byggnadsteknik. Huset byggdes år 1912 för sillhandlare Börjesson. Enligt uppgift bärgades virket till byggnaden från det förlista fartyget Svolder. Huset har inrymt bland annat bank och pensionat. Byggnaden köptes senare av Ernst Bremer, närmare känd som smugglarkungen. Länsstyrelsen beslutade år 2004 att förklara villan som byggnadsminne.

Lagaroch bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25) och omfattas av stadsplan för del av Kalvsunds municipalsamhälle (5.1), antagen av Länsstyrelsen 1937.06.17, byggnadsplan för Kalvsunds municipalsamhälle (5.2), antagen av Länsstyrelsen 1946.12.17, byggnadsplan för ön Kalven omfattande del av fastigheten Kalven 1:1 med flera (5.3), antagen av Länsstyrelsen 1974.06.04, detaljplan för Kalven omfattande Kalven 1:37 m m (5.4), antagen av Byggnadsnämnden 1988.10.13 samt detaljplan för medborgarkontor m m, antagen av Miljö- och byggnadsnämnden 1994.08.18.

Bremerska villan (Öckerö Kalven 1:69) är byggnadsminnesmärkt och skyddas av Lagen om Kulturminnen.

Klassificering

Bebyggelse är klassad som särskilt bevarandevärd (Öckerö Kalven 1:11, 1:12, 1:14, 1:30, 1:31, 1:32, 1:33, 1:34, 1:35, 1:36, 1:38, 1:40, 1:41, 1:42, 1:43, 1:44, 1:49, 1:50, 1:51, 1:52, 1:53, 1:54, 1:56, 1:59, 1:60, 1:61, 1:63, 1:68, 1:69, 1:70, 1:77, 1:78, 1:79, 1:80, 1:81, 1:86, 1:103), bevarandevärd (Öckerö Kalven 1:15, 1:28, 1:55, 1:75) och särskilt bevarandevärd med hänsyn till placering (Öckerö Kalven 1:23, 1:24, 1:25, 1:26, 1:27, 1:29, 1:46, 1:53, 1:57, 1:62, 1:70). Vägar (Nya vägen, Gamla vägen, Håstebrunnsvägen, Salterivägen) och stigar är klassade som särskilt bevarandevärda.

Vårdavbefintlig miljö

Bebyggelsen är av stort värde som helhetsmiljö och ska i största möjliga utsträckning bevaras och underhållas så att dess äldre karaktär inte förvanskas. Bebyggelsens exteriörer speglar gamla byggnadstraditioner och ideal. Stor hänsyn ska tas till detta vid exteriörarbeten. Den äldre färgskalan ska följas och valet av material ska överensstämma med äldre tradition. Återställande av originalfasader ska uppmuntras vid renovering samt om- och tillbyggnader. Stigar

och gångvägar ska behålla nuvarande sträckningar.

Bebyggelsekomplettering

Inom det avgränsade området finns få möjligheter till förtätning av bebyggelsen. Eventuell bebyggelsekomplettering ska anpassas till den äldre bebyggelsen avseende skala och materialval. Fastigheter ska inte delas i mindre eller slås ihop till större fastigheter.

Åtgärder

Översyn av byggnadsplaner föreslås. Nya detaljplaners planbeskrivning ska innehålla redovisning av kulturmiljövården. Varsamhets- och skyddsbestämmelser ska tilläggas för byggnader som är bevarandevärda respektive särskilt bevarandevärda.

3.2. Båken och kompassrosen

Stångmärket Båken (Öckerö Kalven 1:3) är beläget på Valen, Kalvsunds högsta punkt. Det är ett välkänt orienteringsmärke och syns vida omkring.

Sjömärkets nedre del är formad som en båk, klädd med rödmålad panel och krönt med ett järnkors. Båken uppfördes ursprungligen år 1844 och är representativ för den typ av sjömärken som uppfördes utmed kusten i början på 1800-talet. Genom små fönstergluggar i panelen kunde lots och tull hålla utkik mot havet. Namnet Båken styrker teorin om att det tidigare fanns en eller flera stenvarvar här. Nedanför sjömärket ligger sten som kan härröra från en sådan varde. I berget under sjömärket på öns högsta punkt finns en kompassros med årtal 1684 inristat. Med dess hjälp kunde lotsarna ta ut bäringen till fartyg långt ute till havs. Den båk som finns på ön idag är rödmålad, korsprydd och uppförd år 1912. Dess karakteristiska profil har blivit något av en symbol för Kalvsund.

Kustens fasta sjömärken i form av kummel, båkar och stångmärken har numera ersatts av moderna navigeringssystem. De fasta sjömärkena är en viktig del av vårt maritima kulturarv och har fortfarande stor betydelse för fritidstrafiken. Vid sidan av Båkens ursprungliga funktion som farledsmarkering var stångmärket viktigt även för tull och lots och har därmed en tydlig koppling till Kalvsunds äldre samhälle. Båken är också ett sjömärke som är lätt att komma nära för allmänheten.

Utifrån flera aspekter har Båken ett högt kulturhistoriskt värde. Länsstyrelsen förklarade den år 2006 som byggnadsminne.

Lagaroch bestämmelser

Sjömärket ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25). Det är byggnadsminnesmärkt och skyddas av Lagen om Kulturminnen. Kompassrosen är klassad som fast fornlämning och även den skyddas av lagen om

Kulturminnen.

Klassificering

Sjömärket (Öckerö Kalven 1:3) är klassad som särskilt bevarandevärt.

Vårdavbefintlig miljö

Sjömärket ska bevaras och underhållas så att dess äldre karaktär inte förvanskas.

Bebyggelsekomplettering

Inom området finns få möjligheter till förtätning av bebyggelsen. Eventuell bebyggelsekomplettering ska anpassas så att sjömärkets siluettverkan inte störs.

Åtgärder

Vid översyn av byggnadsplanen ska sjömärket omfattas av detaljplan. Den nya detaljplanens planbeskrivning ska innehålla redovisning av kulturmiljövärden. Båken ska tilläggas skyddsbestämmelse.

BREMER SKA VILLAN PÅ KALVSUND

BOSTADSHUS PÅ KALVSUND

HAMNEN PÅ KALVSUND

SJÖMÄRKET BÅKEN PÅ KALVSUND

3. KALVSUND

Kalven 1:68

Kalven 1:69

Kalven 1:3

3.1 KALVSUND SAMHÄLLE

3.2. BÅKEN OCH
KOMPASSROSEN

Miljöer

Särskilt bevarandevärda byggnader

Bevarandevärda byggnader

Särskilt bevarandevärd placering

Gator, stigar, vägar

Fornlämningar

GRÖTÖ

4. GRÖTÖ

INLEDNING

Grötö ligger öster om Hönö, inom landskapstyp mellanskärgård, och är en av två bilfria öar i Öckerö kommun. Bebyggelsen är grupperad kring åkermarken, med en koncentration utefter vägen till hamnen på öns östsidan.

Namnet Grötö härstammar från västsvenskans gröt, sten eller stenrammel; ett väl beskrivande namn med tanke på den väldiga ändmorän som löper längs västra delen av ön.

HISTORISK BESKRIVNING

På 1500-talet fanns det två mantalsskrivna män på ön. Befolkningsexpansionen fram till 1800-talet var liten. Den äldsta lantmäterikartan över Grötö är daterad år 1806 (se sidan 59) och redovisar storskiftet mellan öns tre gårdar. Bebyggelsen låg samlad i en klunga vid vägkorsningen vid den förre detta affären. Åkerlyckor är markerade på Ängen, som till större delen är upptagen som ängsmark. På kartan är hela ön markerad som utmark, betesmark.

Vid nästa markskifte, laga skifte åren 1899–1900, hade antalet ägor ökat till åtta gårdar. Dessutom fanns fyra avstyckade tomter. Först nu kan man tala om en by. Bebyggelsen var tät och kantade den stora inägan i norr och öster.

Av skiftesförrättningarna och kartbilderna framgår att jordens brukande var viktigt för grötöborna men även fisket var en näringskälla. År 1764 bildade tre grötöbor tillsammans med hönö- och öckeröbor ett vadlag.

Under 1900-talets första decennier tycks badgästerna ha upptäckt Grötö i större omfattning. Det är vid denna tid som avstyckningar och uppförande av sommarhus börjar. Jämfört med övriga öar har fisket under den här perioden inte spelat samma dominerade roll. Så sent som år 1937 fanns endast sex yrkesfiskare på ön.

Under senare tid har en del fritidsbebyggelse växt fram på öns norra och södra delar.

KULTURMILJÖER IDAG

Expansionen på Grötö tycks inte ha varit stor sedan 1500-talet. Av den anledningen finns en av de tydligaste kulturmiljöerna i kommunen just här. Stigarna slingrar sig fram mellan bebyggelsen på samma sätt som i början av 1800-talet. Väster om Ängen är stigen kantad och överskuggad av väldiga, vindpinade ekar.

REKOMMENDATIONER

4.1a. Byn på Grötö

Den äldre bebyggelsen i Byn är mycket välbevarad. Flertalet av de äldre sommarvillorna är mycket representativa för sin tids arkitekturideal. Till några av de gamla gårdarna finns fortfarande ladugårdar.

Lagarochbestämmelser

Området ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25).

Klassificering

Bebyggelse är klassad som särskilt bevarandevärd (Öckerö Grötö 1:4, 1:10, 1:12, 1:85, 1:90, 1:92, 1:98, 1:99, 1:100, 1:115, 1:119) och särskilt bevarandevärd med hänsyn till placering (Öckerö Grötö 1:24). Vägar och stigar (Rangelvägen, Ekstigen) är klassade som särskilt bevarandevärda och bevarandevärda.

Vårdavbefintlig miljö

Bebyggelsen är av stort värde och ska bevaras och underhållas så att dess äldre karaktär inte förvanskas. Bebyggelsens exteriörer speglar gamla byggnadstraditioner och ideal. Stor hänsyn ska tas till detta vid exteriörarbeten. Den äldre färgskalan ska följas och valet av material ska överensstämma med äldre tradition. Återställande av originalfasader ska uppmuntras vid renovering samt vid om- och tillbyggnader. Stigar och gångvägar ska behålla nuvarande sträckningar.

Bebyggelsekomplettering

Inom området finns få möjligheter till förtätning av bebyggelsen. Eventuell bebyggelsekomplettering ska anpassas till byns äldre bebyggelse när det gäller skala och materialval.

Åtgärder

Vid eventuell framtida detaljplanering ska detaljplanens planbeskrivning innehålla redovisning av kulturmiljövärden. Varsamhets- och skyddsbestämmelser ska tilläggas för byggnader som är bevarandevärda respektive särskilt bevarandevärda. Eventuellt kan markanvändning anpassad till bebyggelsens kulturvärden (Q) övervägas för hela miljön.

4.1b. Ängen på Grötö

På öns mitt finns, i skydd av omgivande höjdparter, en dalsänka med lummiga ekdungar och åkermark. Det är en av få platser inom kommunen som ger en bild av äldre jordbruksområden.

Lagarochbestämmelser

Området ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25).

GRÖTÖS ALLA ÄGOR ÅR 1806

KULTURLANDSKAPET PÅ GRÖTÖ

ÄNGEN PÅ GRÖTÖ

BYN PÅ GRÖTÖ

EKSKOGEN VID RULLSTENSÅSEN PÅ GRÖTÖ

RESTER AV JORDBRUKSLANDSKAPET I BYN PÅ GRÖTÖ

Klassificering

Ängen (Öckerö Grötö 1:2, 1:3, 1:4, 1:13, 1:57) är klassad som särskilt bevarandevärd. Bebyggelse är klassad som särskilt bevarandevärd med hänsyn till placering. Kupeskärsvägen är klassad som särskilt bevarandevärd.

Vårdavbefintlig miljö

Den gamla inägomarken, Ängen, inklusive gamla stigar är en säregen miljö som ska bevaras och underhållas så att dess äldre karaktär inte förvanskas. Inom området ska inte bostadsbebyggelse uppföras.

Bebyggelsekomplettering

Inom det avgränsade området finns inga möjligheter till förtätning av bostadsbebyggelsen.

Åtgärder

Läs 4.1.a.

Vårdavbefintlig miljö

Miljön är av värde och ska i största möjliga utsträckning bevaras och underhållas så att dess karaktär inte förvanskas. Vid om- och tillbyggnader ska den mycket bevarandevärda bebyggelsen (se ovan) ägnas stor omsorg avseende material, färgval, form och skala. Hänsyn ska tas till silhuettverkan.

Bebyggelsekomplettering

Inom det avgränsade området finns få möjligheter till förtätning av bebyggelsen. Eventuell bebyggelsekomplettering ska anpassas till skalan av äldre bebyggelsen. Hänsyn ska tas till silhuettverkan.

Åtgärder

Läs 4.1.a.

4.1c. Randzonen på Grötö

Mellan åkermarken och de omgivande bergspartierna ligger ett antal bostadshus från olika perioder med olika uttryck. Flera av de äldre sommarvillorna är mycket representativa för sin tids arkitekturideal.

Lagar och bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25).

Klassificering

Bebyggelse har klassats som särskilt bevarandevärd (Öckerö Grötö 1:57, 1:77) samt särskilt bevarandevärd med hänsyn till placering (Öckerö Grötö 1:23, 1:26, 1:35, 1:38, 1:51, 1:57, 1:64, 1:67, 1:84, 1:91, 1:93, 1:106, 1:107). Vägar och stigar (Rangelvägen, Ekstigen) har klassats som särskilt bevarandevärda.

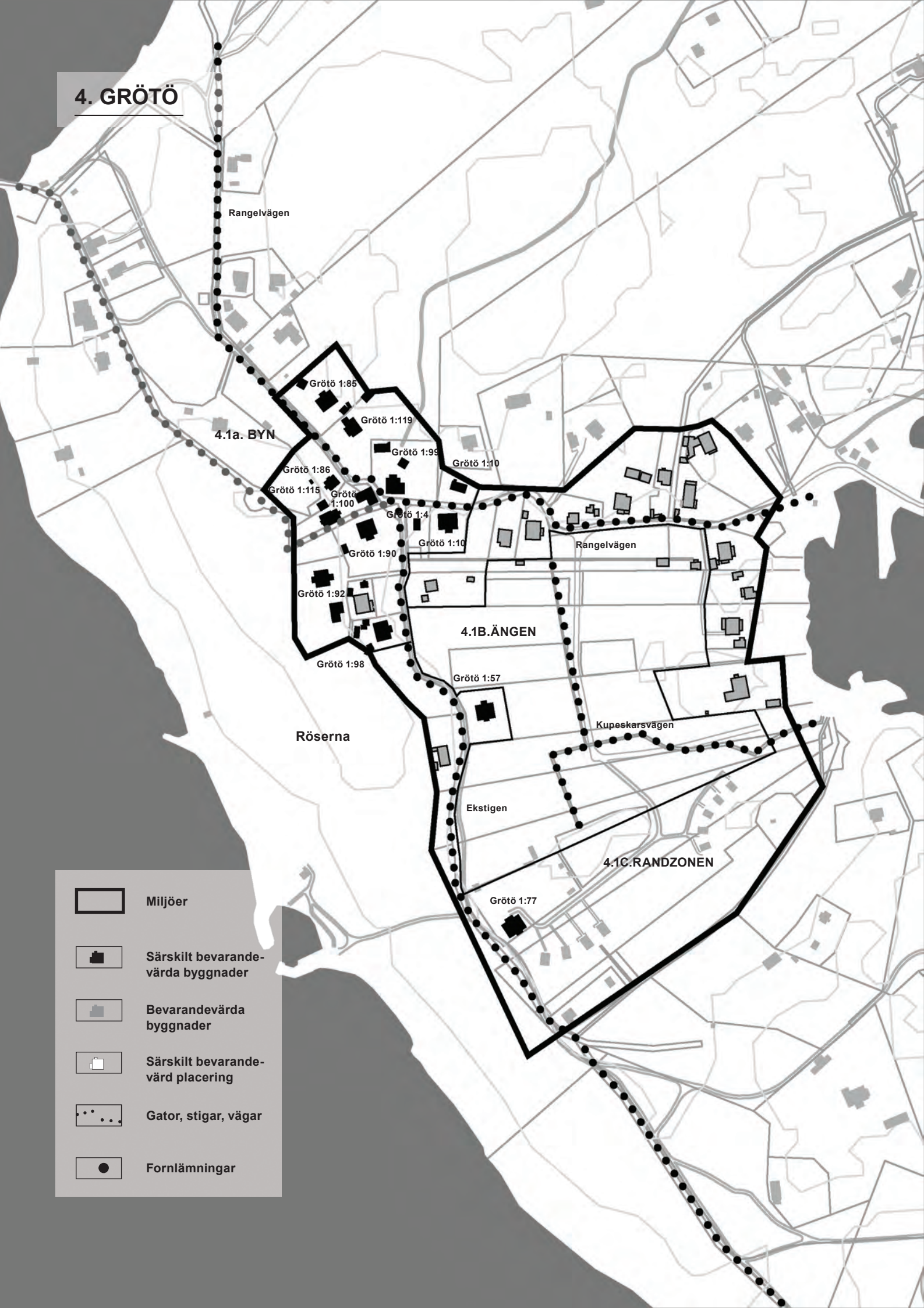

GRÖTÖ PÅ BYN

RULLSTENSÅSEN PÅ GRÖTÖ

4. GRÖTÖ

5. HÄLSÖ

INLEDNING

Hälsö ligger söder om Källö-Knippla och är den nordligaste av de sammanhängande öarna. Ön domineras av kuperad och kal bergsterräng. I sänkorna mellan bergsryggarna förekommer lösa jordlager, som tidigare utnyttjats för jordbruk och trädgårdsodling. Ön ligger i utkanten av landskapstyperna mellan- och yttre skärgård.

Namnet Hälsö kommer ursprungligen från ordet håll, det vill säga en klipphåla under en framskjutande bergkant.

HISTORISK BESKRIVNING

Den ursprungliga befolkningen på Hälsö utgjordes av bönder med fiske som binäring samt några få yrkesfiskare. Åkermark har funnits där Buröleden går idag och den sträckte sig till det bebyggda Västeräng samt utefter det igenfyllda sundet mellan Hälsö och Stuvö. En del gårdsgårdar finns kvar från denna period, bland annat i Korsskären. Bebyggelsen var koncentrerad kring hamnen på östra delen av ön, som har ett relativt skyddat läge.

Vid slutet av 1500-talet ska en gård ha funnits vid den östra stranden på Hälsö. På 1660-talet hade en bonde, förutom mark på Hälsö, tre intilliggande holmar med ängs- och betesmarker och fiske i saltsjön runt omkring.

Under 1700-talet ökade befolkningen. Med fiskets ökade betydelse omvandlades det gamla bondesamhället till ett fiskesamhälle med kringnäringar.

Bebyggelsen expanderade. År 1865 hade ca tio byggnader uppförts på höjdsträckningen innanför den stora viken och i öster låg ett fåtal hus. Bryggor fanns i anslutning till båda grupperna. Liksom i övriga fiskelägen ligger bebyggelsen på tidigare oskiftad mark. Uthyrning till sommargäster förekom på Hälsö, liksom på de övriga öarna i närheten, från slutet av 1800-talet.

Samhället utvecklades till följd av sillfiskets och storfiskets uppgång. Varvsrörelsen startade i slutet av 1800-talet och på Hälsö blev den ytterst betydelsefull. En modern fiskehamn har senare byggts ut söder om den gamla bebyggelsekoncentrationen.

I mitten av 1930-talet var bebyggelsen koncentrerad till den sydöstra delen av Hälsö, där fiskehamnen och varvet låg. Små odlingsmarker fanns ännu i dalsänkor längs stränderna. De flesta bostadshus var dubbelhus med tillbyggnader och glasverandor. Huvuddelen av den koncentrerade bebyggelsen låg på ej friköpta tomter. Många fiskebåtar låg i den östra

viken. Träd och buskar växte invid bebyggelsen men de omgivande bergen var kala. Ett fåtal hus fanns på Stuvö som hängde ihop med Hälsö genom en träbro.

Biltrafik förekom inte på ön förrän broförbindelsen med Öckerö tillkom på 1960-talet. I och med att fiskets betydelse minskade, sjönk antalet invånare fram till mitten av 1970-talet. Så småningom kom ny bebyggelse och ön omvandlades till pendlarförort. De tidigare åkrarna har bebyggts liksom några av höjderna. Fritidshus och färjeläge byggdes på Stuvö.

Idag är varvsverksamheten nedlagd och hamnen omvandlad till gästhamn. Bebyggelseförtätning förekommer sparsamt på tomtluckor mellan befintlig bebyggelse. Ett nytt bostadsområde planeras på varvets mark.

KULTURMILJÖER IDAG

De två utpekade kulturmiljöerna, Trollholmen och Hälsö samhälle, är främst förknippade med fiske och sommarboende. Synliga spår av jordbruk är få och kan tydligast utläsas i byklungan öster om Hälsövägen.

REKOMMENDATIONER

5.1. Hälsö samhälle

Ur kulturmiljöaspekt är den koncentrerade fiskelägesbebyggelsen och sommarvillorna samt de få resterna av det gamla jordbrukssamhället öster om Burövägen särskilt intressant. Vagnätet där är mycket slingrande och småskaligt. Trädgårdarna är karga och småskaliga.

Bebyggelsen, som huvudsakligen är uppförd runt sekelskiftet 1900, ligger tätt i en sluttning mot farleden. Den äldre bebyggelsen har delvis utsatts för stora förändringar, men de få detaljer som finns kvar berättar om de olika epokerna. Särskilt välbevarade är bland annat Hälsö 1:33, 1:47, 1:106 längs Varvsvägen samt Öckerö Hälsö 1:234 längs Signalvägen.

I dalgången längs Bergavägen finns några få spår av gammal jordbruksbebyggelse. Öckerö Hälsö 1:179, förmodligen en framkammarsstuga, är det äldsta bevarade huset på ön och kan ursprungligen vara från år 1795. Av särskilt värde är även gårdsbebyggelsen på fastigheten Öckerö Hälsö 1:306.

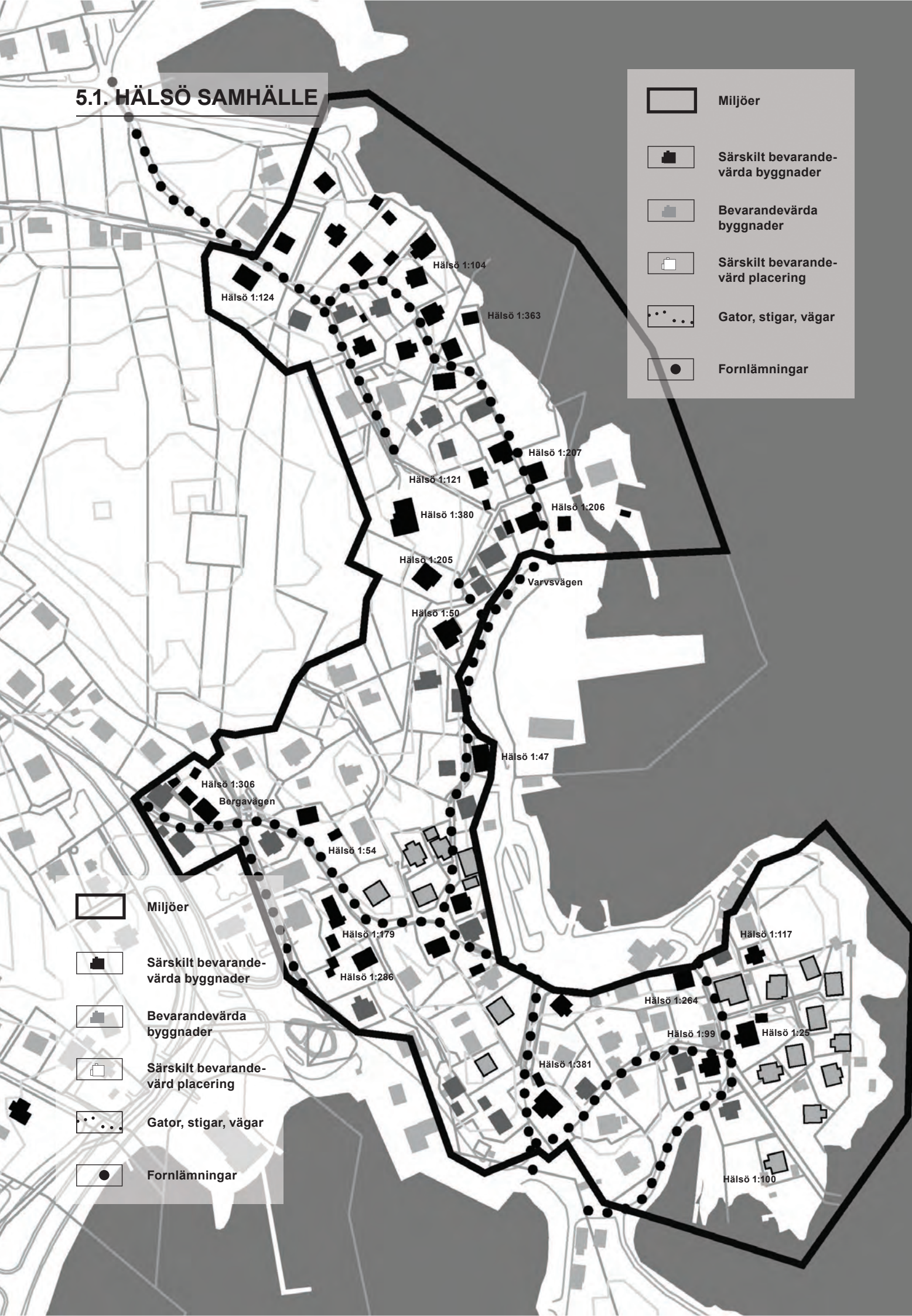
Lagaroch bestämmelser

Hälsö samhälle ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25).

Klassificering

Bebyggelse är klassad som särskilt bevarandevärd (Öckerö Hälsö 1:25, 1:27, 1:33, 1:34, 1:47, 1:49, 1:50, 1:54, 1:57, 1:78, 1:79, 1:90, 1:91, 1:99, 1:104, 1:106,

5.1. HÄLSÖ SAMHÄLLE

HÄLSÖ ÅR 2006

KUSTBEBYGGELSEN PÅ HÄLSÖ

1:107, 1:112, 1:116, 1:117, 1:118, 1:121, 1:124, 1:141, 1:145, 1:179, 1:205, 1:207, 1:210, 1:218, 1:234, 1:264, 1:286, 1:306, 1:363, 1:380, 1:381), bevarandevärd (Öckerö Hälsö 1:4, 1:19, 1:29, 1:32, 1:33, 1:41, 1:46, 1:48, 1:51, 1:53, 1:55, 1:57, 1:92, 1:100, 1:101, 1:108, 1:122, 1:123, 1:137, 1:142, 1:235, 1:250, 1:298, 1:346, 1:351, 1:379) samt särskilt bevarandevärd med hänsyn till placering (Öckerö Hälsö 1:21, 1:22, 1:23, 1:26, 1:28, 1:30, 1:36, 1:39, 1:40, 1:45, 1:96, 1:97, 1:98, 1:115, 1:159, 1:197, 1:210, 1:285, 1:301, 1:307). Vägar och stigar (Brantbacken, Varvsvägen, Postvägen, Signalvägen, Bergavägen, Raketvägen) är klassade som särskilt bevarandevärda.

Vårdavbefintligmiljö

Den avgränsade täta bebyggelsemiljön med små trädgårdar, vägar, stigar och trappor mellan husen är av värde som helhetsmiljö. Den ska i största möjliga utsträckning bevaras och underhållas så att dess äldre karaktär inte förvanskas. Vid eventuella om- och tillbyggnader ska hänsyn tas till de befintliga bostadshusens volym. Ursprungliga fasadmateriäl, snickeridetalljer, fönster m.m. samt den ljusa färgskalan ska bibehållas.

Bebyggelsekomplettering

Plats för nybebyggelse finns inte i någon större utsträckning inom det avgränsade området. Eventuella nybyggen ska anpassas till den befintliga bebyggelsen när det gäller färg och skala.

Åtgärder

Vid eventuell planläggning av området ska nya detaljplanens planbeskrivning innehålla redovisning av kulturmiljövärden. Varsamhets- och skyddsbestämmelser ska tilläggas för byggnader som är bevarandevärda respektive särskilt bevarandevärda.

5.2. Trollholmen

Trollholmen är en liten karg holme väster om Hälsö

RESTER AV JORDBRUKSBEBYGGELSEN PÅ HÄLSÖ

med fem mindre sommarhus uppförda i början av 1900-talet. Med ett undantag ligger all bebyggelse samlad i öster, skyddad från västvindarna. Stugorna nås endast till fots från Hälsö via ett system av gångstigar och broar.

Trollholmen är en småskalig, pittoresk miljö, ett av få exempel på renodlad sommarhusbebyggelse uppförd med enkla medel i blandade stilar.

Lagarochbestämmelser

Hälsö samhälle ligger inom landskapstyp yttre skärgård (se sidan 24), i närheten av ett riksintresse för kulturmiljövård (Burösund, KO69). Trollholmen ligger inom strandskyddat område som sträcker sig nästan intill befintlig bebyggelse. En känd fornlämning (127) finns i norra delen av området.

Klassificering

Bebyggelse är klassad som särskilt bevarandevärd med hänsyn till placering (Öckerö Hälsö 1:156, 1:224-228). Vägar och stigar är klassade som särskilt bevarandevärda.

Vårdavbefintligmiljö

De avgränsade sommarhusen med stigar, trappor och bryggor till området och mellan husen samt de små trädgårdarna är av intresse som helhetsmiljö och bör underhållas så att dess karaktär inte förvanskas. Vid eventuella om- och tillbyggnader ska stora krav ställas på landskapsanpassning, främst till de befintliga bostadshusens volym och till silhuettverkan från havet.

Bebyggelsekomplettering

Plats för nybebyggelse finns inte inom det avgränsade området.

Åtgärder

Vid eventuell planläggning av området ska nya detaljplanens planbeskrivning innehålla redovisning av kulturmiljövärden.

TROLLHOLMEN

5. HÄLSÖ

Burösund

5.2. TROLLHOLMEN

5.1. HÄLSÖ SAMHÄLLE

Varvsvägen

Bergavägen

Signalvägen

Hälsö 1:297

Burövägen

Miljöer

Särskilt bevarandevärda byggnader

Bevarandevärda byggnader

Särskilt bevarandevärd placering

Gator, stigar, vägar

Fornlämningar

ÖCKERÖ

6. ÖCKERÖ

INLEDNING

Öckerö ligger mellan Hälsö och Hönö. Den västra stranden är oskyddad mot Kattegatt och den östra vänder sig mot Björkö och Kalvsund. Ön består av kala eller ljungtäckta bergsområden av gnejs omväxlande med slättområden. Dessa slättområden har i allmänhet en ringa höjd över havet. På västra delen av ön ligger dock en rad bergshöjder som ger lä å några mindre dalgångar och ett större öppet område som sträcker sig över öns mitt från väster till öster. Ön ligger inom landskapstyp mellan- och yttre skärgård.

Det fornsvenska namnet Eikr eyia, ekarnas ö, användes om Öckerö redan år 1276.

HISTORISK BESKRIVNING

Ön har länge varit samlingsplats och har än idag ett centralt läge i kommunen. Den första sockenkyrkan uppfördes på 1200-talet. Den ersattes på 1400-talet av en stenkyrka.

I dalgångarna och vid några havsvikar på öns södra sida har jordbruk förekommit i större omfattning. I anslutning till dessa områden och i skydd av läbilddande berg växte den första bebyggelsen upp. Öckerö var ursprungligen delat på två gårdar, Norgård och Sörgård, samt kyrkans och prästgårdens mark. Stränderna var mestadels grunda varför möjligheter till djupa och skyddade hamnplatser var begränsade. Befolkningen livnärde sig under lång tid på jordbruk med fiske som binäring. Bönderna hade strandplatser vid Röds sund i söder samt vid Björnhuvudet i öster.

Invånarantalet var lågt fram till mitten av 1800-talet; i slutet av 1600-talet fanns bara en bostadsenhet på Öckerö vid sidan av kyrkan. Vid mitten av 1800-talet fanns bebyggelse endast i de två byarna, men under sillperioderna vid slutet av 1800-talet utvecklades fiskarbebyggelse nära hamnen vid Björnhuvudet och norr om Röds sund. På 1860-talet upptäckte sommargäster Öckerö och ett flertal sommarvillor byggdes utmed den östra stranden och på dalslutningarna i söder. Byarna och bebyggelsen bytte sakta karaktär. Djurstallar och lador ersattes av bostadshus. Lokala ångbåtsförbindelser ordnades till Göteborg.

År 1906 fick Öckerö en granitkyrka som byggdes nära den gamla men högre upp på berget. Den syns vida omkring och fungerar som sjömärke. Förutom i de gamla byarna låg bostadsbebyggelsen spridd längs bergskanterna utmed åkrarna och i närheten av fiskehamnarna. Hamnar fanns vid Krabbeskär i sydost,

Kanndalen i sydväst och Bagglebo i öster. Någon tät fiskarbebyggelse fanns inte.

På 1930-talet fanns bondbyarna, fiskeläget och den glesare sommarhusbebyggelsen fortfarande kvar, åtskilda av odlad mark eller kala bergspartier. Bostadsbebyggelsen växte successivt längs med och mellan de gamla slingrande vägarna från 1800-talet. En vägbro ledde till Hönö.

Åkermarkerna hölls öppna en bit in på 1950-talet. Då jordbruket lades ned började även den marken bebyggas. Jordbruket, som tidigare varit av viss betydelse, har sedan 1930-talet varit på tillbakagång. Utbyggnaden av fiskehamnen på 1940-talet bidrog till fiskets starka utveckling.

Sedan färjeförbindelserna med fastlandet tillkom på 1960-talet har bebyggelsen spritt sig över tidigare obebyggda bergspartier och jordbruksmark. Bebyggelsen har kompletterats med bostäder, institutioner, industrier samt fritids- och hamnanläggningar, både på tidigare åkermark och på berg och hedmark. Det gamla vägnätet har successivt blivit avbrutet av nya vägar och broar har byggts till Hälsö och Hönö.

Sedan 1980-talet har förtätning skett i mindre omfattning. Villabebyggelsen har kompletterats med hyreslägenheter och på Tillanders skär vid Nimbushamnen har en gymnasieskola, missionskyrka och restaurang byggts. Bebyggelse på hamnplan har rivits och det nya kommunhuset på Sockenvägen färdigställdes år 2006.

KULTURMILJÖER IDAG

Spår av äldre tiders byggande och näringsliv förekommer på Öckerö, om än mycket sparsamt. Bond- och fiskarbebyggelse har snabbt förvandlats till en bebyggelse av förortskaraktär. Tidigare jordbruksmark är idag bebyggd eller planlagd för bebyggelse. Av kommunens tio öar är Öckerö den ö där det gamla kulturlandskapet har förvanskats mest.

Idag kan man urskilja två primära bebyggelsekoncentrationer, Lunden och Tomtringen. Öckerö gamla och nya kyrka med prästgården och klockarbostaden är ytterligare spår av det samhälle som har funnits på öarna. Mindre tydliga spår av fiskelägen och strandbebyggelse finns vid Röds sund, Bagglebo och Bratten.

De flesta av de äldre husen på Öckerö är införlivade i omgivande bebyggelse, vilket försvårar förståelsen av deras placering i ett historiskt sammanhang. De två fastigheterna vid Intagsvägen (Öckerö Öckerö 1:68 och 1:70) är intressanta. De är några av få kvarvarande byggnaderna från 1900-talets början med fina snickeridetaljer och speciella tak. I närheten av Klockarbostaden, runt Valebackevägen, finns

ÖCKERÖS UTMARKER ÅR 1806

ÖCKERÖ NORGÅRDS INÄGOR ÅR 1810

flera välbevarade sekelskiftesvillor. Längst ut på Lillevälevägen vid Kärrsvik finns ett intressant bostadshus från 1900-talets början. Minnestensskolan längs Norgårdsvägen är den äldsta bevarade skolbyggnaden på ön. Den byggdes vid sekelskiftet 1900. Trots flera ombyggnader, varav den senaste på 1980-talet, är byggnaden relativt välbevarad.

Av de smala farvägarna som slingrade sig fram mellan hus, uthus och kyrka och ledde fram till omgivande odlingsmark, utmark och båtplatser samt andra byar och öar, finns få rester kvar idag. De två mest värdefulla är Bankevägen–Intagsvägen samt Sörgårdsvägen.

Det gamla kulturlandskapet på de inre delarna av ön kan snart inte skönjas. De stenhägnader som markerat gränsen mellan Öckerö Norgård och Sörgård samt Prästgårdens ägor, finns kvar i mycket liten utsträckning som ett av få spår av öns jordbrukslandskap. Därför är det ytterst viktigt att värna om dem.

REKOMMENDATIONER

6.1. Nordgård/Tomtringen

Nordgård, som även kallas Tomtringen, uppvisar en mycket koncentrerad bebyggelse med äldre karaktär av oskiftad by. Byns struktur kan följas tillbaka till den första karteringen av Nordgård år 1806. Området har sakta förvandlats från en bondby till ett samhälle mycket likt ett fiskeläge. Idag är byn integrerad i omgivande förortsbebyggelse och vägsystem, vilket delvis förstör helhetsupplevelsen av det ursprungliga sammanhanget.

Bebyggelsen i Nordgård utgörs i huvudsak av äldre bostadshus. I den täta bykärnan finns dubbelhus från 1800-talets slut och 1900-talets början. Runt denna täta kärna ligger bostadshus från seklets förra hälft. Till några fastigheter hör gamla ekonomibyggnader och ladugårdar, många i relativt bra skick. Tillsammans utgör de en mycket tät husklunga. Bebyggelsen är genomgående välbevarad men flera hus är ombyggda. Mellan husen i den täta bykärnan löper ett gammalt nätverk av vägar och stigar.

Lagar och bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25) och omfattas av byggnadsplan för Norgårdsvägen m m (2.19), antagen av Länsstyrelsen 1971.05.22. Detaljplanen innehåller inga bestämmelser rörande kulturmiljöer. I Tomtringen ligger i de flesta fall planbestämmelsen "område som inte får bebyggas" intill bostadshusen och ekonomibyggnaderna. Det försvårar annan än ursprunglig placering av byggnader vid eventuell nybyggnation.

Klassificering

Bebyggelse (Öckerö Öckerö 1:38, 1:56, 1:83, 1:84,

1:85, 1:87, 1:88, 1:89, 1:103, 1:133, 1:143, 1:220, 1:221, 1:228, 1:229, 1:230, 1:231, 1:297, 1:305, 1:333, 1:437, 1:477, 1:479, 1:537, 1:538, 1:552, 1:600, 1:659, 1:674), vägar (Måbärsvägen, Lillevälevägen) och stigar är klassade som särskilt bevarandevärda. Öckerö Öckerö 2:56 är klassad som bevarandevärd.

Vårdavbefintlig miljö

Bebyggelsen i Norgård är av stort värde och ska bevaras och underhållas så att dess äldre karaktär inte förvanskas. Bebyggelsens exteriörer speglar olika tiders byggnadstraditioner och ideal. Stor hänsyn ska tas till detta vid exteriörarbeten. Den äldre färgskalan ska följas, valet av material ska överensstämma med den äldre traditionen. Återställande av originalfasader ska uppmuntras vid renovering samt om- och tillbyggnad. Stigar och gångvägar ska behålla nuvarande sträckningar.

Bebyggelsekomplettering

Inom det avgränsade området finns inga möjligheter till förtätning av bebyggelsen. Fastigheter ska inte delas i mindre eller slås ihop till större fastigheter.

Åtgärder

Den nya detaljplanens planbeskrivning ska innehålla redovisning av kulturmiljövärden. Skyddsbestämmelser ska tilläggas för byggnader som är särskilt bevarandevärda. Eventuellt kan markanvändning anpassad till bebyggelsens kulturvärden (Q) övervägas för hela miljön.

6.2 Öckerö Sörgård/Lunden

Med stor sannolikhet är bosättningen Sörgård av mycket gammalt datum. Första noteringen om bebyggelsen vid Öckerö gamla kyrkan kan spåras till 1600-talet. Sörgård utgjorde södra Öckerös bostadsbebyggelse fram till slutet av 1800-talet. Idag är byn integrerad i omgivande bebyggelse och vägsystem, vilket delvis förstör helhetsupplevelsen av det ursprungliga sammanhanget.

Dagens bebyggelse i Sörgård uppvisar en variation av många tiders byggnadstraditioner. Här finns enkelstugor och flera ekonomibyggnader som ladugårdar och jordkällare, idag sällsynta på Öckerö. Här finns också tre av öns få bevarade hus på enkel bredd. Hildas stuga (Öckerö Öckerö 2:261) det som med all sannolikhet är öns äldsta framkammarstuga, uppförd under 1700-talets senare hälft, finns här. Dubbelhusets exteriörutveckling kan följas i området, liksom bostadshusens utveckling efter dubbelhusets storhetstid. 1920-talets brutna tak och korsfönster finns representerade. Genomförda ombyggnader och de nutida villorna leder oss fram till våra dagars byggnadssätt. Fem av stugorna vid gamla kyr-

ÖCKERÖ SÖRGÅRDS INÄGOR ÅR 1827

ÖCKERÖ NORDGÅRDS INÄGOR ÅR 1812

kan tillhör numera Öckerö hembygdsförening. Vissa byggnader har flyttats till platsen från andra delar av kommunen. Vägsystemet är till stor del mycket gammalt.

Lagaroch bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25) och omfattas av byggnadsplan för Öckerö, södra delen (2.22), antagen av Länsstyrelsen 1976.02.10; byggnadsplan för del av Öckerö omfattande område vid nya kyrkan (2.39), antagen av Länsstyrelsen 1987.02.16 samt detaljplan för del av Öckerö omfattande Hembygdsgårdarna m m (2.69), antagen av Kommunfullmäktige 1994.06.16.

Detaljplaner 2.22 samt 2.39 innehåller inga bestämmelser för kulturmiljöer. Detaljplanen 2.69 avser kulturresevat och föreningslokaler samt friliggande villabebyggelse. Området kring hembygdsgårdarna redovisas som hembygdsmuseum, R. Planen ger Hembygdsmuseet utrymme för uppförande av ytterligare byggnader inom sitt område. All byggrätt, avseende både bostäder och hembygdsgården, har fått beteckningen q: "Värdefull miljö: Ändring av en byggnad får inte förvanska dess karaktär eller anpassning till omgivningen. Ny bebyggelse ska utformas med särskild hänsyn till omgivningens egenart."

Klassificering

Bebyggelse (Öckerö Öckerö 2:35, 2:56, 2:256, 2:300, 2:316, 2:346, 2:378, 2:387, 2:390, 2:494, 2:498, 2:509, 2:545, 2:561, 2:621, 2:681, 2:706, 2:735, 2:736, 2:753, 2:763) och vägar (Sörgårdsvägen, Bygdevägen, Ekelundsvägen) är klassade som särskilt bevarandevärda.

Vårdav befintlig miljö

Bebyggelsen i Sörgård ska bevaras och underhållas så att dess äldre karaktär inte förvanskas. Bebyggelsens exteriörer speglar olika tiders byggnadstraditioner och ideal. Stor hänsyn ska tas till detta vid exteriörarbeten. Den äldre färgskalan ska följas, valet av material ska överensstämma med den äldre traditionen. Stigar och gångvägar ska behålla nuvarande sträckningar.

Bebyggelsekomplettering

Där utrymme för förtätning finns kan med fördel detta ske, som en fortsättning på en urgammal tradition. Nyttillkommen bebyggelse ska underordnas den äldre befintliga bebyggelsen så att färgskala, volym och material inte bryter sönder den enhetliga karaktären inom området.

Åtgärder

Översyn av byggnadsplaner 2.22 samt 2.39 rekommenderas. Eventuell sammanslagning med detaljplanen 2.69 ska övervägas. Den nya detaljplanens

planbeskrivning ska innehålla redovisning av kulturmiljövärden. Skyddsbestämmelser ska tilläggas för byggnader som är särskilt bevarandevärda. Eventuellt kan markanvändning anpassad till bebyggelsens kulturvärden (Q) övervägas för hela miljön.

6.3. Öckerö gamla kyrka

Öckerö gamla kyrka som uppfördes i mitten av 1400-talet är öns och socknens äldsta bevarade byggnad. Trots senare tiders ingrepp har kyrkan kvar flera medeltida drag och inventarier. Interiören präglas dock av den genomgripande ombyggnaden under 1780-talet. Miljön är ett resultat av flera hundra års utveckling.

Lagaroch bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 24), skyddas av Lagen om kulturminnen 4 kap 3 § (se sidan 18) och omfattas av nuvarande detaljplan för Öckerö, södra delen (2.22), antagen av Länsstyrelsen 1976.02.10. Detaljplanen innehåller inga bestämmelser om kulturmiljöer. Kyrkan och kyrkogården ligger inom område som endast får användas för begravingar och kyrkligt ändamål.

Klassificering

Bebyggelsen är klassad som särskilt bevarandevärd.

Vårdav befintlig miljö

Öckerö gamla kyrka med byggnader, kyrkogård, stenhägnader och vegetation är en unik miljö av stort värde, som ska bevaras och underhållas så att dess äldre karaktär inte förvanskas. Bebyggelsens exteriörer och interiör speglar olika byggnadstraditioner och ideal. Vid renovering samt om- och tillbyggnad ska hänsyn tas till detta.

Bebyggelsekomplettering

Kompletteringar av befintliga byggnader ska ta hänsyn till den historiska miljön.

Åtgärder

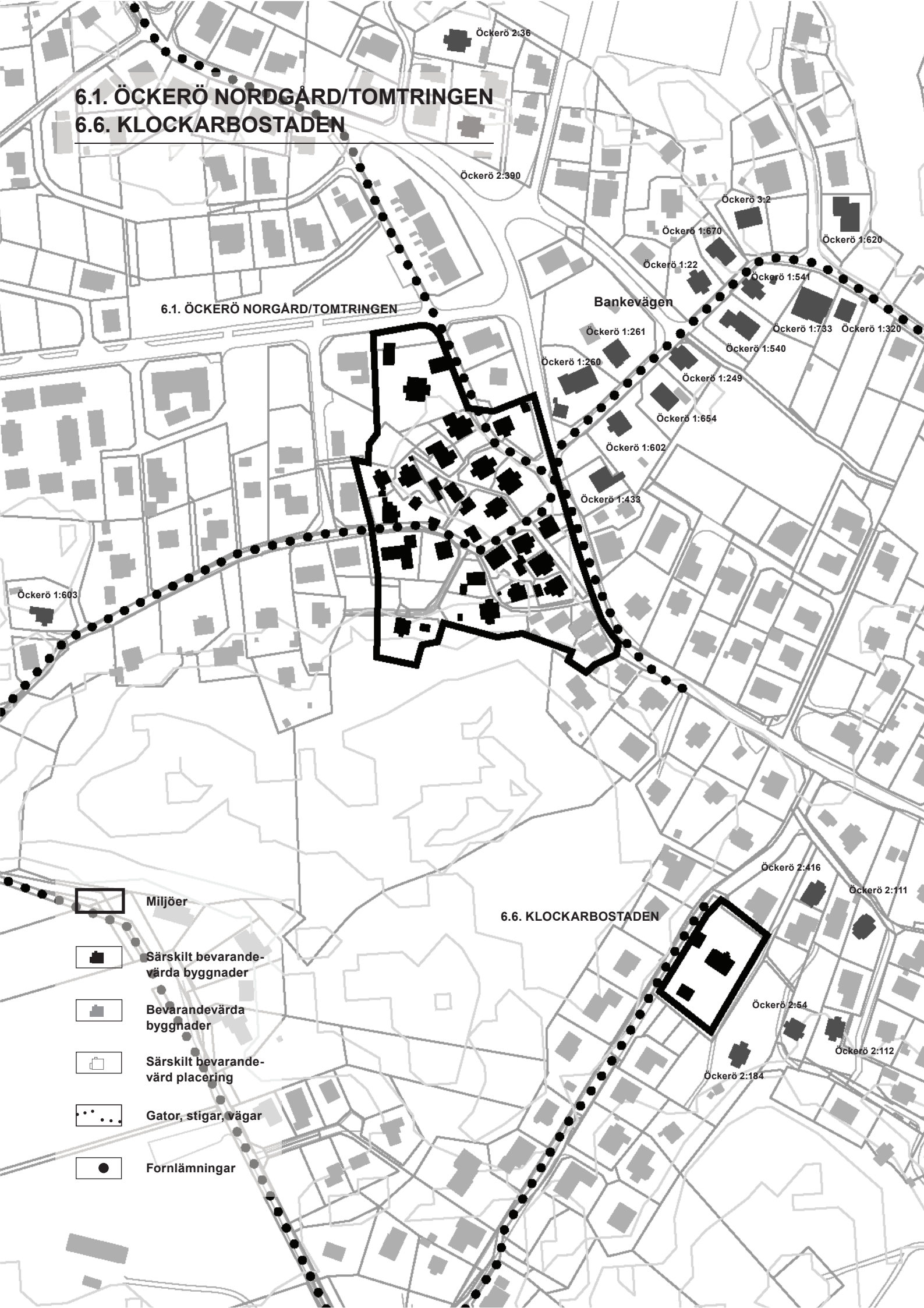
Översyn av byggnadsplanen rekommenderas. Den nya detaljplanens planbeskrivning ska innehålla redovisning av kulturmiljövärden. Skyddsbestämmelser ska tilläggas för byggnader som är särskilt bevarandevärda.

6.4. Öckerö nya kyrka

Då den stora befolkningstillväxten under 1800-talets slut gjorde den gamla stenkyrkan för trång, invigdes en ny, reslig granitkyrka 1906. Öckerö nya kyrka tronar högt uppe på berget bakom den gamla byn och har därmed blivit öns landmärke. På 1980-talet kom-

6.1. ÖCKERÖ NORDGÅRD/TOMTRINGEN

6.6. KLOCKARBOSTADEN

pletterades kyrkan med ett nytt församlingshem.

Lagaroch bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25), skyddas av Lagen om kulturminnen 4 kap 3 § (se sidan 18) och omfattas av nuvarande detaljplan för Öckerö, södra delen (2.22), antagen av Länsstyrelsen 1976.02.10. Detaljplanen innehåller inga bestämmelser om kulturmiljöer. I planbeskrivningen finns dock en notering om värdefull miljö: "Kyrkoområdet och det befintliga bostadsområdet längs Valemossen i öster ingår i ett område som i förslag till områdesplan för Öckerö avgränsats som kulturhistoriskt värdefull miljö. Den föreslagna avgränsningen kommer att behandlas i den fortsatta handläggningen av områdesplanen." I planbeteckningar betecknas kyrkan med A; område för endast allmänt ändamål.

Klassificering

Bebyggelsen, Öckerö Öckerö 2:638, är klassad som särskilt bevarandevärd.

Vård av befintlig miljö

Öckerö nya kyrka ska bevaras och underhållas så att dess karaktär inte förvanskas. Eventuella tillbyggnader ska anpassas till befintlig bebyggelse när det gäller skala och materialval.

Bebyggelsekomplettering

Området kring Öckerö nya kyrka kompletterades på 1980-talet med ett nytt församlingshem. Byggnaderna ger uttryck för olika tiders byggnadsideal. Eventuell bebyggelsekomplettering ska ta hänsyn till den variationsrika miljön.

Åtgärder

Översyn av byggnadsplanen rekommenderas. Den nya detaljplanens planbeskrivning ska innehålla redovisning av kulturmiljövärden. Skyddsbestämmelser ska tilläggas för byggnader som är särskilt bevarandevärda.

6.5. Prästgården

Prästgården är en av få kvarvarande spår av kulturlandskapet på Öckerö. Byggnaden är ett undantag från den folkliga byggnadstraditionen. Huset byggdes år 1934 men representerar 1920-talets klassicism blandad med romantiska drag. Den uppfördes på en tidigare obebyggd tomt nära den nya kyrkan. Fastigheten har nyligen kompletterats med en byggnad som överensstämmer med platsens kulturhistoriska värden.

Lagaroch bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25), skyddas av Lagen om kulturminnen 4 kap 3 § och omfattas av nuvarande detaljplan för Öckerö, södra delen (2.22), antagen av Kommunfullmäktige 1974.10.26. Detaljplanen innehåller inga bestämmelser om kulturmiljöer. Området betecknas med A; område för endast allmänt ändamål.

Klassificering

Bebyggelse, stenmur och vegetation (Öckerö Öckerö 2:318) är klassade som särskilt bevarandevärda.

Vård av befintlig miljö

Prästgården är en anläggning med bebyggelse och vegetation av stort värde som ska bevaras och underhållas så att dess karaktär inte förvanskas. Om- och tillbyggnader får inte påverka huvudbyggnadens placering på tomten och ska ta hänsyn till befintlig färgskala och volym.

Bebyggelsekomplettering

Ingen bebyggelsekomplettering ska förekomma framför huvudbyggnaden som är synlig från Sörgårdsvägen. Fastigheten ska inte delas i mindre fastigheter.

Åtgärder

Översyn av byggnadsplanen rekommenderas. Den nya detaljplanens planbeskrivning ska innehålla redovisning av kulturmiljövärden. Skyddsbestämmelser ska tilläggas för byggnader som är särskilt bevarandevärda.

6.6. Klockarbostaden

Klockarbostaden är ett av få spår av kulturlandskapet på Öckerö. Byggnaden, som har genomgått ombyggnader, är placerad på en stor tomt med äldre vegetation, och har en välbevarad stenmur. Detta gör att den står i stark kontrast till den blandade villabebyggelse den är omgiven av.

Lagaroch bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25) och omfattas av byggnadsplan för Öckerö, södra delen (2.22), antagen av Länsstyrelsen 1974.10.26. Detaljplanen innehåller inga bestämmelser om kulturmiljöer.

Klassificering

Bebyggelse, vegetation och stenmur (Öckerö Öckerö 3:1) är klassade som särskilt bevarandevärda.

Vård av befintlig miljö

Bebyggelse, stenmur och vegetation ska bevaras och underhållas så att dess karaktär inte förvanskas.

6.2. ÖCKERÖ SÖRGÅRD/LUNDEN
6.3. ÖCKERÖ GAMLA KYRKA
6.4. ÖCKERÖ NYA KYRKA
6.5. ÖCKERÖ PRÄSTGÅRD

6.5. PRÄSTGÅRDEN

6.4. ÖCKERÖ NYA KYRKA

Sörgårdsvägen

6.2. ÖCKERÖ SÖRGÅRD/
LUNDEN

6.3. ÖCKERÖ GAMLA KYRKA

Öckerö 2:744

Öckerö 2:476

Öckerö 2:164

Öckerö 2:188

Öckerö 2:122

Öckerö 2:215

Öckerö 2:373

Öckerö 2:341

Öckerö 2:203

Öckerö 2:267

Öckerö 2:344

Öckerö 2:369

Öckerö 2:149

Öckerö 2:46

Öckerö 2:439

Öckerö 2:438

Öckerö 2:224

Öckerö 2:465

7.9. SÖRGÅRDSVÄGEN

Sörgårdsvägen

Jakob Bratts väg

Miljöer

Miljöer
bevarande-
värda byggnader

Särskilt bevarande-
värda byggnader

Bevarandevärda de-
byggnader

Särskilt bevarande-
värd placering

Gator, stigar, vägar

Fornlämningar

Öckerö 2:364

Öckerö 2:395

Öckerö 2:234

Om- och tillbyggnader ska ta hänsyn till befintlig färgskala och volym och ska inte påverka huvudbyggnadens placering på tomten. Den äldre färgskalan ska följas och materialvalet ska överensstämja med äldre tradition.

Bebyggelsekomplettering

Nya byggnader ska inte uppföras på tomten. Fastigheten ska inte delas i mindre fastigheter.

Åtgärder

Vid en eventuell översyn av byggnadsplanen ska detaljplanens planbeskrivning innehålla redovisning av kulturmiljövärden. Skyddsbestämmelser ska tilläggas för byggnader m.m. som är särskilt bevarandevärda.

6.7. Udden

De fyra bostadshusen vid Udden utgör tillsammans en harmonisk enhet i den annars brokiga bebyggelsebilden. De representerar ett tidstypiskt byggnadssätt och ett modernt återupptagande av detta. Byggnadshistoriskt är de fyra husen karaktäristiska för sin tid och två av dem är mycket välbevarade. Det på 1980-talet uppförda bostadshuset framhäver det harmoniska intrycket och visar på ett positivt sätt

hur traditioner och förståelse av en helhetsmiljö kan fortleva.

Lagaroch bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25), omfattas av byggnadsplan för del av Öckerö strandparti mellan Bratten och Långesand (2.10), antagen av Länsstyrelsen 1960.05.24. Detaljplanen innehåller inga bestämmelser om kulturmiljöer.

Klassificering

Bebyggelse (Öckerö Öckerö 1:69, 1:170, 1:171, 1:283) är klassad som bevarandevärd.

Vård av befintlig miljö

De befintliga husen är av intresse som helhetsmiljö och bör underhållas så att deras karaktär inte förvanskas. Det är angeläget att bevara takvinkel, träpanel, färgsättning och de nu ganska slutna byggnadsvolumerna. Den gula färgskalan är arkitekturhistoriskt viktig att behålla. Färgval till snickerierna bör omsorgsfullt väljas utifrån den gula fasadfärgen.

Bebyggelsekomplettering

Ytterligare bebyggelse inom det avgränsade området bör inte tillåtas. Eventuell bebyggelsekomplette-

VY ÖVER ÖCKERÖ NYA OCH GAMLA KYRKA SAMT LUNDEN ÅR 2006

ring bör respektera områdets kulturmiljövärden.

Åtgärder

Vid en eventuell översyn av byggnadsplanen ska detaljplanens planbeskrivning innehålla redovisning av kulturmiljövärden.

6.8. Bankevägen – Intagsvägen

Förr i tiden ledde denna vägsträckning till Intaget på östra Öckerö. Idag, efter en trafikomläggning, är gatan fortfarande tydlig men inte lika livfull som förut. Den är kantad av flera gamla intressanta fastigheter.

Lagaroch bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se s. 25) och omfattas av byggnadsplan för Öckerö Norgårdsvägen m m (2.19), antagen av Länsstyrelsen 1971.06.30, i liten utsträckning av byggnadsplan för del av Öckerö Prästängen m m (2.33), antagen av Länsstyrelsen 1983.06.13 samt byggnadsplan för del av Öckerö område vid Skårvägen (2.40), antagen av Byggnadsnämnden 1988.03.24. Detaljplanerna innehåller inga bestämmelser om kulturmiljö.

Klassificering

Bankevägen och Intagsvägen har klassats som särskilt bevarandevärda. Bebyggelse längs de två vägarna (Öckerö Öckerö 1:22, 1:260, 1:259, 1:261, 1:602, 1:433, 1:540, 1:541, 1:620, 1:654, 1:670, 3:2) har klassats som bevarandevärd.

Vårdavbefintlig miljö

Vägmiljön längs Bankevägen och Intagsvägen är av värde och ska i största möjliga utsträckning bevaras och underhållas så att dess karaktär inte förvanskas.

Bebyggelsekomplettering

Nya byggnader placeras med hänsyn till det småskaliga gaturummet.

LUNDEN PÅ ÖCKERÖ

Åtgärder

Vid en eventuell översyn av byggnadsplanen ska detaljplanens planbeskrivning innehålla redovisning av kulturmiljövärden.

6.9. Sörgårdsvägen

Sörgårdsvägen slingrar sig från mitten av Öckerö, via Sörgårds by, till Röds sund i sydvästra delen av ön. Det är en av få kvarvarande vägsträckningar som fortfarande flitigt används.

Lagaroch bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25) och omfattas av byggnadsplan för Öckerö, södra delen (2.22), antagen av Länsstyrelsen 1974.10.26. Detaljplanen innehåller inga bestämmelser om kulturmiljöer.

Klassificering

Sörgårdsvägen samt bebyggelse längs denna (Öckerö Öckerö 2:215, 2:373, 2:122, 2:164, 2:476, 2:744) har klassats som särskilt bevarandevärda.

Vårdavbefintlig miljö

Vägmiljön längs Sörgårdsvägen är av värde och ska i största möjliga utsträckning bevaras och underhållas så att dess karaktär inte förvanskas.

Bebyggelsekomplettering

Nya byggnader placeras med hänsyn till det småskaliga gaturummet.

Åtgärder

Vid en eventuell översyn av byggnadsplanen ska detaljplanens planbeskrivning innehålla redovisning av kulturmiljövärden.

BOSTADSBEBYGGELSE I TOMTRINGEN

6. ÖCKERÖ

6.7. UDDEN

Prästgårdsängen

6.1. ÖCKERÖ NORGÅRD/
TOMTRINGEN

6.8. BANKEVÄGEN/
INTAGSVÄGEN

Intagsvägen

6.6. KLOCKARBOSTADEN

Kärrevik

6.5. PRÄSTGÅRDEN

6.4. ÖCKERÖ NYA KYRKA

Öckerö 2:799
Öckerö s:92

Bredvik

Sörgårdsvägen

6.2. ÖCKERÖ SÖRGÅRD/LUNDEN

Miljöer

Särskilt bevarande-
värda byggnader

Bevarandevärda
byggnader

Särskilt bevarande-
värd placering

Gator, stigar, vägar

Fornlämningar

6.3. ÖCKERÖ GAMLA KYRKA

6.9. SÖRGÅRDSVÄGEN

Jakob Bratts väg

Kanndalen

Röds sund

HÖNÖ

7. HÖNÖ

INLEDNING

Hönö är den till ytan största ön i Öckeröskärgården och ligger mellan Öckerö och Fotö. Den långa, flikiga västra stranden är öppen mot Kattegatt, medan den östra vänder sig mot fjorden. På ön finns det mest flacka hedar och dalgångar där marken tidigare brukades. Bergen på Hönö är relativt låga. Ön ligger inom landskapstypen mellan- och yttre skärgård.

Hönös namn härstammar från hein, brynsten och betyder med största sannolikhet "ön med de brynstensliknande bergen".

HISTORISK BESKRIVNING

Hönö delades tidigt i fem fastigheter: Röd i norr, Heden i öster, Bergagård i mitten, Västergård i väst och Hult i söder. Kring huvudgårdarna bildades med tiden små jordbruksbyar och på utmarkerna nära Röds by och söder om Hults by vid Klåva bosatte sig strandsittare.

På 1600-talet lär det ha funnits ett saltsjuderi på Hönö för att förse Kalvsunds salteri med salt. I samband med det skövades öns skogar. På 1700-talet var jordbruk huvudnäring på alla öarna. Fiskare från Hönö, Öckerö och Grötö bildade ett vadlag tillsammans.

I slutet av 1800-talet fiskade Hönöborna i Skagerack och Kattegatt och sålde fisken färsk inne i Göteborg. Antalet invånare växte och området kring Klåva utvecklades snabbast. I början av 1800-talet fanns endast ett fåtal hus kring Klåva men mot seklets slut var området ett storfiskeläge. Fiskarna i området byggde stora hus för att kunna hyra ut delar av det till sommargäster.

Vid sekelskiftet 1900 blev Hönö snart ett av de största fiskarsamhällena i Bohuslän. Antalet invånare växte liksom bebyggelsen. Eftersom jordbruket levde kvar på 1930-talet, var bebyggelsen koncentrerad till de gamla bondbyarna och fiskelägena. Gränserna mellan Gårda, Klåva och Hult var oklara. Vägarna slingrade sig fram i dalgångarna. En vägbro ledde till Öckerö men hamnarna var viktigast för kontakterna med yttrevärlden. Hamnarna vid Klåva och Röd byggdes ut i flera omgångar.

Efter andra världskriget upphörde jordbruket och åkermarkerna började bebyggas. Fisket utvecklades fram till fiskekrisen under mitten av 1960-talet, då näringens betydelse minskade. När färjetrafiken kom igång i början av 1960-talet kunde även Hönöborna pendla till industriarbeten i Göteborg. År 1975 arbetade 75% av de förvärvsarbetande på annan ort.

Befolkningen ökade kontinuerligt under 1960- och 70-talen. Bostadsområden med grupp- och flerfamiljshus, institutionsbyggnader och bilvägar byggdes på tidigare jordbruksmark, medan industrierna främst byggdes på utfylld mark kring hamnen vid Klåva.

Från 1980-talet fram till idag har utvecklingen av ön skett genom förtätning av befintlig bebyggelse, främst genom att mindre grönområden mellan husen tagits i anspråk. Hönö kan idag anses vara nästan fullt exploaterad. Endast några få utbyggnadsområden planeras.

KULTURMILJÖER IDAG

På Hönö finns de flesta kulturmiljöer representerade; fiskelägen, jordbruksbyar, bostadsbebyggelse från 1970-talet och vägmiljöer. Alla miljöer är införlivade i bebyggelsen.

Av de fem primära bebyggelsekoncentrationer kan idag fyra urskiljas: Röds by och fiskeläge, Hedens by, Hult med Klåvas fiskeläge samt Berga- och Västergård som tillsammans bildat byn i Gårda mitt på Hönö.

Byggnader från olika tider ligger antingen i skilda stråk eller blandade inom samma område. Helt bevarade fasader är sällsynta. De bäst bevarade miljöerna är Heden och Gårda, där byggnader och gårdsbildningar finns bevarade. Bostadshus från sekelskiftet 1900 finns ännu kvar vid både Klåva och Röd, men de flesta har förändrats genom olika tillbyggnader och fasadförändringar. Naturstenmurar, uthusbyggnader, kala stenhällar och smala grusvägar finns också kvar som miljöinslag både vid Gårda, Heden, Röd och Klåva.

Flera värdefulla vägmiljöer kan noteras på Hönö. Av särskilt värde är gaturummen längs Östra och Västra vägen. Övriga äldre stigar och vägar är Rödvägen, Kaptensvägen, Ersdalsvägen, Halliden, Hultbergsvägen, Kvarnbergsvägen, Bergsstigen, Ångbåtsvägen/Snipevägen/Strandvägen och Sandlyckevägen.

Längs Jungmansvägen och Kaptensvägen, söder om Röd, finns flera välbevarade gamla bostadshus tillhörande Röds by som idag har förlorat sitt sammanhang. I närheten av Heden finns fem hus med välbevarade snickeridetaler och/eller fasadmaterial. Öckerö Hönö 2:277 på Lindblomsvägen representerar en äldre, mycket enkel hustyp, med endast stuga och förstuga. Huset är nu delvis förändrat. I dess omedelbara grannskap är nyare bostadshus uppförda. Norr om Gårda längs Bergsstigen och Norrvägen finns det även flera äldre välbevarade byggnader. I närheten av Klåva och Hult finns ett flertal välbevarade fastigheter (Öckerö Hult 1:74, 1:77, 1:158, 1:175, 1:183, 1:242,

HÖNÖ HEDENS ALLA ÄGOR ÅR 1843

STORSKIFTET PÅ HÖNÖ GÅRDA ÅR 1825

1:283, 1:293, 1:449). Norr om Hult, längs Ringvägen finns två mycket välbevarade bostadshus (Öckerö Hönö 2:27, 2:259, 13:1).

REKOMMENDATIONER

7.1a. Röds by

Röds by låg en bit ifrån de övriga byarna på Hönö. Röds ursprungliga jordbruksbebyggelse har genom åren omvandlats till ett fiskeläge och så småningom till bebyggelse av förortskaraktär.

I början av 1800-talet fanns det ca 20 hus i byn, samtliga på sydöstra delen av Rödborgen. I slutet av 1800-talet ökade antalet hus kraftigt och år 1920 fanns där ca 50 hus, varav femton byggdes söder om diket utefter bergskanten. Bostadshusen låg glest utspridda på slätten eller på bergssluttningarna vid sundet. Mellan hamnen och bostäderna fanns åkermarker. Magasin och bodar låg nära stranden. Hamnen byggdes på 1930-talet och byggdes om på 1950-talet.

Det är svårt att utläsa spår av det gamla jordbrukslandskapet. Många bostadshus är ombyggda och ekonomibyggnaderna rivna. Några spår av den äldre bebyggelsetraditionen i form av vägar, snickeridetalljer, uthus, gårdsbildningar, naturstenmurar (Öckerö Röd 1:24, Öckerö Röd 1:44, Öckerö Röd 1:82) finns. Även den gamla, småskaliga hamnbebyggelsen är av värde, och hamnmiljön som sådan är en småskalig arbets- och mötesplats.

Lagaroch bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25) och omfattas av byggnadsplan för del av Hönö municipalsamhälle (1.2), antagen av Länsstyrelsen 1949.08.20. Planen innehåller inga bestämmelser eller kommentarer om kulturmiljöer.

Klassificering

Bebyggelse är klassad som särskilt bevarandevärd (Öckerö Röd 1:10, 1:22, 1:24, 1:44, 1:64, 1:66, 1:67, 1:81, 1:87, 1:95, 1:96, 1:103, 1:125, 1:126, 1:172, 1:210, 1:214), bevarandevärd (Öckerö Röd 1:46, 1:52, 1:60, 1:83, 1:90, 1:111, 1:130, 1:141, 1:175, 1:205, 1:215) och särskilt bevarandevärd med hänsyn till placering (Öckerö Röd 1:49, 1:50, 1:51, 1:56, 1:83, 1:113, 1:175). Kaptensvägen, Kupevägen och Krabbevägen är klassade som särskilt bevarandevärda.

Vårdavbefintlig miljö

Bebyggelsen i Röds by är av värde och ska i största möjliga utsträckning bevaras och underhållas så att dess äldre karaktär inte förvanskas. Bebyggelsens exteriör speglar olika tiders byggnadstraditioner och ideal. Stor hänsyn ska tas till detta vid exteriörarbe-

ten. Den äldre färgskalan ska följas och valet av material ska överensstämma med den äldre traditionen. Återställande av originalfasader ska uppmuntras vid renovering samt vid om- och tillbyggnader. Stigar och gångvägar ska behålla nuvarande sträckningar.

Bebyggelsekomplettering

Inom det avgränsade området finns få möjligheter till förtätning av bebyggelse. Bebyggelsekomplettering ska anpassas till skalan hos den äldre bebyggelsen i Röds by och hamn.

Åtgärder

Översyn av byggnadsplanen föreslås. Den nya detaljplanens planbeskrivning ska innehålla redovisning av kulturmiljövärden.

7.1b. Röds hamn

Läs mer om Röds hamn i föregående miljöbeskrivning (8.1a. Röds by)

Lagaroch bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25) och omfattas inte av detaljplan.

Klassificering

Bebyggelse (Öckerö Röd 1:71, 1:73, 1:78) har klassats som särskilt bevarandevärd.

Vårdavbefintlig miljö

Röds hamn är av värde och ska i största möjliga utsträckning bevaras och underhållas så att dess äldre karaktär inte förvanskas. Om- och tillbyggnader ska ta hänsyn till områdets skala.

Bebyggelsekomplettering

Vid bebyggelsekomplettering ska hänsyn tas till områdets skala samt till bostadsbebyggelsen i Röds by.

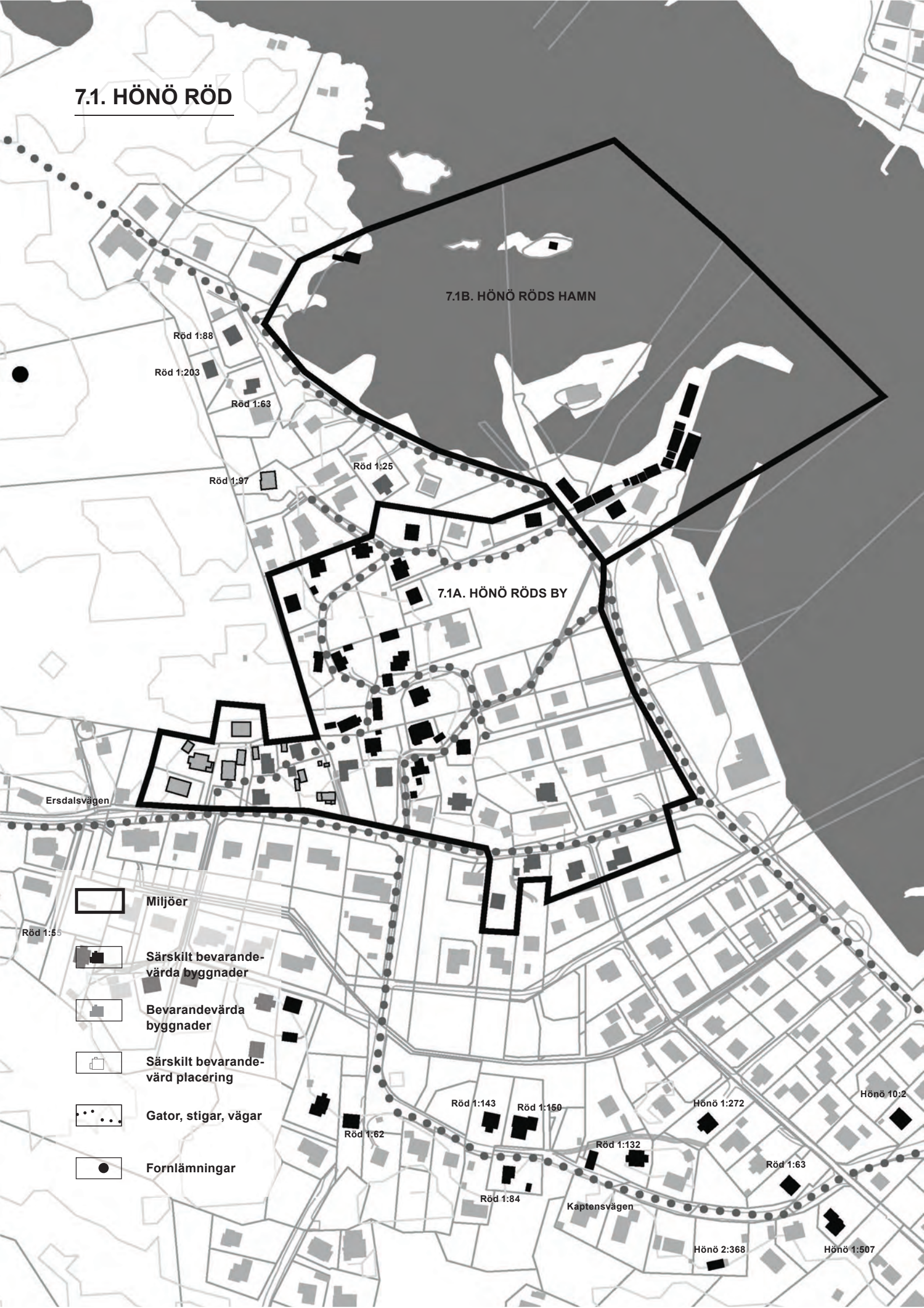
Åtgärder

Vid detaljplaneläggning av området ska planbeskrivningen innehålla redovisning av kulturmiljövärden.

7.2. Hönö Heden

På 1700-talet dominerades Hönö Heden av lotsarna. Byns utmark storskiftades tillsammans med all annan mark på Hönö år 1797. Åren 1842–1843 förrättades laga skifte i Hedens by. I byn fanns då 14 markägare. Bebyggelsen låg tätt ihopträngd på den plats där Heden ligger idag. På skifteskartan kan man ganska lätt orientera sig. Bygator och bebyggelselägen överensstämmer väl med hur det ser ut idag. En stor skillnad är dock att antalet ekonomibyggnader kraftigt minskat och att byns inägor numera är villatomter.

7.1. HÖNÖ RÖD

7.1B. HÖNÖ RÖDS HAMN

7.1A. HÖNÖ RÖDS BY

Röd 1:88

Röd 1:203

Röd 1:63

Röd 1:97

Röd 1:25

Ersdalsvägen

Miljöer

Särskilt bevarandevärda byggnader

Bevarandevärda byggnader

Särskilt bevarandevärd placering

Gator, stigar, vägar

Fornlämningar

Röd 1:55

Röd 1:62

Röd 1:143

Röd 1:150

Röd 1:84

Röd 1:132

Hönö 1:272

Röd 1:63

Hönö 10:2

Hönö 2:368

Hönö 1:507

Kaptensvägen

Trots att näringsförutsättningarna radikalt förändrats och jordbrukets ekonomibyggnader på många av gårdarna är rivna, framstår Heden som en mäktig, oskiftad by. Ett utmärkande karaktärsdrag för Heden är den täta gårdsstrukturen. Hus, uthus och lador ligger oregelbundet och tätt intill varandra. Husen ligger nära bygatan därför att vägarna drogs från hus till hus. Stigar och gångvägar är också karaktäristiska. De går mellan husen, vilket är typiskt för en gammal bondby.

Bebyggelsen är genomgående mycket välbevarad. Flertalet mangårdsbyggnader har byggts om eller så har nya byggts till sedan 1840-talet. Dagens mangårdsbyggnader är huvudsakligen tillkomna under 1800-talets slutskede. Många är mycket stora, har det sena dubbelhusets planlösning och är rikligt prydda med snickarglädje och stora, konstfullt glasade verandor. Trots att dessa dubbelhus påtagligt dominerar bebyggelsen i Heden, finns det även andra, äldre och mindre påtagliga, manhus. En enkelstuga tros vara uppförd år 1825 och en framkammarsstuga omkring år 1840 (Öckerö Heden 1:30). Det finns också äldre dubbelhus.

De smala vägarna, Allévägen och Strandvägen, ännu kantade av kraftiga stenmurar, slingrar sig fram mellan husen och trädgårdstäpporna som de gjorde på 1840-talet. Vissa sträckor är fortfarande grusvägar och går på sina ställen över kala berghällar. Vägarna är ett miljöskapande element som dessutom visar på gränsen mellan ägor och därmed är viktiga spår från jordbruket.

Vid Hedens hamn finns kommunens enda beva-

rade väderkvarn (Öckerö Heden 1:99) vilken också är en av de få kvarvarande utmed kusten. Kvarnen uppfördes omkring år 1875 och var då en av flera vinddrivna sädeskvarnar på öarna. Den ägs och underhålls idag av Hönö hembygdsförening.

Lagarochbestämmelser

Området ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25) och omfattas av byggnadsplan för del av Hönö omfattande Hedens by (1.47), antagen av Länsstyrelsen 1988.02.11. Planens syfte är att genom särskilda planbestämmelser och regler bevara den gamla byns karaktär och miljö.

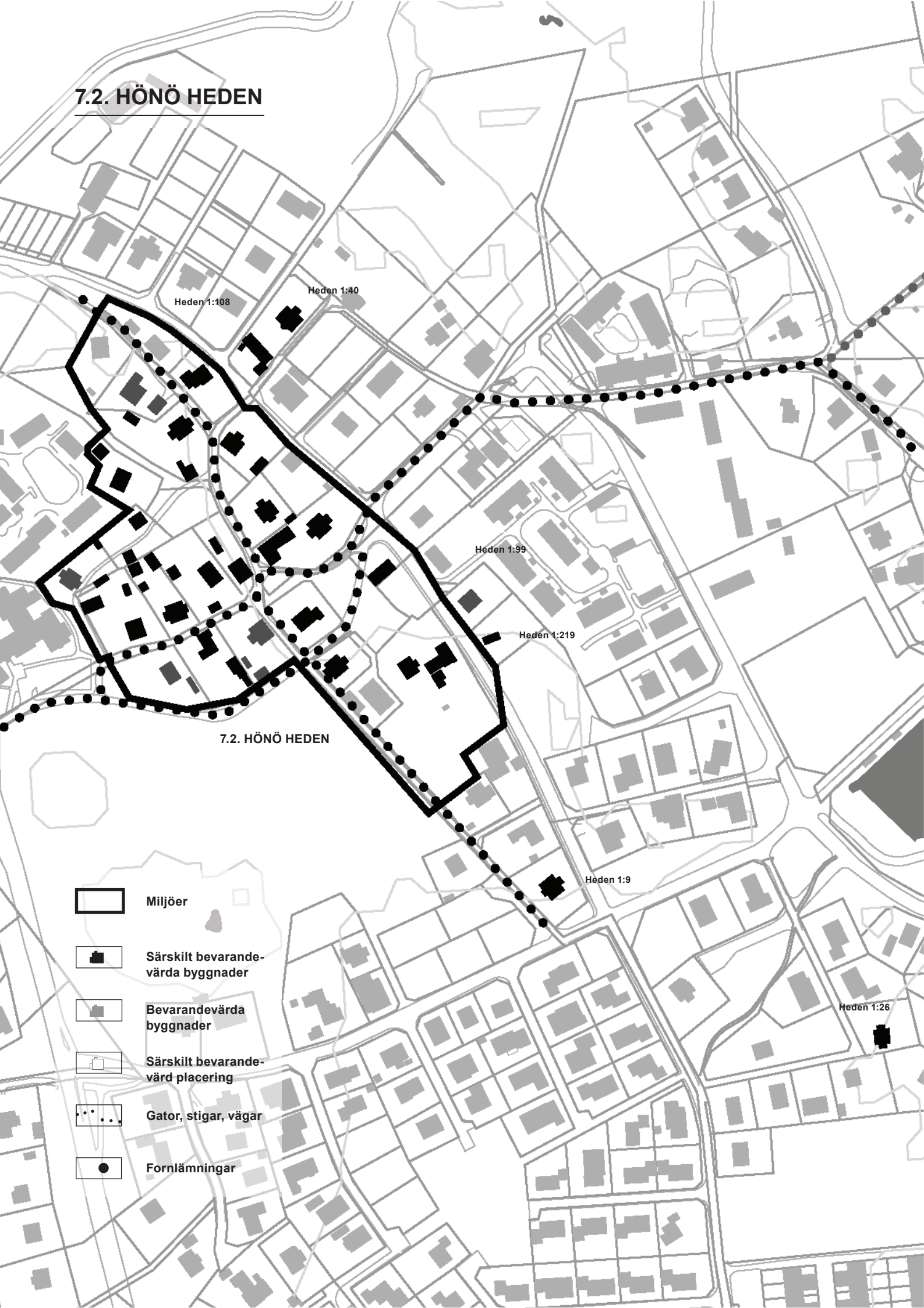
Hedens by uppvisar stora värden ur kulturhistorisk synpunkt, vilket kräver hänsynstagande till miljön som helhet. Inom hela byn gäller en särskild bestämmelse med hänsyn till miljön. Bostadsbebyggelsen och den äldre uthusbebyggelsen betecknas med q, vilket innebär att särskilda krav ställs på utformning av såväl till- och påbyggnad som nybyggnad. Härutöver krävs också att anläggningar och markarbeten i övrigt utförs på ett sådant sätt att helhetsmiljöns karaktär inte förvanskats. Det aktuella området redovisas med randskriffering på plankartan samt på en karta i planbeskrivningen.

Inom området betecknat med q på plankartan gäller planbestämmelser för exploatering av tomtplats, där utökning av den befintliga bebyggelsen genom till- eller påbyggnad eller genom uppförande av en helt ny byggnad endast får ske om det prövas lämpligt med hänsyn till områdets miljövärden och kulturhistoriska karaktär. Inom detta område gäller

HÖNÖ KLÄVA ÅR 2006

7.2. HÖNÖ HEDEN

Heden 1:108

Heden 1:40

Heden 1:99

Heden 1:219

7.2. HÖNÖ HEDEN

Heden 1:9

Heden 1:26

Miljöer

Särskilt bevarandevärda byggnader

Bevarandevärda byggnader

Särskilt bevarandevärd placering

Gator, stigar, vägar

Fornlämningar

även flera utformningsbestämmelser. Ändring av befintliga byggnader som förvanskar dess karaktär eller anpassning till omgivningen får inte vidtas. Ny bebyggelse skall utformas med särskild hänsyn till omgivningens egenart. Byggnadsfasader skall, om kommunen så fordrar, utföras av trä som målas i mild ljus färg. Tak skall utformas som sadeltak och ges lutning mot horisontalplanet av högst 38 grader samt utföras med takpannor i matt, röd färg.

Klassificering

Bebyggelse har klassats som särskilt bevarandevärd (Öckerö Heden 1:2, 1:4, 1:8, 1:31, 1:59, 1:77, 1:121, 1:136, 1:140, 1:218, 1:220, 1:224, 1:364, 1:366, 1:385, 1:446) och bevarandevärd (Öckerö Heden 1:3, 1:5, 1:52, 1:67). Allévägen och Strandvägen har klassats som särskilt bevarandevärda.

Vård av befintlig miljö

Vid Heden är den gamla bykaraktären mycket välbevarad. Både byggnader, vegetation och markområden har ålderdomlig karaktär. Den lilla byn är av stort värde och ska bevaras och underhållas så att dess äldre karaktär inte förvanskas. Stor hänsyn ska tas till kulturhistoriska värden vid exteriörarbeten. Den äldre befintliga färgskalan ska följas och valet av material ska överensstämja med det befintliga. Vid om- och tillbyggnader ska skalan och våningsantalet inte förvanskas. Återställande av originalfasader ska uppmuntras vid renovering samt vid om- och tillbyggnad. Då rivningslov lämnas ska byggnaden byggas upp i sin ursprungliga form. Stenmurar, stigar och gångvägar ska behålla nuvarande sträckningar.

Bebyggelsekomplettering

Möjligheterna för bebyggelsekomplettering är ytterst få. Eventuella nybyggnationer ska anpassas när det gäller skala och volym, placering på tomten samt fasadfärg och material. Vid förtätning ska den exteriöra utformningen underordnas den äldre byggnadstraditionen beträffande volym, taklutning, färgsättning och material.

Åtgärder

Vid eventuell framtida detaljplanering ska detaljplanens planbeskrivning innehålla redovisning av kulturmiljövärden. Varsamhets- och skyddsbestämmelser ska tilläggas för byggnader som är bevarandevärda respektive särskilt bevarandevärda. Eventuellt kan markanvändning anpassad till bebyggelsens kulturvärden (Q) övervägas för hela miljön.

7.3. Hönö Gårda

Den gamla Gårda by är idag en del av tätbebyggelsen på Hönö, men kan fortfarande urskiljas i den om-

kringliggande bebyggelsen. Det är en sammansatt kulturmiljö med rester av det gamla jordbrukslandskapet samt flera kyrko- och skollokaliter.

Gårda växte fram och utvecklades i samma takt som grannbyarna. Befolkningsexplosionen under 1800-talet satte sina tydliga spår även här. Så tidigt som år 1801 förrättades storskiftet mellan byns sex gårdar. Bebyggelsen låg samlad på ett impediment med åkermarken runt om. När storskiftet förrättades låg byn kvar på samma impediment men antalet gårdar och hus hade ökat avsevärt. Några gårdar låg nu ensamma ett stycke utanför bykärnan. Åkermarken var uppdelad i långa och ytterst smala skiften. Vid laga skifte år 1864 var läget oförändrat men antalet markägare hade ökat.

Än idag kan man i Gårda få en uppfattning om det liv som präglade ön och socknen före fiskets stora genombrott. I byn finns spår av den äldre bebyggelse-traditionen från 1800-talets mitt fram till 1940-talet. Den gamla bygatan kantas av flera mangårdsbyggnader, stengärdesgårdar och lummiga trädgårdar. Den bevarade jordbruksbebyggelsen vid Gårda är av stort värde. Några av gårdarna har ännu ladugårdar kvar (Öckerö Hönö 44:1, 2:97, 2:396). Stengärdesgårdar markerar gamla ägo- och fruktträd blommar om våren. Bostadshuset visar på en äldre byggnadstradition. På hembygdsgården (Öckerö Hönö 2:68) kan man få en uppfattning om hur bebyggelsen och byn sett ut en gång. En stensatt gårdsplan har kringbyggts med faluröda hus på alla sidor. Från bostadshuset är det bara några få steg till ladugården. Bygatan går fram strax utanför stugfönstret.

Socknens första skolhus uppfördes år 1857 i Gårda by. Huset hade ursprungligen stått på Grötö och flyttades hit. Fler än ett skolhus krävdes dock och år 1925 uppfördes en ny stor skola strax utanför byn, Bergagårdsskolans "träskola", som år 1952 kompletterades med "stenskolan" (Öckerö Hönö 1:576).

Inte bara undervisningslokaler krävdes för den alltjämnt ökande befolkningen. År 1934 invigdes Hönö kyrka (Öckerö Hönö 35:1), ritad av Sigfrid Eriksson, en av landets främsta arkitekter. Kyrkan samt den angränsande träskolan är goda exempel på nyklassicistisk arkitektur från 1900-talet.

Lagar och bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25) och omfattas av byggnadsplan för den del av Hönö som omfattar Bergagårdsskolan m m (1.30), antagen av Länsstyrelsen 1979.03.20 samt del av Hönö omfattande Västra Vägen - Gårdavägen (1.41), antagen av Länsstyrelsen 1988.02.26.

Endast byggnadsplanen 1.41 innehåller bestämmelser angående kulturmiljön. Planens syfte är bland annat att skapa förutsättningar för upprustning av Västra vägen/Gårdavägen samt bevara mil-

jöer och byggnader av kulturhistoriskt värde. Detta har inneburit en konflikt mellan bevarandebeståndet och trafiksäkerhets- och framkomlighetsintressen där slutligen de första prioriterades. Större delen av de gamla välbevarade hägnaderna utefter Västra vägen/Gårdavägen bibehålls. På en karta i planbeskrivningen redovisas ett område som läns museet ansåg utgöra sådan värdefull miljö som avses i 38 § byggnadsstadgan. Hela detta område blev inte utpekade i planen som värdefull miljö enligt museets önskemål. Den föreslagna avgränsningen avser endast att vara en rekommendation till såväl kommunen som markägarna inom området. Dessa uppmanas att vara uppmärksamma på att det här rör sig om en värdefull miljö som man i möjligaste mån bör bevara. Det är viktigt att det tas största möjliga hänsyn till den befintliga miljön när nybyggnads- eller om- och tillbyggnadsprojekt blir aktuella. Inom detta avgränsade område finns emellertid byggnader och miljöer som bedömts vara så värdefulla att de bör skyddas genom särskilda planbestämmelser eller andra skyddsföreskrifter. För hembygdsgården (Öckerö Höno 2:68) föreslås markanvändning CQ; reservat för befintligt kulturhistoriskt värdefull bebyggelse som får användas endast för föreningslokaler och därmed samhörigt ändamål. Höno kyrka (Öckerö Höno 35:1) får utformningsbestämmelser Aq. Inom det utpekade området får sådan ändring av befintlig byggnad ej vidtas som förvanskar dess yttre form och allmänna karaktär. Ny byggnad med i huvudsak samma omfattning som den befintliga byggnaden får uppföras endast om befintlig byggnad till väsentlig del skadas av våda. Fastigheterna Öckerö Höno 2:97, 2:396, 44:1 som avgränsats med randmarkering på plankartan och rutskriffering på karta i planbeskrivningen, föreslås utgöra sådan värdefull miljö som avses i 38 § byggnadsstadgan. Enligt plankartan fordras särskild uppmärksamhet med hänsyn till miljön.

Klassificering

Bebyggelse är klassad som särskilt bevarandevärd (Öckerö Höno 1:527, 1:528, 1:576, 2:23, 2:29, 2:67, 2:68, 2:97, 2:135, 2:147, 2:158, 2:182, 2:187, 2:202, 2:240, 2:293, 2:396, 2:445, 35:1, 38:1, 44:1) och bevarandevärd (Öckerö Höno 2:230, 2:327). Vägar (Gårdavägen, Västra Vägen) är klassade som särskilt bevarandevärda.

Vård av befintlig miljö

Gårda är av stort värde som miljö och ska bevaras och underhållas så att dess äldre karaktär inte förvanskas. Stengårdsgårdar, staket och trädgårdar ska så långt som möjligt bevaras.

Bebyggelsekomplettering

Ny bebyggelse ska exteriört underordnas den äldre

bebyggelsen inom området. Vid förtätning ska den exteriöra utformningen underordnas den äldre byggnadstraditionen beträffande volym, taklutning, färgsättning och material.

Åtgärder

Översyn av byggnadsplanen föreslås. Den nya detaljplanens planbeskrivning ska innehålla en uppdaterad redovisning av kulturmiljövärden.

7.4. Korshamn

Under 1970-talet byggdes det enhetliga områden med grupphus, radhus och flerbostadshus i Öckerö kommun, och dessa byggdes främst på Höno. Områdena ligger oftast på gammal åkermark eller på plansprängda naturområden, och avviker från den tidigare traditionen att bygga friliggande hus.

Särskilt välbehållet och intressant är Korshamn med tidstypiskt helhetsgrepp när det gäller planering av bostadsområdet. En stor parkering utgör entré till det trafikseparerade området. Bostadshusen i enhetlig ljus färgskala ligger prydligt längs smala, raka gränder med trädplanteringar, buskar, cykelställ m m. Flera av husen är ombyggda.

Lagar och bestämmelser

Korshamn ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25). Området omfattas av detaljplan för Höno Bergagård 1:76 m.fl. (1.28) antagen av Länsstyrelsen 1977.12.29.

Klassificering

Bebyggelse (Öckerö Höno 1:416-504, 1:76) är klassad som särskilt bevarandevärd.

Vård av befintlig miljö

Bebyggelse samt gemensamma ytor, parkeringar och grönområden inom det avgränsade området är av stort värde och ska i största möjliga utsträckning bevaras och underhållas avseende byggnaders skala, taklutning, fönstertyp, placering, fasadfärg och detaljer, så att områdets tidstypiska karaktär bibehålls.

Bebyggelsekomplettering

Inom området finns inga möjligheter till bebyggelsekomplettering.

Åtgärder

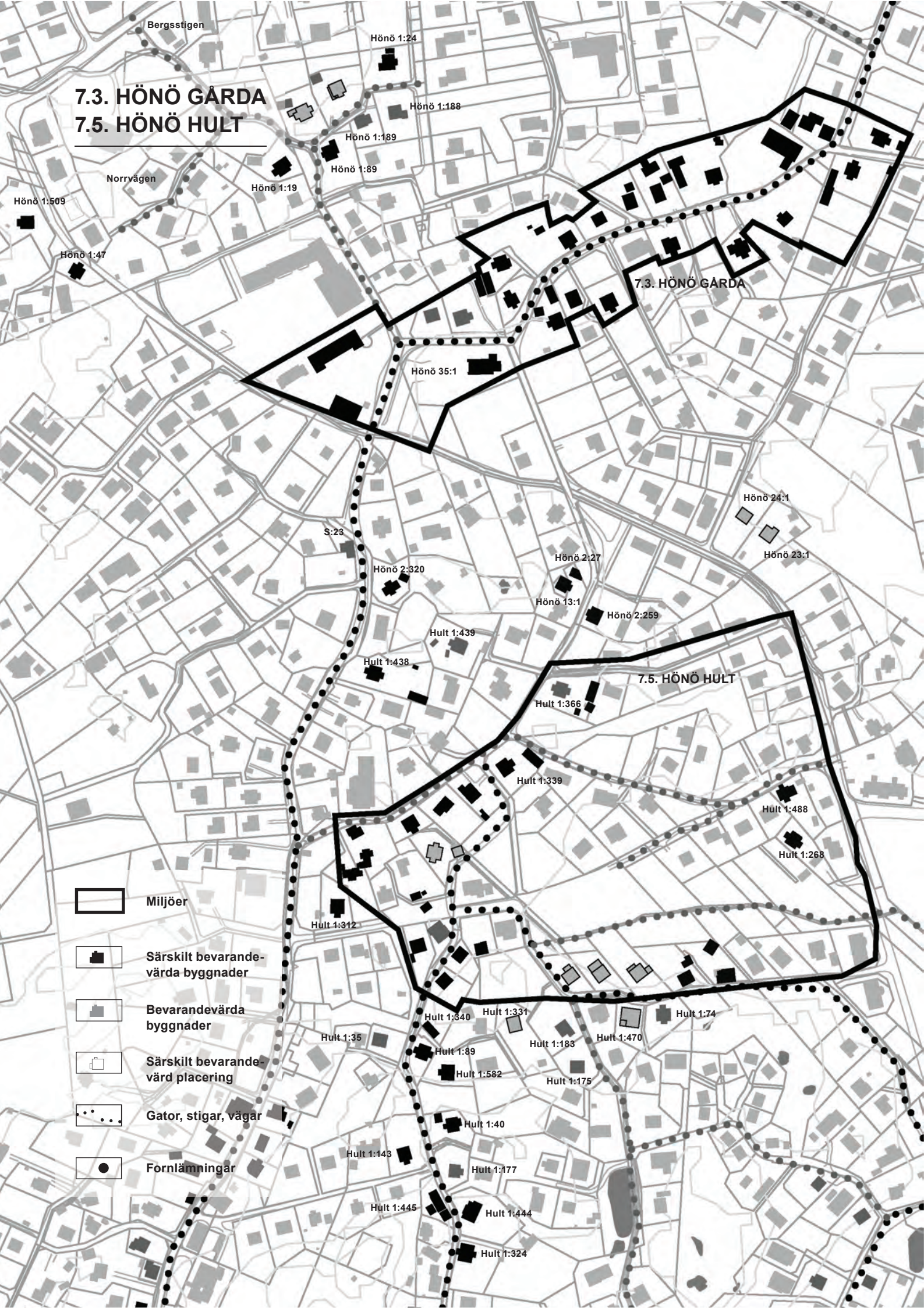
Vid eventuell översyn av byggnadsplanen ska den nya detaljplanens planbeskrivning innehålla redovisning av kulturmiljövärden.

7.5. Höno Hult

Byn Hult är en av de fem ursprungliga gårdarna på

7.3. HÖNÖ GÅRDA

7.5. HÖNÖ HULT

Miljöer

Särskilt bevarande-värda byggnader

Bevarandevärda byggnader

Särskilt bevarande-värd placering

Gator, stigar, vägar

Fornlämningar

Hönö. I slutet av 1800-talet började Hult växa samman med hamnbebyggelsen i Klåva. Byn minner om beroendet av jordbruket som näring vid sidan av fisket för befolkningens överlevnad. Vid Hult ligger ännu några äldre bondgårdar med bevarade gårdsmiljöer bestående av bostadshus, uthus och trädgårdar omgivna av spjälstaket (Öckerö Hult 1:268, 1:438, 1:442, 1:443). I miljön ingår även en äng som både äldre och nya bostadshus samlas kring. Flera vägar och stigar korsar området. Hult är idag väl införlivad i omgivande bebyggelse och därmed kan det vara svårt att avläsa den ursprungliga bystrukturen.

Lagaroch bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25) och omfattas huvudsakligen av byggnadsplan för del av Hönö omfattande nordvästra Sudda (1.34), antagen av Länsstyrelsen 1981.10.01, byggnadsplan för del av Hönö omfattande Västra Vägen - Gårdavägen (1.41), antagen av Länsstyrelsen 1988.02.26, byggnadsplan för del av Hönö municipalsamhälle (1.2), antagen av Länsstyrelsen 1949.08.20. Ingen av ovannämnda planer innehåller bestämmelser för kulturmiljöbebyggelsen i Hult.

Syftet med byggnadsplanen 1.34 är att ge förutsättningar för en utbyggnad av Lindblomsvägens förlängning västerut fram till Västra vägen. Området på båda sidor av den föreslagna förlängningen har avsatts som grönområde.

Klassificering

Bebyggelse är klassad som särskilt bevarandevärd (Öckerö Hult 1:42, 1:72, 1:76, 1:164, 1:166, 1:189, 1:249, 1:268, 1:339, 1:366, 1:397, 1:413, 1:422, 1:432, 1:433, 1:488, 1:594), bevarandevärd (Öckerö Hult 1:197, 1:366) samt särskilt bevarandevärd med hänsyn till placering (Öckerö Hult 1:140, 1:288, 1:367, 1:410). Vägar och stigar är klassade som särskilt bevarandevärda (Östra vägen, Sörens väg) och bevarandevärda (Korsvägen, Sanden, Ringvägen).

Vårdavbefintlig miljö

Bebyggelsen i Hult by ska i största möjliga utsträckning bevaras och underhållas så att dess äldre karaktär inte förvanskas. Det är viktigt att värna om de få kvarvarande resterna av jordbrukslandskapet, såsom stigar, gator, gårdar, ekonomibyggnader och allmänningar. Bebyggelsens exteriörer speglar olika tiders byggnadstraditioner och ideal. Stigar och gångvägar ska behålla nuvarande sträckningar. Ängen får inte tas i anspråk för bebyggelse.

Bebyggelsekomplettering

Komplettering av befintliga byggnader kan förekomma.

Åtgärder

Översyn av byggnadsplanen föreslås. Nya detaljplanens planbeskrivning ska innehålla redovisning av kulturmiljövärden.

KORSHAMN PÅ HÖNÖ ÅR 2006

GÅRDA BYNS INÄGOR ÅR 1801

KORSHAMN PÅ HÖNÖ ÅR 2006

7. 6a. Klåva hamn/bostäder

Klåva är den hamn som snabbast har omvandlats från strandsittarbosättning till fiskeläge. Bebyggelsen i slutningen ligger på oskiftad mark och antalet bostadshus har ökat snabbt. Den snabba och sena uppkomsten av samhället i Klåva kan avläsas i den äldre bebyggelsen. Trots fiskets nedgång har hamnen dock förblivit en central punkt på Hönö och i kommunen. Idag består Klåva av tre miljöer; hamn, handelscentrum och bostadsbebyggelse.

En bred väg skär mellan det gamla fiskeläget och hamnen ner till hamnområdet. De flesta av bostadshusen har därmed ingen direkt kontakt med hamnen. Spjälstaket och plank inhägnar tomterna och skyddar mot biltrafik. Inom området finns låga, äldre enkel- och dubbelhus från tidigt 1800-tal, större sekelskifteshus med glasverandor och lövsågerier, 1920-talshus med svängda tak, enkelt utformade hus från 1940-talet och efterkrigets bostäder i mexisten, tegel och betsat trä. Riktigt gamla hus är ytterst sällsynta i Klåva. Dubbelhus från tiden kring sekelskiftet är 1900 dominerar bebyggelsebilden. När Klåva byggdes upp var just dubbelhusen de vanligaste bostadshusen i dessa trakter. De var tillräckligt stora för att man under sommarmånaderna skulle kunna hyra ut delar av huset till sommargäster. Att Klåva blev ett uppskattat sommarviste kan avläsas i arkitekturen. Väster om hamnen ligger Hönö havsbad (Öckerö Hult 1:127), uppfört efter 1920-talets nyklassicistiska ideal. Flera bostadshus har försetts med glasade verandor, burspråk och runda

torn, sirligt prydda med snickarglädje; ett mycket karaktäristiskt inslag i den äldre bebyggelsen i Klåva. Senare tiders moderniseringar har i många fall förenklat fasaderna i Klåva till knappt skönjbara former. Ursprungliga proportioner, takfall och stengrunder avslöjar dock tillkomsten.

Lagaroch bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25) och omfattas av byggnadsplan för Hönö Klåva (1.19), antagen av Länsstyrelsen 1976.02.09. Planen innehåller inga kommentarer om eller bestämmelser avseende kulturmiljön.

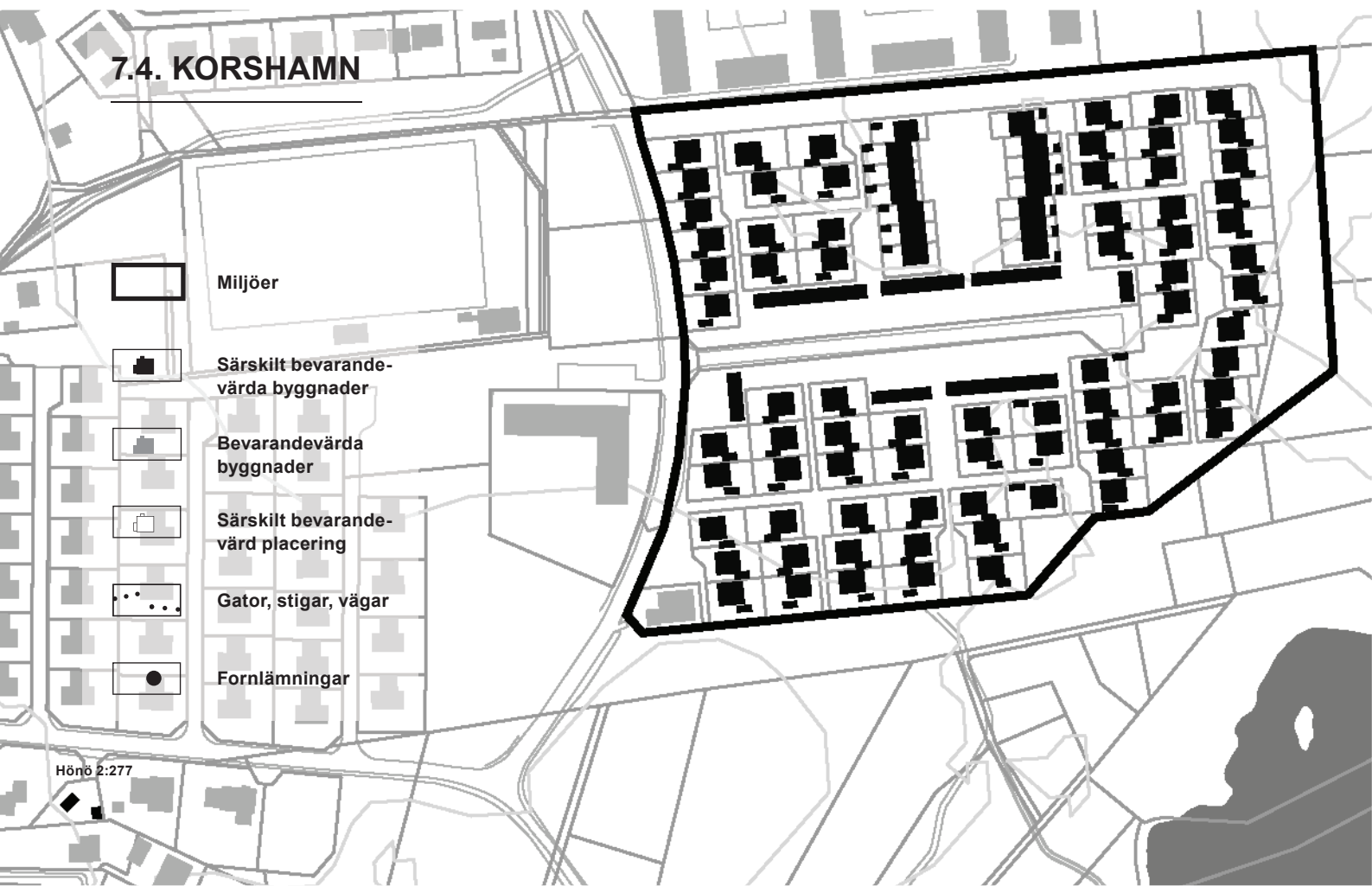
Klassificering

Bebyggelse är klassad som särskilt bevarandevärd (Öckerö Hult 1:21, 1:39, 1:52, 1:57, 1:64, 1:70, 1:81, 1:85, 1:87, 1:120, 1:127, 1:131, 1:151, 1:154, 1:178, 1:195, 1:206, 1:256, 1:273, 1:301, 1:323, 1:341, 343, 1:391, 1:400, 1:401, 1:498, 1:499, 1:500, 1:512, 1:532) och bevarandevärd (Öckerö Hult 1:23, 1:38, 1:88, 1:121, 1:130, 1:176, 1:362, 1:411, 1:495, 1:624) samt särskilt bevarandevärd med hänsyn till placering (Öckerö Hult 1:24, 1:25, 1:119, 1:169, 1:492, 1:493, 1:494, 1:496, 1:497, 1:501-505, 1:507-511, 1:625). Stigar och vägar (Klåvavägen, Östra vägen, Hultbergsvägen) är klassade som särskilt bevarandevärda.

Vård av befintlig miljö

Hönö Klåva är av värde som helhetsmiljö och ska i största

7.4. KORSHAMN

möjliga utsträckning bevaras och underhållas så att dess äldre karaktär inte förvanskas. Det gäller främst de välbevarade byggnaderna, där den exteriöra utformningen vid eventuella om- och tillbyggnader ska underordnas den äldre byggnadstraditionen beträffande volym, takfall, färgsättning och material. Äldre men ombyggd och moderniserad bebyggelse ska vid framtida ombyggnad uppmuntras att återfå de ursprungliga dragen.

Bebyggelsekomplettering

Vid förtätning ska byggnader underordnas den äldre byggnadstraditionen beträffande placering, volym, takfall och färgsättning. Fastigheter får inte delas i mindre eller slås ihop till större fastigheter.

Åtgärder

Översyn av byggnadsplanen föreslås. Den nya detaljplanens planbeskrivning ska innehålla redovisning av kulturmiljövärden.

7. 6b. Klåva hamn

Hamnen tillkom under 1800-talets andra hälft och byggdes ut i flera omgångar i takt med fiskets utveckling fram till 1960-talet. Området är ett intressant exempel på ett fiskeläge som vuxit och utvecklats även efter andra världskriget.

Få rester av den gamla hamnmiljön finns kvar. Det äldsta huset i yttre hamnområdet, uppfört på 1920-

talet, är fiskemuseet.

Västra delen av området är handelscentrum och flitigt besökt gästhamn medan östra delen fungerar som varv/industrialområde. Moderna butiker, kontor och restauranger är ordnade längs kajerna. Bebyggelsen karaktäriseras oftast av relativt småskaliga byggnader som har ljusa eller röda färger och sadeltak. Fastigheterna är ombyggda flera gånger, varför olika detaljer och material såsom trä, plåt och sten förekommer i fasaderna. Tillsammans med de asfalterade kajerna och hamnplan ger de sin prägel åt miljön. Det är främst byggnadernas skala och placering som håller området samman.

Läs mer om Klåva hamn i föregående miljöbeskrivning (8.6a. Klåva hamn/bostäder).

Lagaroch bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25) och omfattas av byggnadsplan för Hönö Klåva (1.19), antagen av Länsstyrelsen 1976.02.09 samt detaljplan för Hönö Klåva butiksområde (1.87). Den sistnämnda planen innehåller kommentarer och bestämmelser avseende kulturmiljön. Inom hela planområdet gäller följande planbestämmelse: "Värdefull miljö. Ändring av byggnad eller nybebyggelse skall ske med särskild hänsyn till omgivningens egenart. Största taklutning är 38°". Delar av fastigheten Öckerö Hult 1:151 är även skyddade med beteckningen q, "Värdefull miljö. Ändring av en byggnad får inte förvanska dess karaktär eller anpassning".

HEMBYGDSGÅRDEN, HÖNÖ GÅRDA ÅR 2006

7.6. HÖNÖ KLÅVA

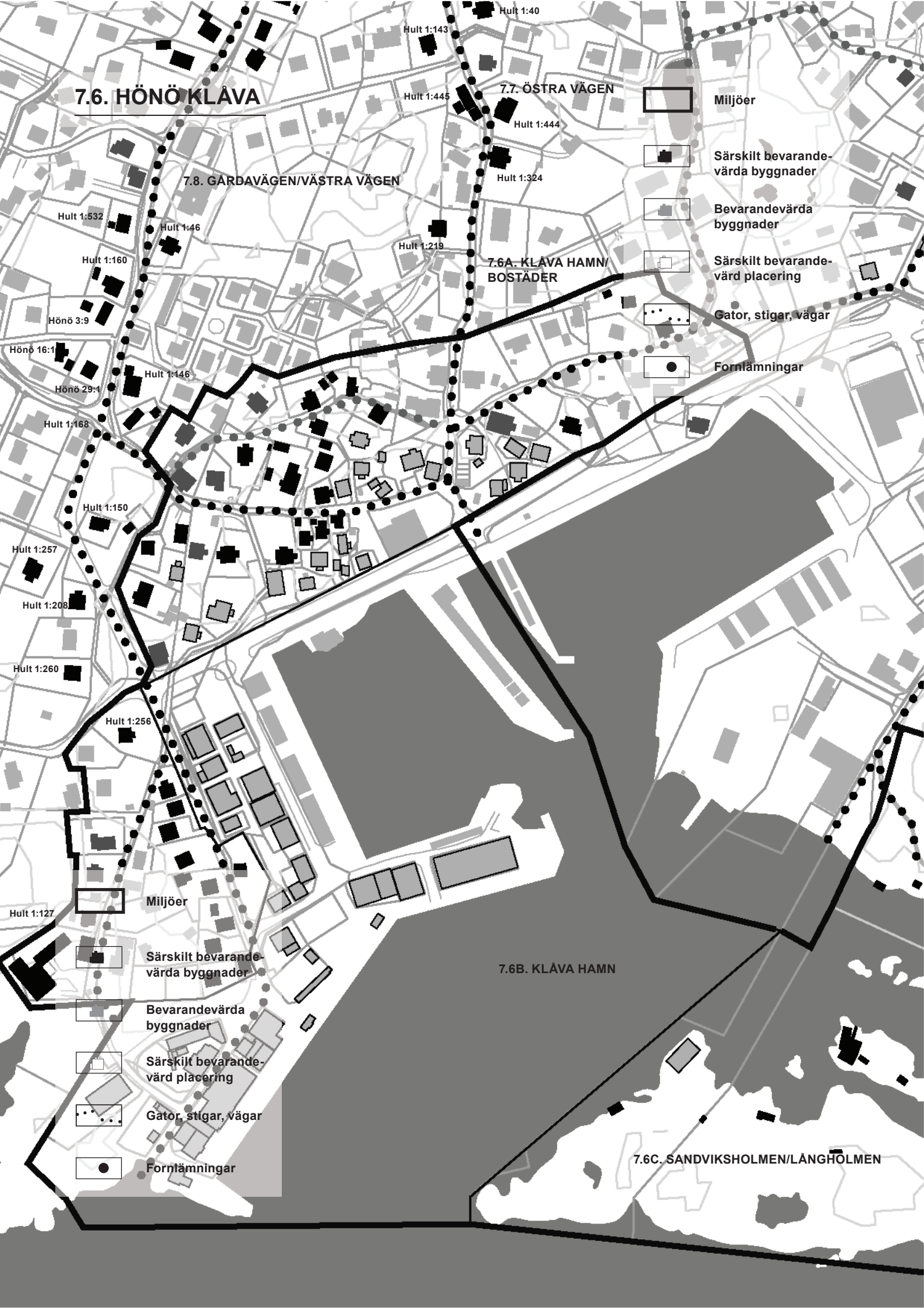
7.8. GÄRDÄVÄGEN/VÄSTRA VÄGEN

7.7. ÖSTRA VÄGEN

7.6A. KLÅVA HAMN/ BOSTÄDER

7.6B. KLÅVA HAMN

7.6C. SANDVIKSHOLMEN/LANGHÖLMEN

Miljöer

Särskilt bevarandevärda byggnader

Bevarandevärda byggnader

Särskilt bevarandevärd placering

Gator, stigar, vägar

Fornlämningar

Miljöer

Särskilt bevarandevärda byggnader

Bevarandevärda byggnader

Särskilt bevarandevärd placering

Gator, stigar, vägar

Fornlämningar

Klassificering

Bebyggelsen (Öckerö Hult 1:595, 1:599-606, 1:639, 3:2-17) är klassad som särskilt bevarandevärd med hänsyn till placering. Västra vägen har klassats som särskilt bevarandevärd. Det offentliga rummet är klassat som särskilt bevarandevärd.

Vårdavbefintligmiljö

Klåva hamn är av intresse som offentlig miljö och bör bevaras och underhållas. Tillbyggnader bör utformas med hänsyn till helheten inom området, de dominerande formspråken, färgerna och övriga byggnaders placering. En blandning av byggnadsstilar med rikedom i detaljer, såsom fönster och materialval, bör fortleva.

Bebyggelsekomplettering

Vid kompletteringar bör hänsyn tas till den omgivande bebyggelsens skala, befintliga byggnaders placering samt allmänhetens tillgång till området.

Åtgärder

Översyn av byggnadsplanen föreslås. Den nya detaljplanens planbeskrivning ska innehålla en uppdaterad redovisning av kulturmiljövärden.

7. 6c. Sandviksholme/Långholmen

De gamla faluröda sjöbodarna som en gång i tiden tillhörde Klåva hamnområde, ligger ännu kvar på Långholmen utanför hamnen och på Sandviksholme.

Långholmen som saknar landförbindelse, består av nya och gamla, fritt placerade och småskaliga sjöbodar.

Sandviksholme är kommunens sista kvarvarande småskaliga fiskemiljö med sjöbodar utmed stranden. Sandviksholmes mycket välbevarade bebyggelse ligger på kommunal mark i en tät klunga med små broar och bryggor emellan.

Läs mer om området i miljöbeskrivning 8.6.a.

Lagaroch bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25) och omfattas av byggnadsplan för Hönö Klåva (1.19), antagen av Länsstyrelsen 1976.02.09. Planen innehåller inga kommentarer om eller bestämmelser avseende kulturmiljön.

Klassificering

Bebyggelse och stigar (Öckerö Hult s:8) är klassade som särskilt bevarandevärda.

Vårdavbefintligmiljö

Området, främst Sandviksholme, är av stort värde; bebyggelsen, småskaligheten, de slingrande gångarna mellan bodarna, ska bevaras och vårdas för fram-

tiden. Fastigheter ska inte delas i mindre fastigheter. Stigar och gångvägar mellan sjöbodarna och i bergen ska bevaras.

Bebyggelsekomplettering

Ingen bebyggelse ska tillkomma på Sandviksholme. Viss komplettering av bebyggelse som passar skalan på Långholmen.

Åtgärder

Översyn av byggnadsplanen föreslås. Nya detaljplanens planbeskrivning ska innehålla redovisning av kulturmiljövärden.

Sandviksholme är av byggnadsminneskaraktär.

7.7. Gårdavägen/Västra vägen

Gårdavägen som senare blir Västra vägen leder från byn Gårda mitt på ön till Klåva hamn. Den är kantad av flera intressanta fastigheter.

Lagaroch bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25) och omfattas av byggnadsplan för Hönö Klåva (1.19), antagen av Länsstyrelsen 1976.02.09. samt del av Hönö omfattande Västra Vägen/Gårdavägen (1.41), antagen av Länsstyrelsen 1988.02.26.

Endast byggnadsplanen 1.41 innehåller bestämmelser om kulturmiljön. Planens syfte är bland annat att skapa förutsättningar för upprustning av Västra vägen/Gårdavägen samt bevara miljöer och byggnader av kulturhistoriskt värde. Detta har inneburit en konflikt mellan bevarandebestämmelserna och trafik- och framkomlighetsintressen där slutligen de första har prioriterats. Större delen av de gamla välbevarade hägnaderna utefter Västra vägen/Gårdavägen har bibehållits. Fastigheten Hönö Hult 1:438 som ligger utefter Västra vägen, söder om det avgränsade området, föreslås få särskilda planbestämmelser, Bq, när det gäller exploatering av tomtplats (inom området får utökning av den befintliga bebyggelsen genom till- eller påbyggnad eller genom uppförande av en helt ny byggnad ske endast om det prövas lämpligt med hänsyn till områdets miljövärden och kulturhistoriska karaktär) samt byggnaders utformning (inom området får ej sådan ändring av byggnad vidtas som förvanskar dess karaktär eller anpassning till omgivningen. Ny bebyggelse skall utformas med särskild hänsyn till omgivningens egenart).

Klassificering

Byggnader har klassats som bevarandevärda (Öckerö Hönö 1:193, 1:199, 2:388 samt Öckerö Hult 1:439) och särskilt bevarandevärda (Öckerö Hönö 1:47, 1:157, 1:160, 1:171, 1:216, 1:241, 1:262, 1:532, 2:45, 2:61, 2:320, 3:9, 16:1, 29:1; Öckerö Hult 1:43, 1:46, 1:150,

7.6. HÖNÖ KLÄVA

7.6C. SANDVIKSHOLME/LÅNGHOLMEN

1:168, 1:208, 1:226, 1:257, 1:260, 1:380, 1:416, 1:430, 1:438. Vägar (Gårdavägen och Västra vägen) har klassats som särskilt bevarandevärda.

Vårdavbefintlig miljö

Vägmiljön är av värde och ska i största möjliga utsträckning bevaras och underhållas så att dess äldre karaktär inte förvanskas. Stengärdesgårdar, staket och trädgårdar ska så långt som möjligt bevaras. Till- och ombyggnader ska ske med hänsyn till vägmiljöns och fastigheternas befintliga kvaliteter.

Bebyggelsekomplettering

Bebyggelsekomplettering ska ske med hänsyn till befintliga byggnaders placering.

Åtgärder

Översyn av byggnadsplanen föreslås. Nya detaljplanens planbeskrivning ska innehålla redovisning av kulturmiljövärden.

7. 8. Östra vägen

Östra Vägen leder från byn Hult ner till Hönö Klåva. Med Klåvas snabba utveckling har de två byarna växt samman, varför ett flertal intressanta äldre bostadshus ligger längs denna smala väg. Gatumiljön är småskalig och omväxlande.

Lagaroch bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25) och omfattas av byggnadsplan för Hönö Klåva (1.19), antagen av Länsstyrelsen 1976.02.09. Planen innehåller inga kommentarer om eller bestämmelser avseende kulturmiljön.

Klassificering

Byggnader är klassade som bevarandevärda (Öckerö Hult 1:35, 1:77) och särskilt bevarandevärda (Öckerö

Hult, 1:40, 1:44, 1:89, 1:143, 1:291, 1:313, 1:324, 1:340, 1:444, 1:582).

Vårdavbefintlig miljö

Vägmiljön är av värde och ska i största möjliga utsträckning bevaras och underhållas så att dess äldre karaktär inte förvanskas. Stengärdesgårdar, staket och trädgårdar ska så långt som möjligt bevaras. Till- och ombyggnader ska ske med hänsyn till vägmiljöns och fastigheternas befintliga kvaliteter.

Bebyggelsekomplettering

Bebyggelsekomplettering ska ske med hänsyn till befintliga byggnaders placering.

Åtgärder

Översyn av byggnadsplanen föreslås. Nya detaljplanens planbeskrivning ska innehålla redovisning av kulturmiljövärden.

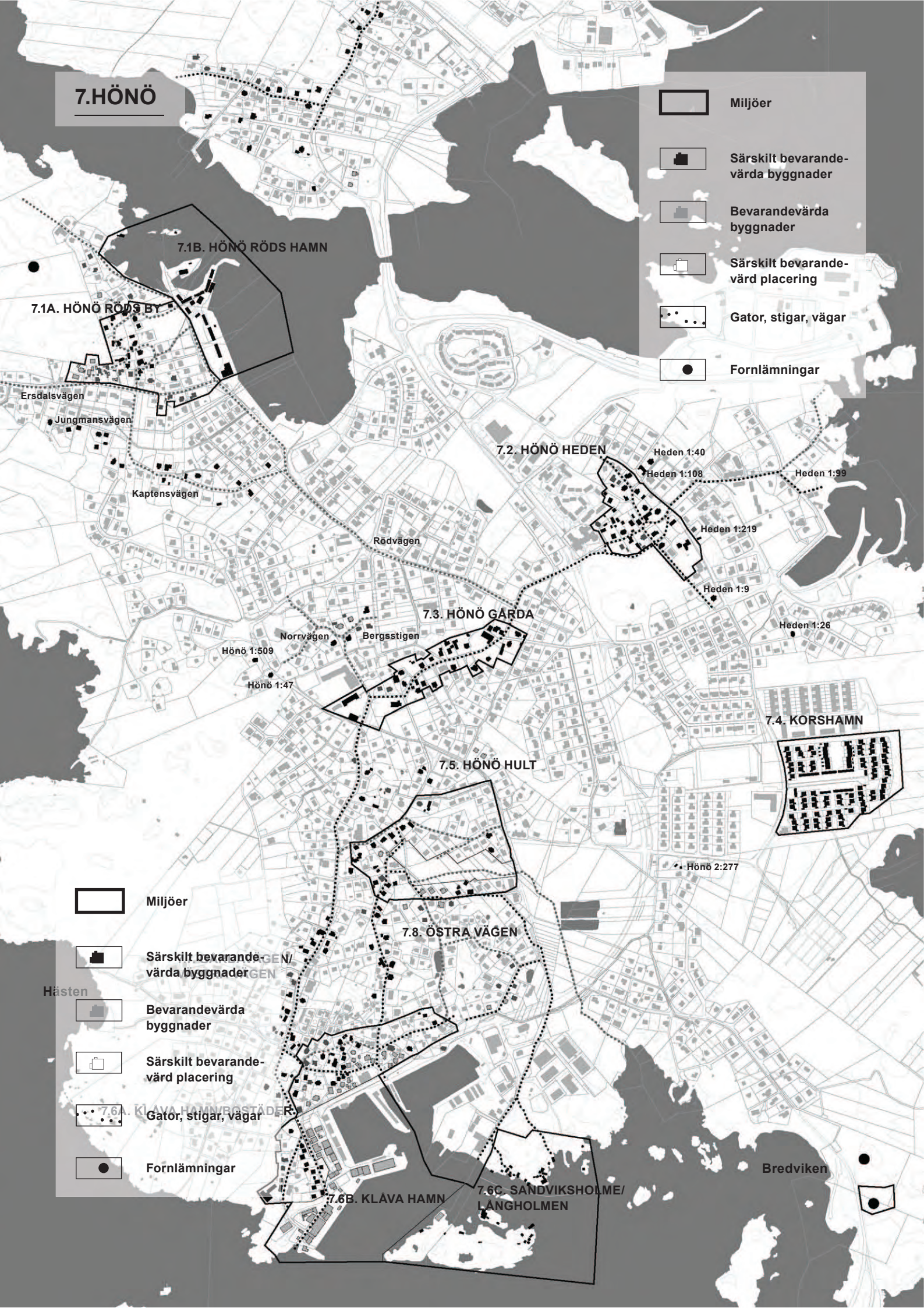

VY ÖVER HÖNÖ

BOSTADSBEBYGGELSE I HÖNÖ KLÅVA

7.HÖNÖ

Miljöer

Särskilt bevarandevärda byggnader

Bevarandevärda byggnader

Särskilt bevarandevärd placering

Gator, stigar, vägar

Fornlämningar

7.1B. HÖNÖ RÖDS HAMN

7.1A. HÖNÖ RÖD BY

Ersdalsvägen

Jungmansvägen

Kaptensvägen

7.2. HÖNÖ HEDEN

Heden 1:40

Heden 1:108

Heden 1:99

Heden 1:219

Heden 1:9

Heden 1:26

7.3. HÖNÖ GÅRDA

Hönö 1:509

Hönö 1:47

Norrvägen

Bergsstigen

7.5. HÖNÖ HULT

7.4. KORSHAMN

Hönö 2:277

7.8. ÖSTRA VÄGEN

Miljöer

Särskilt bevarandevärda byggnader

Bevarandevärda byggnader

Särskilt bevarandevärd placering

Gator, stigar, vägar

Fornlämningar

Hästen

7.6A. KLÅVA HAMN/BOSTÄDER

7.6B. KLÅVA HAMN

7.6C. SÄNDVIKSHOLME/LÅNGHOLMEN

Bredviken

FOTÖ

8. FOTÖ

INLEDNING

Fotö är den sydligaste av Öckeröarna och ligger alldeles norr om inloppet till Göteborg. Öns västra och östra delar består av kala berg. Däremellan finns dalgångar, där marken har kunnat odlas. En god naturlig hamn för mindre fartyg ligger mellan Ussholmen i sydväst och Fotö. Ön ligger inom landskapstyp mellanskärgård och gränsar till yttre skärgård.

Fotös namn tros komma av faugh-, fagh- det vill säga blåsa, "fyka".

HISTORISK BESKRIVNING

Förr var Fotö den sydligaste av norska öar, vilket gjorde att det var där vårdkasen tändes i ofredstider. Under Napoleonkrigen i början av 1800-talet var Fotö upplagsplats för den engelska varusmugglingen undan kontinentalblockaden. Under engelska flottans skydd lagrades här varor för vidare befordran till kontinenten. Denna handel bidrog något till att avhjälpa fotöborna den nöd som följde efter 1700-talets sillfiskeperiod. I övrigt har fisket utgjort den dominerande näringsgrenen.

Bebyggelsen har ursprungligen varit koncentrerad till hamnen på sydöstra delen av ön, i skydd av den utanförliggande Ussholmen. Bebyggelsen har senare expanderat mot norr.

På 1830-talet låg bostadshusen väl skyddade i dalgången på ön. De få invånarna livnärde sig på jordbruk och fiske. Under senare delen av 1800-talet ökade befolkningen. Ett litet fiskeläge växte fram vid hamnen som dock ansågs för grund och oskyddad för större båtar. Bostadshusen från sekelskiftet 1900 finns kvar på västra Fotö.

Liksom på de andra öarna i kommunen övergick fiskarna efter första världskriget från storbackefiske till trålning. Fisken såldes färsk i Göteborg med god förtjänst. Den södra hamnen byggdes ut på 1930-talet. På 1950-talet ansågs dock den gamla hamnen för trång, och en väg drogs upp mot Söo där en ny fiskehamn anlades. En skola och nya bostadshus med svängda, brutna tak byggdes på bergslutningen i öster under samma tid.

Bostadsbebyggelsen har successivt vuxit från den gamla hamnen mot nordost. Till en början bebyggdes marken i dalgångarna, men från 1970-talet och framåt lades stora villor högt uppe på berget, längs med vägen till färjeläget och nya hamnen. Idag är ön i princip fullbyggd. Förtätning sker genom nybyggnation på kvarstående obebyggda tomter i befintliga detaljplaner.

KULTURMILJÖER IDAG

Det finns inte kvar några spår av jordbrukssamhället på Fotö. Kulturmiljöerna har endast anknytning till fisket. Av kulturmiljöintresse på ön är den gamla hamnmiljön samt den täta bebyggelsen ovanför hamnen och i dalgången i öster längs Stora vägen. Den täta småskaliga miljön som vittnar om flera expansionsperioder hålls samman av ett nät av smala gator, stigar och trappor som slingrar sig igenom bebyggelsen (Stora Vägen fram till gamla färjeläget, Korsviksvägen, Skiftesvägen och Kängavägen). På Ussholmen i direkt anslutning till hamnen finns även ett flertal tomtningar.

REKOMMENDATIONER

8.1a. Fotö samhälle

Det gamla fiskeläget har kvar mycket av den ålderdomliga karaktären. Genom att en modern fiskehamn har anlagts på norra delen av ön har bostadsbebyggelsen en obruten kontakt med äldre bryggor och sjöbodan, vilket ger miljön på Fotö ett särskilt värde. De äldre bostadshusen ligger nära vattnet på höga socklar. I området finns några äldre dubbelhus med enkelt utformad snickeridekor ovanför fönstren. Många hus har fått nya fasadmateriell och fönster, vilket har förändrat helhetsupplevelsen.

Längre in på ön längs Stora vägen, finns flera dubbelhus, sekelskiftesvillor och tidiga 1900-talshus med brutna tak samlade. Några har vackra snickeridetalljer medan andra är ombyggda. Flera hus har trädgårdar med äldre vegetation. Av särskilt värde är även allén längs Stora vägen.

I området och dess omedelbara närhet finns tre kända fornlämningar.

Lagaroch bestämmelser

Fotö samhälle ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25). Området omfattas av byggnadsplan för fiskeläget Fotö (0.1) fastställd av Länsstyrelsen 1958.06.17 samt tre mindre detaljplaner (0.4, 0.6, 0.12) fastställda av Länsstyrelsen 1960.06.28 respektive 1983.12.05. Den sistnämnda är antagen av miljö- och byggnadsnämnden i Öckerö kommun 1995.10.25. Detaljplanerna innehåller inga regler för hur de kulturhistoriskt värdefulla objekten ska bevaras. De fasta fornlämningarna på Ussholmen omfattas av lagskydd enligt Lagen om kulturminnen.

Klassificering

Bebyggelse är klassad som särskilt bevarandevärd (Öckerö Fotö 1:7, 1:16, 1:17, 1:19, 1:30, 1:33, 1:35, 1:36, 1:37, 1:43, 1:46, 1:47, 1:71, 1:78, 1:88, 1:98, 1:103, 1:120, 1:127, 1:132, 1:135, 1:144, 1:149, 1:169, 1:171, 1:172, 1:174, 1:180, 1:185, 1:186, 1:188, 1:205, 1:206,

FOTÖS ALLA ÄGOR ÅR 1896

FOTÖ ÅR 2006

1:215, 1:217, 1:235), bevarandevärd (Öckerö Fotö 1:20, 1:53, 1:63, 1:83, 1:84, 1:94, 1:96, 1:99, 1:100, 1:107, 1:109, 1:112, 1:116, 1:128, 1:129, 1:133, 1:140, 1:157, 1:158, 1:205) samt särskilt bevarandevärd med hänsyn till placering (Öckerö Fotö 1:18, 1:41, 1:58, 1:73, 1:74, 1:75, 1:81, 1:82, 1:95, 1:137, 1:159, 1:202). Stigar och vägar (Stora Vägen, Skiftesvägen och Kängavägen) är klassade som särskilt bevarandevärda.

Vårdavbefintligmiljö

Fotö samhälle är av stort värde som helhetsmiljö och ska i största möjliga utsträckning bevaras och underhållas. Områdets tidstypiska karaktär och byggnadernas skala, placering, husgrunder, ljusa fasadfärger och detaljrikedom, ska behållas. Likaså ska bryggor, stigar, vägar och allén längs Stora vägen bevaras så att bilden av samhällets utveckling inte går förlorad.

Bebyggelsekomplettering

Ny bebyggelse ska ta hänsyn till omgivande byggnaders skala och fasadfärger.

Öster om hamnbassängen finns det få möjligheter för ytterligare nybyggnation. Vid framtida planering av hamnen på Ussholmen väster om hamnbassängen ska hänsyn tas till befintliga fornlämningar.

Åtgärder

Vid kommande översyn av byggnadsplanen ska den

nya detaljplanens planbeskrivning innehålla redovisning av kulturmiljövärden.

8.1b. Sundholmen

På Sundholmen söder om hamnen, väl synliga från Fotö hamninlopp, ligger fyra fristående bostadshus på friköpta tomter. Husen, placerade i ett utsatt läge, står på höga socklar direkt på berget och har knappt några trädgårdar. Fasaderna är delvis ombyggda. Husen på Sundholmen är en viktig del av hamnens silhuett från söder.

Lagaroch bestämmelser

Sundholmen ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25), inom byggnadsplan för fiskeläget Fotö (0.1), fastställd av Länsstyrelsen 1958.06.17. Detaljplanen innehåller inga regler för hur de kulturhistoriskt värdefulla objekten ska bevaras.

Klassificering

Bebyggelsen är klassad som bevarandevärd (Öckerö Fotö 1:26) och särskilt bevarandevärd med hänsyn till placering (Öckerö Fotö 1:15, 1:21, 1:24, 1:201). Korsviksvägen är klassad som särskilt bevarandevärd.

Vårdavbefintligmiljö

Bebyggelsen på Sundholmen är av intresse som helhetsmiljö och bör bevaras och underhållas avseende

FOTÖS ALLA ÄGOR (LAGA SKIFTE) ÅR 1896

placering, skala, fasadfärg och detaljrikedom, så att husens tidstypiska karaktär bibehålls. Vid fasadändringar bör fasadens ursprungliga skick avseende kulör, fasadmaterial, fönster, dörrar och snickeridetaljer återställas.

Bebyggelsekomplettering

Vid eventuella kompletteringar ska nybyggnationer utformas efter samma principer som den omkringlig-

gande bebyggelsen, det vill säga de ska vara friliggande, ha ljusa fasadfärger, höga socklar och proportioner som harmonierar med befintlig bebyggelse.

Åtgärder

Vid kommande översyn av byggnadsplanen ska nya detaljplanens planbeskrivning innehålla redovisning av kulturmiljövärden.

BEBYGGELSE VID FOTÖ HAMN

SJÖBODAR VID FOTÖ HAMN

SUNDHOLMEN

SNICKERIER PÅ ETT AV BOSTADSHUSEN I FOTÖ SAMHÄLLE

BOSTADSBEBYGGELSE PÅ FOTÖ

HAMNMILJÖN PÅ FOTÖ

8.FOTÖ

Tån

R_tomtningar

R_tomtningar

R_tomtningar

8.1A. FOTÖ SAMHÄLLE

8.1B. SUNDHOLMEN

Miljöer

Särskilt bevarande-
värda byggnader

Bevarandevärda
byggnader

Särskilt bevarande-
värd placering

Gator, stigar, vägar

Fornlämningar

Miljöer
Ussholmen

Särskilt bevarande-
värda byggnader

Bevarandevärda
byggnader

Särskilt bevarande-
värd placering

Gator, stigar, vägar

Fornlämningar

Norrvägen

Norrvägen

Norrvägen

BJÖRKÖ

9. BJÖRKÖ

INLEDNING

Björkö är den av öarna i Öckerö kommun som ligger närmast Hisingen och Göteborg. Den långsträckta ön omges av två nord-sydgående farleder. Då alla tre landskapstyperna återfinns på ön, är mångfalden av natur- och kulturmiljöer stor. På öns västsida ligger relativt höga, kala berg, som skyddar de dalgångar med odlingsbar jord som breder ut sig mot öster. Naturliga hamnplatser finns i flera vikar.

Ön benämns Bjaerköy redan i slutet av 1300-talet. Man tror att namnet härstammar från ordet bjaerk, en gammal handelsterm, som närmast lär betyda marknads- eller handelsplats.

HISTORISK BESKRIVNING

Björkö kan tidigt ha varit en handelsplats utmed farleden till Kongahälla. Mer säkert är att den goda åkerjorden bidrog till att det redan på 1500-talet fanns sex gårdar på ön. De sex huvudfastigheterna på Björkö är Västergård och Bångegård i väster, Sörgård i söder, Huvud i öster samt Ryd och Nolö i norr. Befolkningsutvecklingen kan tydligt avläsas i byggnadsbeståndet. Jordbruksbebyggelse låg i skyddade lägen i anslutning till den odlade marken på öns inre delar. Den odlingsbara jorden ansågs vara ovanligt god för att vara skärgårdsjord. På kartor från sextonhundratalet finns förutom gårdarna även några strandsittarbostäder vid Skarvik markerade. Försörjningsunderlaget var jordbruk i kombination med visst fiske. Många skeppare och lotsar bodde på Björkö.

Under 1700-talets sillperiod var Björkö socknens huvudhamn. Befolkningen ökade tillfälligt och bebyggelse tillkom på utmarkerna vid stranden innanför Skarvik. Enstaka salterier uppfördes vid Skarvik och Björkholmen. Fem sillsalterier fanns bredvid varandra på udden vid Björkö Huvud. Under en period fanns det 20 trankokerier samtidigt på ön. Då sillen försvann revs både trankokerier och salterier. Jordbruket blev åter huvudnäring och befolkningen minskade.

Vid mitten av 1800-talet låg bebyggelsen samlad i olika grupper. Vid Skarvik i väster bodde fiskarna invid hamnviken i små faluröda hus. De flesta hade gavlarna vända mot vattnet. Några bryggor stack ut i den grunda viken som skyddades av en landtunga. Bondgårdar låg inne på ön invid åkermarken, samlade till små byar med bostadshus och uthus i klungor. Odlingssmarken skyddades av stenmurar. Smala grusvägar slingrade fram mellan byarna.

Detta småskaliga jordbrukssamhälle förändrades först mot 1800-talets slut. Liksom längs övriga Bohuskusten, fick Björköns ekonomi ett uppsving i samband med den sillperiod som beräknas ha börjat under 1870-talet. Nya bostadshus, framför allt dubbelhus, uppfördes på impediment och andra obrukbara markområden i anslutning till Skarvikshamnen. Ett visst byggande skedde även utmed vägarna från hamnen. Fisket blev snabbt den dominerande försörjningskällan. Det intensiva sillfisket som bedrevs under sillperioden gav goda inkomster. Det rika sillfisket förde med sig att det glest befolkade fiskeläget tätnade väsentligt. Mellan åren 1835 och 1886 fördubblades antalet boende på ön till 400 personer.

Det skyddade läget invid ångbåtsleden till Marstrand gjorde Björkö attraktivt för badgäster. På 1860-talet kom de första sommargästerna och på 1890-talet byggdes badhus, societetshus och restauranger. Badgästerna inackorderades i de stora rikt utsmyckade bostadshusen, som byggdes av fiskarna vid samma tid. Så småningom började man uppföra egna sommarhus eller köpa upp hus på ön för sommarbruk.

I början av 1900-talet bestod bebyggelsen vid Skarvik av stora magasin och sjöbodar på holmen invid hamnen, äldre låga fiskarhus alldeles innanför viken, stora dubbelhus med snickeriornament på sluttningen upp mot åkermarkerna och badortsbyggnaderna nära ångbåtsbryggan. De flesta byggnaderna finns ännu kvar, vissa med bevarad snickeridekor och träpanel.

Hamnen byggdes ut på 1930-talet. Ytterligare bostadsbebyggelse tillkom inom området mellan fiskehamnen och åkermarkerna, vilka ännu brukades av de bönder som bodde glest utspridda längs bergskanterna inne på ön. Fiskehamnen vid Skarvik var öns naturliga knutpunkt med ångbåtsbrygga, butiker och varv för fiskebåtar.

Jordbruk, fiske och i viss mån uthyrning till sommargäster var huvudnäringar på Björkö fram till 1960-talet. Av den anledningen finns stor del av jordbruksbebyggelsen ännu kvar.

År 1967 fick Björkö bilfärjeförbindelse med Lilla Varholmen i Göteborg. Öns invånare kunde då snabbt resa till olika arbetsplatser på fastlandet och försörjningsmönstret förändrades. År 1975 fanns inget jordbruk på ön och endast en liten del av yrkesfisket återstod. Nya bostadshus, skola, kyrka och livsmedelshall hade byggts på den tidigare åkermarken öster om fiskehamnen. Byggnaderna avvek från den äldre bebyggelsen både i fråga om skala och utformning.

Sedan 1970-talet fram till idag har tätorten Björkö utvecklats genom förtätning. Gårdarna på norra och västra Björkö är än så länge fristående enheter.

KULTURMILJÖ IDAG

Spåren av äldre tiders byggande och näringsliv på Björkö har en relativ bredd; jordbruksmiljöer, fiskelägen, fiskeindustri och militärområden. På sina ställen finns även de stenhägnader som en gång markerat gränsen mellan byarnas ägor kvar.

Den äldre jordbruksbebyggelsen med bostadshus, uthus, lador och öppna gården, fiskarbebyggelsen med eller utan snickeridekor och bodbebyggelsen är speciell för Björköns historia. Miljöerna är även unika för Öckerö kommun eftersom omvandlingen har varit mer utbredd på de andra öarna.

Norra Björkö har sedan 1930-talet hyst ett militärområde vilket har resulterat i mycket välbevarade kulturmiljöer på den delen av ön. Alla anläggningar i bergrum är idag nedlagda och området fungerar numera som övningsfält/skjutfält.

I tätorten har bebyggelsestrycket varit ganska lågt jämfört med Hönö och Öckerö. Kulturmiljöerna är relativt välbevarade och införlivade i bebyggelsen, men i hamnen är många bostadshus ombyggda på ett sätt som inte tar hänsyn till kulturhistoriska värden.

Flera välbevarade byggnader finns utanför kulturmiljöerna, bland annat Öckerö Björkö 3:38 och Öckerö Björkö 3:90 längs Björkvägen samt Björkö 3:130 i korsningen Suddeviks- och Skarviksvägen.

Flera bevarandevärda vägar och stigar såsom Huvudet, Klarviksvägen och Västergårdsvägen, leder från tätorten och gårdarna ut till havet. Några, såsom Björkvägen, slingrar sig förbi gammal bebyg-

gelse. Skarviksvägen tillsammans med den äldre vägsträckningen, Georgs väg (idag Konvaljvägen), är en gammal infartsväg till samhället som mynnar ut i hamnen. Längs denna väg finns ett flertal mycket välbevarade fastigheter.

Idag har Björkö störst utvecklingspotential i kommunen. Det kan innebära ett hot mot de välbevarade kulturmiljöerna.

REKOMMENDATIONER

9.1. Björkö Bovik

Under 1700-talets sillperiod utvecklades Bovik till en betydande industrianläggning för socknen, och i slutet av 1800-talet fanns här elva salteri- och trankoke-rianläggningar. De var belägna dels i Bovik, dels på de närliggande öarna Skutholmen, Björkholmen och Ängholmen.

I Bovik bodde också en avsevärd del av öns befolkning. Inom Bovik finns bevarade rester från sten- grunder på land samt stenbrokar under vatten från 1700-talets sillperiod. I den lilla klungan välbevarade hus finns Petters eller Leontins (Öckerö Nolö 1:12) som är daterat till år 1786. Vissa byggnadsdetaljer är välbevarade från byggnadstiden. Även fastigheterna Öckerö Nolö 1:13, 1:14 och 1:15 är viktiga att värna om.

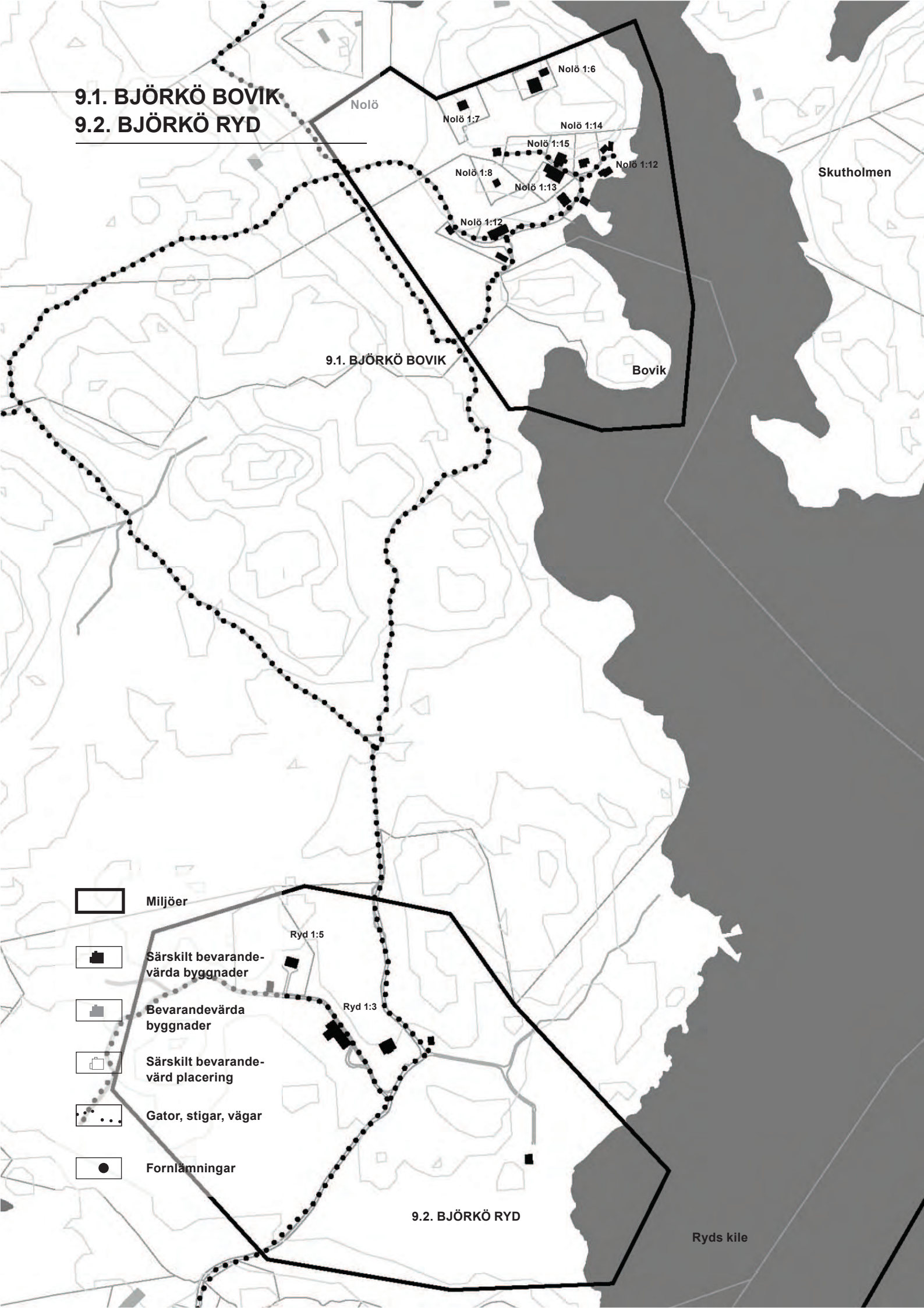
Parallellt med den industriella verksamheten i Bovik bedrevs även jordbruk i området. Uppgifter om detta finns dock inte i samma omfattning som när

BJÖRKÖ SÖRGÅRDEN (ÖCKERÖ BJÖRKÖ 3:111)

9.1. BJÖRKÖ BOVIK

9.2. BJÖRKÖ RYD

det gäller sillhanteringen. Jordbrukslandskapet är idag till stor del igenvuxet.

Inom området och dess närhet finns flera registrerade fornlämningar.

Lagar och bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp inre skärgård (se sidan 25), riksintresse för friluftsliv (FO5), delvis inom strandskydd och Försvarmaktens övningsfält. De fasta fornlämningarna omfattas av lagskydd enligt Lagen om kulturminnen.

Klassificering

Bebyggelse (Öckerö Nolö 1:6, 1:7, 1:8, 1:12-15) och stigar är klassade som särskilt bevarandevärda.

Vårdavbefintlig miljö

Bovik är av stort värde som helhetsmiljö. De ännu skönjbara spåren av tidigare fiskeindustri med tillhörande bebyggelse, gatunät och stigar ska bevaras och underhållas så att deras karaktär inte förvanskas.

Bebyggelsekomplettering

Eventuell tillkommande bebyggelse ska underordnas befintlig bebyggelse när det gäller skala och fasadfärg och placeras så att den äldre huskluvan behåller sin karaktär. Nya sammanhängande bebyggelseområden ska inte planeras i anslutning till kulturmiljön.

9.2. Björkö Ryd

Ryds gård med omgivande öppna marker och skog är ett stycke unikt kulturlandskap. Gårdens läge, avses från samhället, ger en möjlighet att uppleva bygden så som den troligen såg ut för över hundra år sedan. Ryds gård är den enda kvarvarande gården i kommunen som inte har styckats till tomter. Den har fortfarande öppen åkermark, ett gammalt boningshus och stora ekonomibyggnader. Ekskogen, som ligger söder och väster om gårdens marker, är den största och mest bevarandevärda i kommunen. I områdets närhet finns en registrerad fornlämning.

Lagar och bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp inre skärgård (se sidan 25), riksintresse för friluftsliv (FO5), delvis inom strandskydd och Försvarmaktens övningsfält. I gällande översiktsplan ligger området inom särskilt värdefullt naturområde. Den fasta fornlämningen omfattas av lagskydd enligt Lagen om kulturminnen.

Klassificering

Bebyggelse (Öckerö Ryd 1:3, 1:5) och stigar har klassats som särskilt bevarandevärda.

Vårdavbefintlig miljö

Ryd är av stort värde som helhetsmiljö och ska bevaras och underhållas. Jordbrukslandskapet med tillhörande öppen betesmark, ekskog, gårdsbebyggelse och vägsträckning ska i största möjliga utsträckning bevaras och underhållas så att dess karaktär inte förvanskas. Fastigheten som idag är en jordbruksfastighet får ej styckas av i mindre fastigheter.

Bebyggelsekomplettering

Eventuell tillkommande bebyggelse ska placeras så att gården behåller sin karaktär av avskild enhet. Nya sammanhängande bebyggelseområden ska inte planeras i anslutning till kulturmiljön.

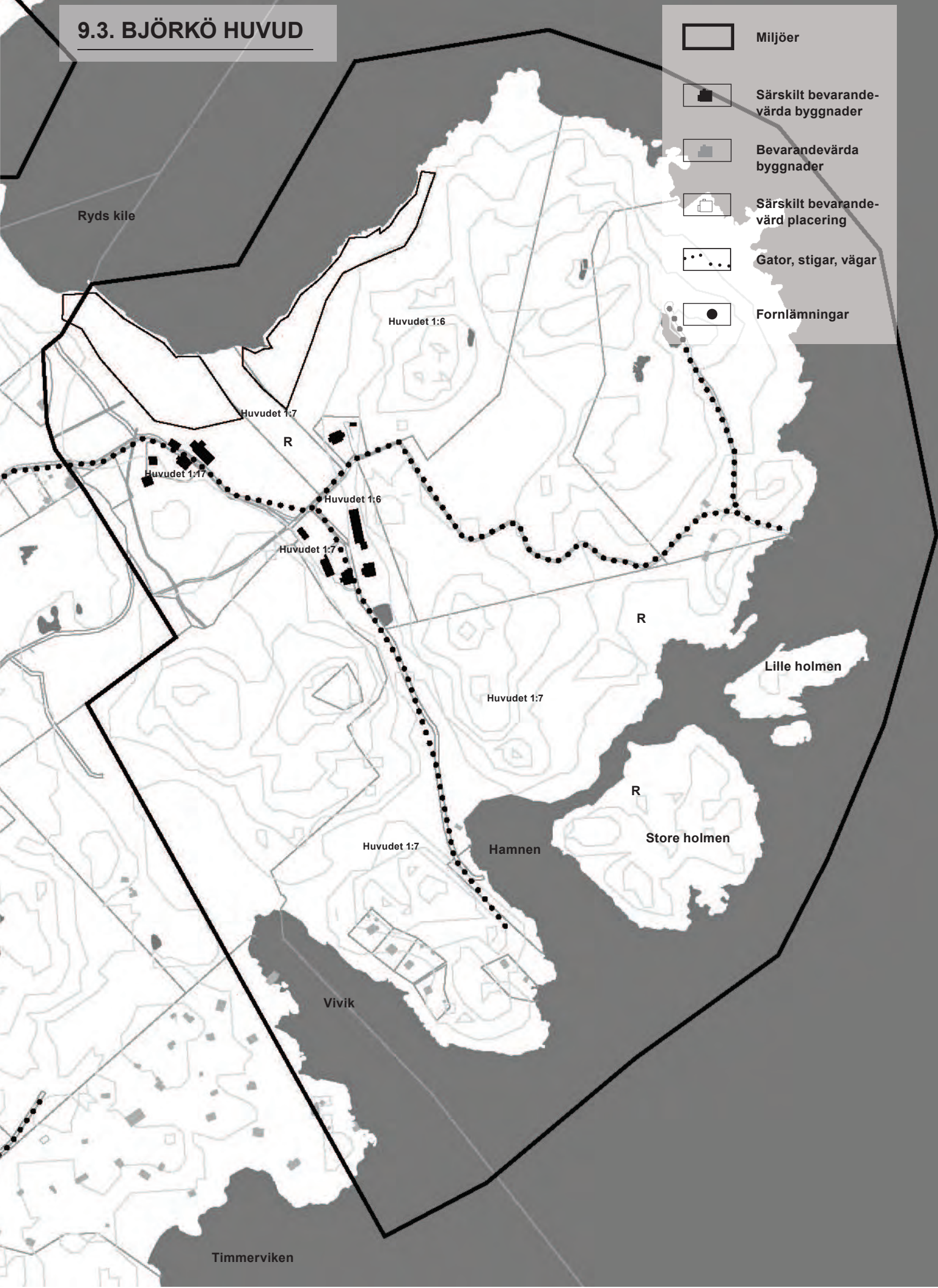
9.3. Björkö Huvud

Vid Björkö Huvud ligger en äldre och variationsrik jordbruksmiljö i närheten av rika spår efter sillperiodernas kustverksamhet. Inom området och dess närhet finns flera registrerade fornlämningar. Området ger en bra bild av hur jordbruket och fisket samspelade med varandra.

Jordbruksbebyggelsen är omgiven av ett odlingslandskap med betesmarker och väl lagda stengärdesgårdar som genomkorsar inägorna. De tre gårdar som ligger inom området är väl bevarade (Öckerö Huvudet 1:6, 1:7, 1:17). I norra delen av området finns en välbevarad strandäng. Tack vare en lång tids tradition utgör området ett gott exempel på naturlig betesmark. En äldre brukningsväg leder från gårdarna ner till de betade strandängarna.

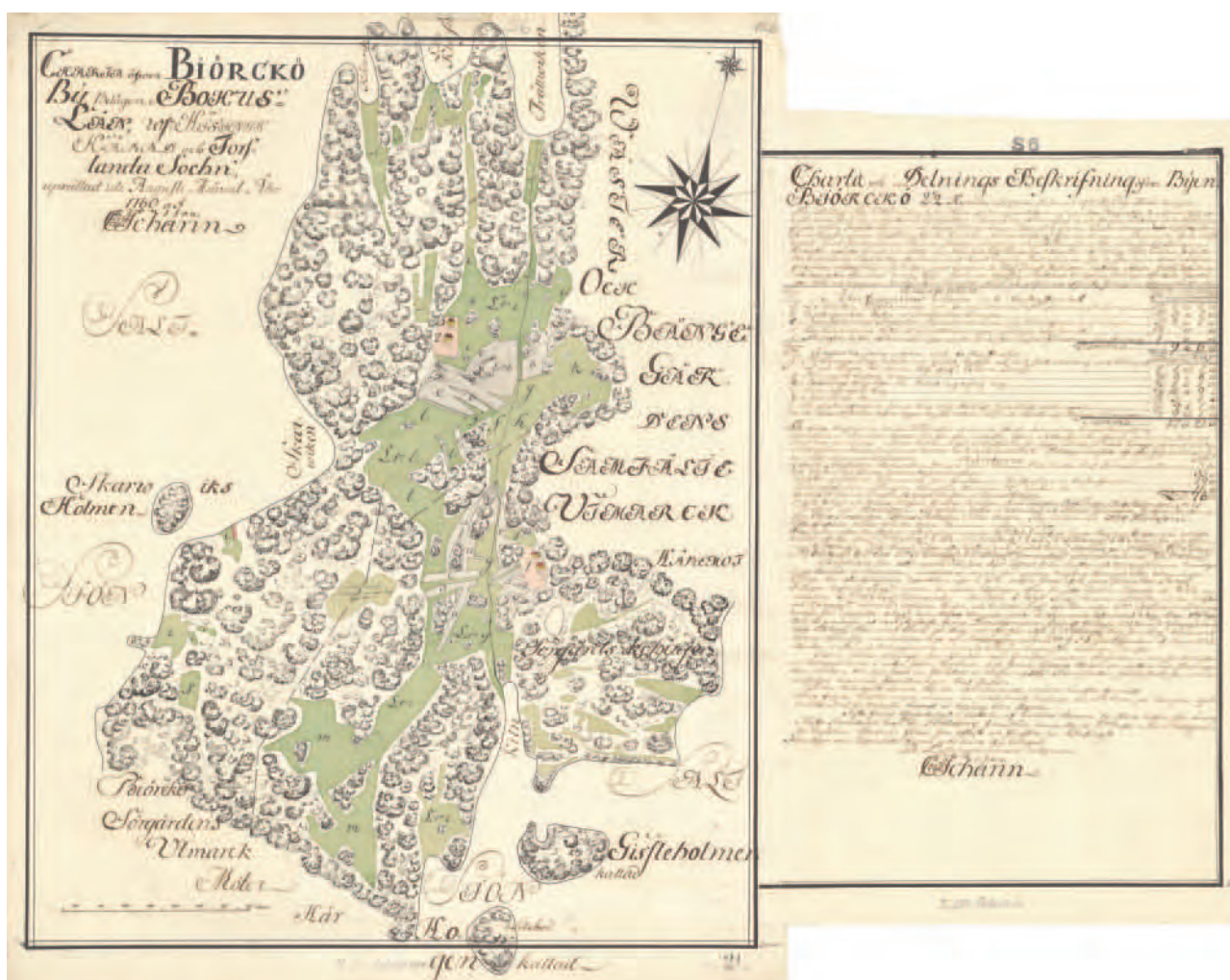
På Björkö Huvud finns rester av den verksamhet som präglade stora delar av hela Bohuskusten under 1700-talets sillperiod. Då fanns här fem sillsalterier, några trankokerier, andra byggnader nödvändiga för verksamheten, bryggor, bostadshus och ett utskänkingsställe. Den trånga viken mellan Store holmen och Huvudet stängdes av med stenvallar till en grumsdamm. På Store och Lille holmen bodde sammanlagt 30 personer. Rester efter dessa och stenläggningar från bryggor, pirar, lagerhus och annat som tillhörde den intensiva sillhanteringen finns kvar längs stränderna. I hamnen finns idag en lång stenbrygga, med stor sannolikhet på samma plats som trankokeriets pir. Grumsdammen mellan Huvudet och Store holmen är fortfarande mycket tydlig. På platsen för trankokeriet (skärgårdsverket) finns en mängd stenmurar; grunder till de hus som en gång låg där. De är nu kraftigt övervuxna med sly och snår och det är svårt att få en helhetsuppfattning av området. Utanför Lille holme finns rester av den gamla bryggan. Utmed stranden syns tydligt murade stenvallar. Av byggnaderna finns ytterst få spår.

9.3. BJÖRKÖ HUVUD

BJÖRKÖ HUVUDS ALLA ÄGOR LAGA SKIFTE ÅR 1856

BJÖRKÖ STORSKIFTE PÅ INÄGOR ÅR 1760

BJÖRKÖ HAMN ÅR 2006

Lagaroch bestämmelser

Området ligger inom landskapstyp inre skärgård (se sidan 25), till stor del inom strandskydd och delvis inom Försvarsmaktens övningsfält. De fasta fornlämningarna omfattas av lagskydd enligt Lagen om kulturminnen.

I sydväst gränsar området till ett utbyggnadsområde för bostadsbebyggelse på lång sikt, upptaget i Öckerö kommuns gällande översiktsplan.

Klassificering

Bebyggelse (Öckerö Huvudet 1:6, 1:7, 1:16, 1:17) och stigar är klassade som särskilt bevarandevärda.

Värd av befintlig miljö

Huvudet är av stort värde som helhetsmiljö. De ännu skönjbara spåren av tidigare fiskeindustri (rester av skärgårdsverk, grumsdammar m.m.), jordbruk med tillhörande bebyggelse, betesmark, stigar m.m. ska bevaras och underhållas så att dess karaktär inte försvåras. De forna inägorna bör hållas öppna.

Bebyggelsekomplettering

Eventuell tillkommande bebyggelse ska läggas så att gårdarna behåller sin karaktär. Bebyggelsekompletteringar ska underordnas den äldre bebyggelsen när det gäller skala och fasadfärg.

Nya sammanhängande bebyggelseområden ska inte planeras i anslutning till kulturmiljön.

10.4. Björkö Västergård/Bångegård

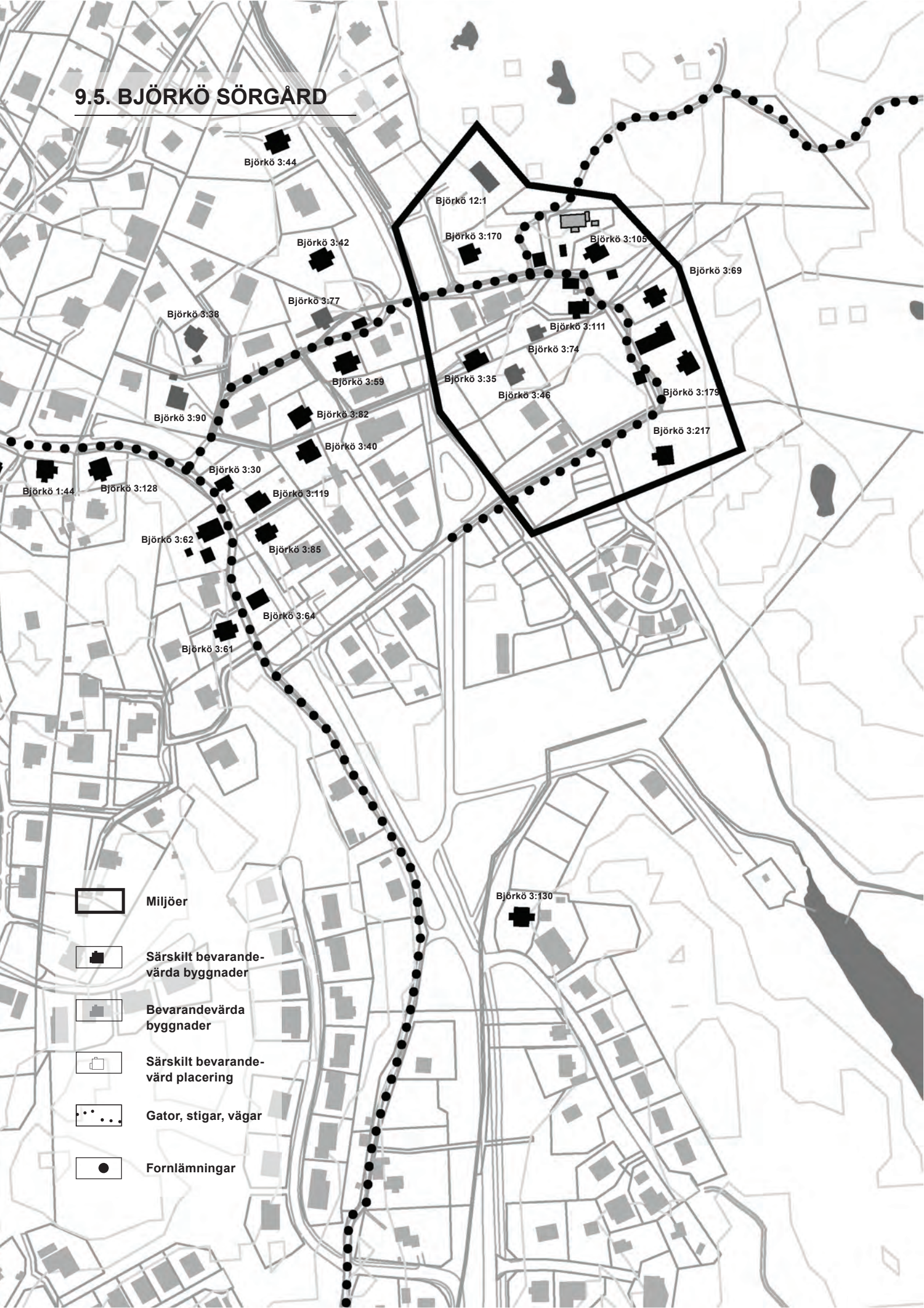
De forna jordbruksfastigheterna längs Bångegårdsvägen – Klarviksvägen kan ännu särskiljas från fiskeläges- och förortsbebyggelsen. Medan bostadshusen i många fall är ombyggda, finns flera ekonomibyggnader som tillhör fastigheterna kvar i mycket bra skick.

Särskilt värdefulla är gårdarna Öckerö Björkö 1:212, 1:213, 1:230, 2:19, 2:20, 2:209. Övriga gårdar med välbevarade ekonomibyggnader är Öckerö Björkö 1:211, 1:208, 2:79, 11:1, 21:1, 28:1, 28:6.

Lagaroch bestämmelser

Västergården ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25), inom byggnadsplan för Björkö centrala delen (6.10) fastställd av Länsstyrelsen 1988.01.04. Planen innehåller inga regler för hur de kulturhistoriskt värdefulla objekten ska bevaras. För att väcka fastighetsägarnas intresse för bevarandefrågor finns Värdefull miljö som egen rubrik i planen. Planbeskrivningen uppmärksammar helhetsintrycket av väl sammanhållen fiskelägesmiljö vid Skarvik, trots att flera av husen har byggts om kraftigt. Inom planområdet finns dessutom flera byggnader som fortfarande har kvar sin ursprungliga karaktär. Byggnadsnämndens informationsblad Områden med värdefull miljö inom Öckerö kommun som ingick som bilaga till detaljplanen, ger ytterligare informa-

9.5. BJÖRKÖ SÖRGÅRD

BJÖRKÖ SÖRGÅRDENS ALLA ÄGOR ÅR 1843

tion om den äldre bebyggelsen. Informationsbladet kan tyvärr inte återfinnas i planhandlingarna.

Klassificering

Bebyggelsen är klassad som särskilt bevarandevärd (Öckerö Björkö 1:42, 1:56, 1:70, 1:95, 1:135, 1:208, 1:211, 1:212, 1:213, 1:291, 1:230, 1:242, 2:7, 2:19, 2:20, 2:79, 2:209, 11:1, 28:6), bevarandevärd (Öckerö Björkö 1:95, 1:121, 1:128, 1:138, 1:223, 2:34, 2:79) och särskilt bevarandevärd med hänsyn till placering (Öckerö Björkö 1:50, 1:151, 1:274, 2:21). Stigar är klassade som särskilt bevarandevärda.

Vårdavbefintlig miljö

Västergården/Bångegården är av värde. De ännu skönjbara spåren av jordbrukslandskapet med välbehållna gårdsmiljöer, stigar och gångvägar ska i största möjliga utsträckning bevaras och vårdas.

Bebyggelsekomplettering

Tillkommande bebyggelse ska placeras så att den äldre bebyggelsen kan behålla sin karaktär.

Åtgärder

Vid kommande översyn av byggnadsplanen ska den nya detaljplanens planbeskrivning innehålla redovisning av kulturmiljövärden.

9.5. Björkö Sörgård

Sörgården är en av sex ursprungliga gårdar på ön. Bebyggelsemiljön är mycket väl bevarad med den äldre vägsträckningen, Björkvägen, och vegetationen. Den skiljer sig tydligt från den omgivande bebyggelsen.

Det finns flera mycket välbevarade hus i Sörgården. Av dessa är gårdsbildningen på Öckerö Björkö 3:179 särskilt intressant.

Lagar och bestämmelser

Sörgården ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25), inom byggnadsplan för Björkö centrala delen (6.10) fastställd av Länsstyrelsen 1988.01.04. Planen innehåller inga regler för hur de kulturhistoriskt värdefulla objekten ska bevaras. Läs mer om planen i beskrivningen tillhörande miljön 10.4 Västergården/Bångegården. Enlig denna kan fastigheten Öckerö Björkö 3:179 kompletteras med fem nya bostadshus.

Klassificering

Bebyggelsen är klassad som särskilt bevarandevärd (Öckerö Björkö 3:33, 3:35, 3:69, 3:105, 3:111, 3:170, 3:179, 3:217) och bevarandevärd (Öckerö Björkö 3:74, 3:46, 12:1) samt särskilt bevarandevärd med hänsyn till placering (Öckerö Björkö 3:133). Björkvägen och flera stigar är klassade som särskilt bevarandevärda.

Vårdavbefintlig miljö

Sörgården är av stort värde som helhetsmiljö och ska bevaras och underhållas. De synliga spåren av tidigare jordbrukssamhälle i Sörgården med tillhörande bostadshus, ladugårdar, vegetation och vägar ska i största möjliga utsträckning bevaras och vårdas.

Bebyggelsekomplettering

Eventuell bebyggelsekomplettering ska anpassas till den äldre bebyggelsen när det gäller skala och materialval.

Särskild hänsyn ska tas vid komplettering av miljön kring Björkö 3:179, vilket innefattar byggnaderna på gården tillsammans med den äldre vägsträckningen och vegetationen. Inom fastigheten kan fem nya bostadshus uppföras. Det innebär att två mycket välbevarade byggnader; ladugården och stugan, kan rivas. Vid bygglovsprövning ska dialog föras kring bevarande av dessa två byggnader. Gårdens känsla som en sammanhållen enhet ska bevaras varför uppförande av staket inte rekommenderas mellan bostadshuset och ladugården.

Åtgärder

Vid kommande översyn av byggnadsplanen ska den nya detaljplanens planbeskrivning innehålla redovisning av kulturmiljövärden.

9.6. Björkö hamn

Trots många förändringar ger bebyggelsen vid hamnen på Björkö intryck av ett sammanhållet fiskeläge. Den småskaliga hamnen är en levande miljö och en viktig plats för de boende. I bebyggelsen kan man utläsa bosättnings- och bebyggelseutvecklingen under nästan två sekler. Inom området finns flera mycket välbevarade, äldre byggnader, dock inte samlade i en kärna. Magasinen och de stora sjöbodarna på skäret i hamnen finns ännu kvar och bildar en levande kulturmiljö, unik för Öckerö kommun.

Som omistlig byggnad utpekas Ishuset (Öckerö Björkö 25:1) längst norrut på skäret. Nuvarande byggnad uppfördes år 1944 av Björkö Fiskares Andelsförening. Byggnaden användes som ismagasin. I slutet av 1950-talet startades egen tillverkning. Det är det enda kvarvarande, verksamma ishuset i kommunen och ett av två i länet.

Gatunätet är fortfarande det slingrande system av stigar och körvägar som var karaktäristiskt i de sponstant framvuxna fiskelägena.

9.4. BJÖRKÖ VÄSTERGÅRD/BÅNGEGÅRD

9.6. BJÖRKÖ HAMN

9.4. BJÖRKÖ VÄSTERGÅRD/BÅNGEGÅRD

9.6. BJÖRKÖ HAMN

- Miljöer
- Särskilt bevarande-
värda byggnader
- Bevarandevärda
byggnader
- Särskilt bevarande-
värd placering
- Gator, stigar, vägar
- Fornlämningar

Björkö 1:230

Björkö 1:242

Björkö 1:70

Björkö 2:34

Björkö 28:6

Björkö 2:7

Björkö 2:19

Björkö 2:20

Björkö 2:79

Björkö 1:42

Björkö 1:291

Björkö 1:237

Björkö 1:131

Björkö 1:32

Björkö 1:84

Björkö 1:82

Björkö 2:12

Björkö 1:194

Björkö 2:11

Björkö 2:14

Björkö 25:1

Björkö 1:79

Björkö 1:157

Björkö 1:118

Björkö 1:215

Björkö 1:249

Lagaroch bestämmelser

Björkö hamn ligger inom landskapstyp mellanskärgård (se sidan 25), inom byggnadsplan för Björkö centrala delen (6.10) fastställd av Länsstyrelsen 1988.01.04. Planen innehåller inga regler för hur de kulturhistoriskt värdefulla objekten ska bevaras. Läs mer om planen i beskrivningen tillhörande miljön 9.4. Västergården/Bångegården. I gällande översiktsplan för Öckerö kommun finns rekommendationer för området, bland annat med krav på gestaltungsprogram.

Klassificering

Bebyggelsen är klassad som särskilt bevarandevärd (Öckerö Björkö 1:119, 1:152, 1:205, 1:231, 9:1, 15:1, 16:1, 18:1, 19:1, 20:1, 25:1, 31:1, 31:2), bevarandevärd (Öckerö Björkö 1:115, 1:227, 1:228, 4:1, 5:1, 5:2, 26:1, 30:1) och särskilt bevarandevärd med hänsyn till placering (Öckerö Björkö 1:54, 1:87, 1:96, 1:172). Skarviksvägen har klassats som särskilt bevarandevärd.

Vårdav befintlig miljö

Björkö hamn är av värde som helhetsmiljö. De ännu skönjbara spåren av fiskeläget med bostadsbebyggelse och bodar samt områdets offentliga karaktär ska i största möjliga utsträckning bevaras och vårdas så att dess äldre karaktär inte förvanskas. Vid renovering och ombyggnad av bebyggelsen ska byggnadens ursprungliga karaktär gällande skala, fasadfärg, fönstertyp och fönsterplanering behållas.

Bebyggelsekomplettering

Eventuell tillkommande bebyggelse ska placeras så att området behåller sin offentliga karaktär, och den ska anpassas till områdets skala.

Åtgärder

Vid kommande översyn av byggnadsplanen ska den nya detaljplanens planbeskrivning innehålla redovisning av kulturmiljövärden.

Öckerö kommun ska i samråd med fastighetsägaren till Ishuset ansöka om byggnadsminnesmärkning av fastigheten.

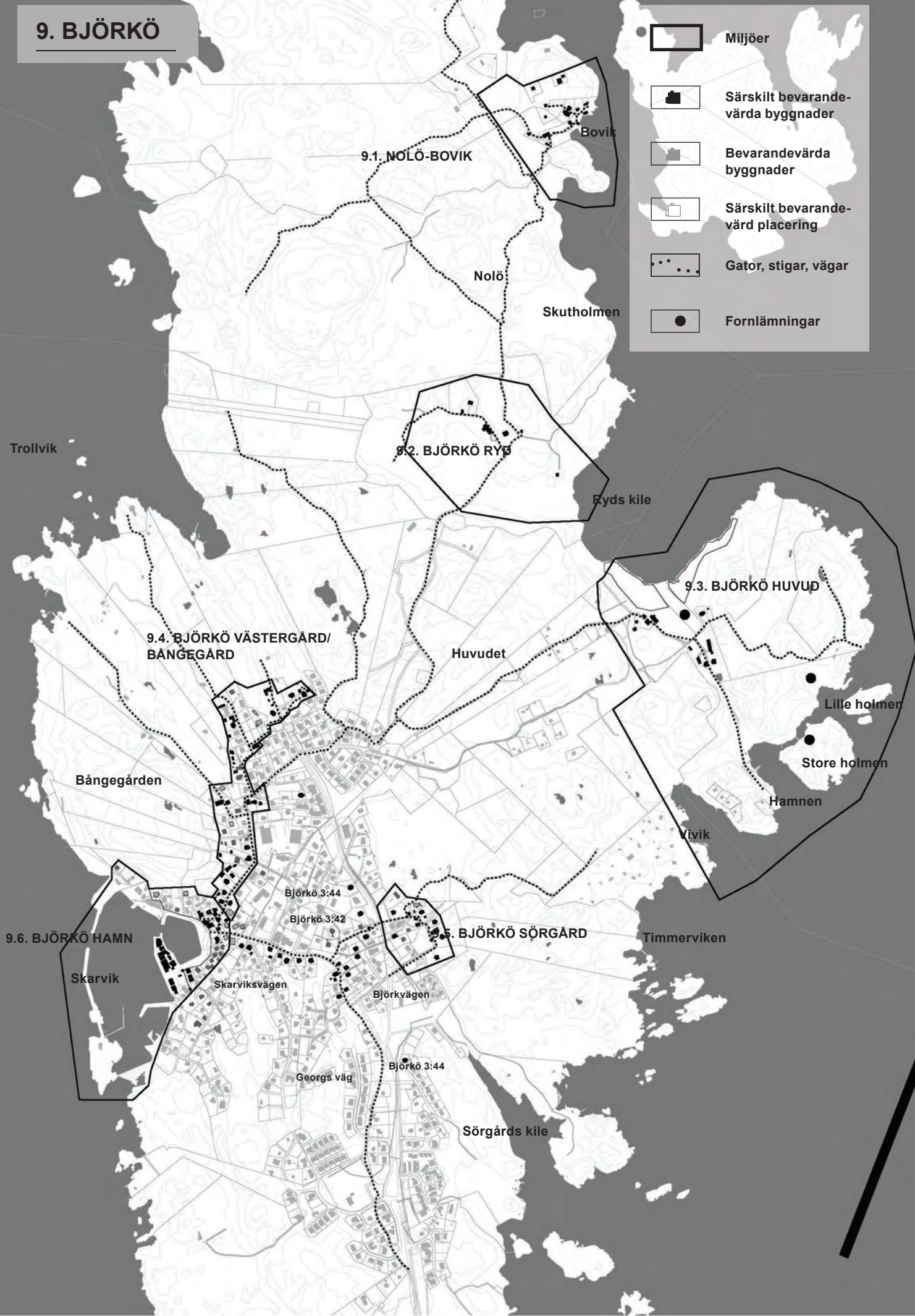

ISHUSET, BJÖRKÖ HAMN

GAMLA SKOLAN, NUMERA HEMBYGDSGÅRD (ÖCKERÖ BJÖRKÖ 1:42)

9. BJÖRKÖ

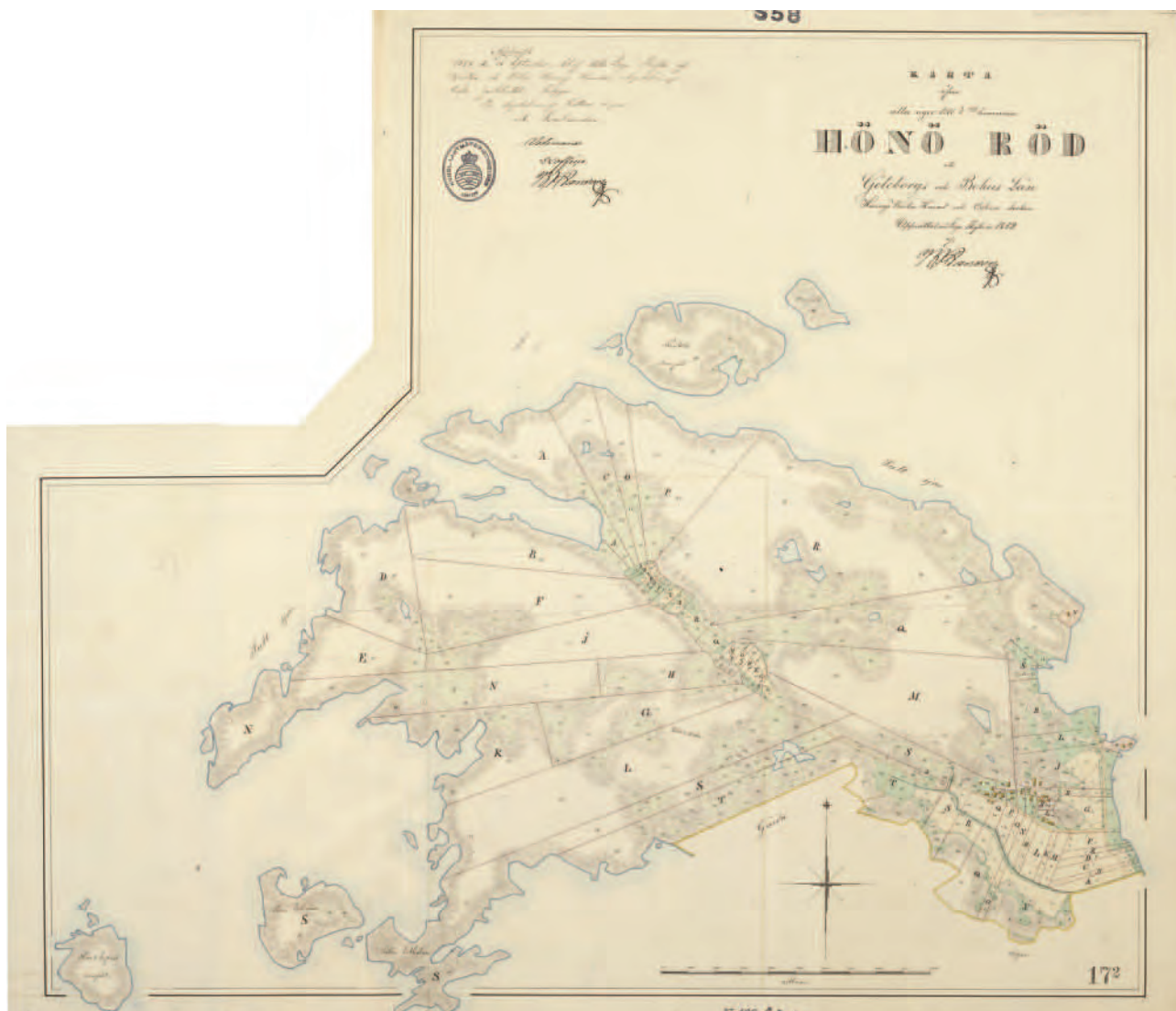

OMRÅDESVISA BESKRIVNINGAR OCH REKOMMENDATIONER - FORNLÄMNINGSMILJÖER OCH MARINA LÄMNINGAR

FORNLÄMNINGAR
OCH
FORNLÄMNINGSMILJÖER

HÖNÖ RÖDS ALLA ÄGOR ÅR 1852

ÖDEKYRKO GÅRDEN PÅ KLÄTTEN (ÖCKERÖ 40)

10. FORNLÄMNINGAR OCH FORN- LÄMNINGSMILJÖER

I Öckerö kommun finns fem fornlämningsmiljöer som är särskilt viktiga att uppmärksamma. Samtliga är tydliga tecken på hur människan under lång tid har nyttjat havet som resurs. Från den tid då sillfisket i Bohuslän var en internationell angelägenhet, finns viktiga lämningar efter säsongsvisa bosättningar. Det visar de nästan oräkneliga tomtningarna från riksintresset Burösund i norr till Äxholmarna i syd. Lämningarna efter skärgårdsverken på Rammen är i sin tur ett exempel på de fiskeförädlingsindustrier från 1700-talet varav det fanns ett 50-tal, som omhändertog fångsterna för nedsaltning och tranoljeproduktion. Den sista fornlämningsmiljön är den kuriösa Engelsmännens hage; en mindre odlingslott som det än idag berättas historier kring.

REKOMMENDATIONER

10.1. Rörö naturreservat

Inom naturområdet väster om Rörö samhälle finns flera värdefulla betesmiljöer. Den västra och södra delen av Rörö utgörs av en mycket artrik och säregen betesmiljö. Den hedartade miljön präglas av det tidigare hårda markutnyttjandet med intensivt utmarksbete samt torv- och risinsamling till bränsle. Variationen mellan sand, skalgrus och hållmarker har bidragit till en säregen och mycket speciell flora och fauna. Inom området förekommer flera sällsynta och hotade djur- och växtarter som är beroende av den öppna heden och den av havet utsatta strandmiljön. Här finns även ovanliga växtsamhällen. Att hedarna är öppna beror på klimatet och på att många rör sig i området.

Sydost om Lilla Ers vatten ligger en stor, vacker sandgräshed. Längs västra sidan är det ännu torrare och en lång klapperstensvall breder ut sig. Vid Sandvik, längre norrut finns ett stråk med sandgräshed. Mitt på ön, öster om högsta punkten, finns en ängsmark med gräsvegetation. Området innehåller kulturhistoriska spår såsom offerröse och labyrinter.

Lagaroch bestämmelser

De utpekade områdena omfattas av strandskydd, Natura 2000 (Sälöfjorden, SE0520036), riksintresse för friluftsliv (FO5), riksintresse för natur (NRO14143) samt naturreservat. De fasta fornlämningarna omfattas av lagskydd enligt Lagen om kulturminnen.

I Öckerö kommuns översiktsplan pekas området ut som särskilt värdefull natur.

Åtgärder

Skötselplan finns upprättad för reservatet. Västkuststiftelsen ansvarar för området.

10.2. Rammen

Rammen ligger öster om Rörö och utgörs av en ca en kilometer lång ö orienterad i ungefärlig nord-sydlig riktning. Ön saknar bebyggelse, med undantag för två mindre servicebyggnader för båtfolket vid Rammeviken. På Rammen finns åtta fasta fornlämningar, vilka består av två skärgårdsverk, tolv tomtningar och en husgrund. Det större av de två skärgårdsverken ligger vid Rammeviken (Öckerö 280), på öns västra sida, dit det även hör två husgrunder på östra sidan av viken (Öckerö 279). Det mindre skärgårdsverket finns på sydvästra delen av ön (Öckerö 281). Inom södra delen av Rammen finns nästan samtliga av öns tolv tomtningar. Förutom Öckerö 71 som utgör en koncentration av fem tomtningar, består övriga tomtningar av i par eller enskilt liggande konstruktioner (Öckerö 72, 73, 74, 278). Inom området för tomtningarna finns även en husgrund (Öckerö 73:2).

Det större av Rammens två skärgårdsverk (Öckerö 280) finns dokumenterat i Brandförsäkringsverkets handlingar från 1803 (Öckerö B04660) och benämns där som Sillsalteri- och trankokeriverket Rammen. Enligt dessa dokument bestod verket av totalt tolv byggnader och/eller konstruktioner. Dessa utgjordes av en karaktärsbyggnad (bostad för ägaren eller förvaltaren), en mindre byggnad, tunnbinderi, trankokeri, pumphus, saltbod, salteri, hemlighus, kryddgård, planer, bryggor och grumsdamm samt arbetarbostäder på den östra sidan av Rammeviken (Öckerö 279).

De fysiska lämningarna efter denna en gång så omfattande verksamhet är påfallande blygsamma. Troligtvis har träbyggnaderna monterats ned och flyttats i samband med att verksamheten upphörde. Vad som idag tydligast illustrerar den forna verksamheten är syllsten och spismursrösen efter byggnader samt den stora grumsdammen. På höjdryggen ovanför fornlämningen finns en stenkummel, vilken troligen är uppförd under relativt sen tid.

Det mindre skärgårdsverket på södra delen av Rammen har inte kunnat återfinnas i Brandförsäkringsverkets handlingar. Möjligen var skärgårdsverket för litet eller inte i bruk vid denna tid. Lämningarna består av en husgrund med spismursröse samt en mindre grumsdamm.

Tomtningarna på Rammen står i viss kontrast till de täta tomtningskoncentrationerna vid Burösund, Äxholmarna och Ersdalen. Men även om de är jäm-

10.1. RÖRÖ NATURRESERVAT

10.2. RAMMEN

10.1. RÖRÖ NATURRESERVAT

10.1. RÖRÖ NATURRESERVAT

10.1. RÖRÖ NATURRESERVAT

10.2. RAMMEN

Rammeviken

Hästtången

Hålaberget

Hyppeln

Miljöer

Särskilt bevarandevärda byggnader

Bevarandevärda byggnader

Särskilt bevarandevärd placering

Gator, stigar, vägar

Miljöer

Fornlämningar

Fornlämningar

förelsevis väsentligt färre till antalet och glesare fördelade i terrängen, så utgör de dock ett självklart inslag i anslutning till de två skärgårdsverken. Tomtningarnas ålder, bruk och hur ofta de användes är än idag relativt outforskat. Beträffande Rammen är det dock inte otänkbart att dessa tomtningar kan kopplas samman med tiden för skärgårdsverken, d.v.s. i huvudsak den senare hälften av 1700-talet.

Den kulturhistoriska miljön på Rammen är en tydlig representant för kustlandskapets kanske mest expansiva skede under historisk tid. Under senare hälften av 1700-talet bedrevs denna typ av fiskproduktförädling för första gången i en för tiden industriell skala. Skärgårdsverk byggdes under dessa decennier upp i mängder för att sedan försvinna lika plötsligt som tillgången till råvaran, sillen, gick ned. Den oexploaterade miljön på Rammen har medfört att lämningarna efter denna epok har bevarats och förstärker dessutom bilden av kustens snabba skiftningar i resursutnyttjande.

Lagarochbestämmelser

Rammen omfattas av strandskydd och riksintresse för friluftsliv (FO5). De fasta fornlämningarna på ön omfattas av lagskydd enligt Lagen om kulturminnen. I Öckerö kommuns översiktsplan pekas området ut som särskilt värdefull natur.

Åtgärder

Det är angeläget att Rammen får kontinuerlig fornvård genom årlig tillsyn av lokalen och röjning av sly vid behov.

Rammen fungerar som naturhamn.

Fornlämningen ingår som miljö nr 9 i Blå Skagerrakprojektet, en informationsskrift för båtturen. Av den anledningen är det viktigt att bra information om fornlämningen samt de aktuella bestämmelserna finns på plats.

10.3. Burösund

Fornlämningsmiljön vid Burösund omfattar Äxholmen, Ängholmen, en mindre del av södra Burö samt ett kustavsnitt längs västra Hälsö och Stuvö. Miljön innehåller sammanlagt 22 fasta fornlämningar. Av dessa är 20 tomtningslokaler med totalt 59 stycken enskilda tomtningar och utgör därmed den största koncentrationen inom Öckerö kommun. Övriga fornlämningar utgörs av ett offerkast på Ängholmen (Öckerö 100) och en rest efter ett röse på Äxholmen (Öckerö 119). Samtliga tomtningslokaler är orienterade mot Burösund som är en skyddad vattenled öster om Burö, Ängholmen och Äxholmen.

Burösund är uttaget som ett riksintresse för kulturmiljövården, med motiveringen att den stora koncentrationen välbevarade och i grupper samlade

tomtningar ger en uppfattning om kustfisket före de permanenta fiskelägenas tid. Det som gör miljön speciell är dels det stora antalet lämningar inom ett naturgeografiskt väl valt och avgränsat område, centrerat kring Burösund, dels den koncentration på Äxholmen som i sin enhetlighet i både planläggning och utförande närmast antyder ett noga planerat samhälle. Flertalet av tomtningarna på Äxholmen (Öckerö 116, 117, 118) är sammanbyggda med varandra så att gemensamma väggar har bildats. De är även, till skillnad från den generella tomtningstypen på Västkusten, kvadratiske eller rektangulära och har ofta tydliga dörröppningar. Dess närmaste motsvarigheter hittar man på Äxholmarna och i Ersdalen i södra delen av kommunen, som även de är av speciell karaktär sett ur ett bohuslänskt perspektiv.

Diskussionen om tomtningarnas ålder har alltid varit ett svårt kapitel. Vid Burösund finns det dock dateringar från tre undersökta tomtningar på Stuvö (Öckerö 121). I samband med vägbygget till färjeläget på norra Stuvö utfördes en arkeologisk undersökning av två fyrsidiga tomtningar samt en med oval form. Man gjorde då fynd av rhenländskt stengods som daterades till 1400- och tidigt 1500-tal. Av de övriga fynden kan även nämnas en bronsvikt av en typ som kan ha använts i samband med handel.

Ofta har lämningar liknande offerkastet på Ängholmen levande myter kopplade till sig. Kring Ängholmens offerkast finns dock inget dokumenterat. Dessvärre är själva lämningen ganska förstörd, troligen till följd av att sten har använts för att bygga den anslutande stenhägnaden.

Fornlämningsmiljön vid Burösund är en osedvanligt rik tomtningsmiljö även med bohuslänska mått mätt. Med utgångspunkt i Äxholmens nästan byliknande ansamling av tomtningar, fördelar sig ytterligare tomtningar på båda sidor Burösund, som verkar ha varit den gemensamma nämnaren för lokaliseringen.

Lagarochbestämmelser

Fornlämningarna kring Burösund är av riksintresse för kulturvård (KO69). Området omfattas även av strandskydd och riksintresse för friluftsliv (FO5). De fasta fornlämningarna omfattas av lagskydd enligt Lagen om kulturminnen. I Öckerö kommuns översiktsplan pekas området ut som särskilt värdefull natur.

Bebyggelsekomplettering

Med hänsyn till området av riksintresse för kulturmiljövården, ska nybyggnationer på västra delen av Hälsö och Stuvö planeras med stor hänsyn till landskapsanpassning.

Åtgärder

Det är angeläget att Burösund får kontinuerlig fornvård genom årlig tillsyn av lokalen och röjning av sly vid behov.

Burösund fungerar som naturhamn. Äxholmen ingår i Blå Skagerrak-projektet som miljö nr 8 och är skyltad. Mer information om området ska finnas på de övriga öarna.

10.4. Engelsmännens hage, Hönö

Engelsmännens hage är kanske en av kommunens mest kända historiska miljöer till vilken det är knutet flera starkt levande sägner. Området är ca 100x50 meter stort och beläget på sydöstra delen av Hönö, inviad Fotöbron (Öckerö 3).

Fornlämningen utgörs av ett till delar röjt område med totalt ca 150 meter stenhägnader i L-formation samt ett röse och en stengrund. Innan vägen mot Fotö byggdes ut ska stenhägnaderna enligt uppgift ha haft större utbredning åt väster.

Fornlämningens betydelse vilar mer på dess immateriella innehåll än dess materiella lämningar. Detta ganska ordinära hägnadssystem är till följd av sitt namn behäftat med en mängd sägner. Den mest vedertagna påstår att platsen brukats som trädgårdstäppa medan en annan talar om en gammal begravningsplats. Gemensamt för båda versionerna är att de sätter anläggningen i samband med den engelska koloni och handelsstation som sägs ha funnits på Fotö i början av 1800-talet. Den engelska närvaron ska ha varit ett resultat av Kontinentalblockaden under vilken handel och utbyte med England var förbjuden. En handelsstation i skärgården skulle då ha varit ett sätt att undgå myndigheternas uppmärksamhet, om än med dess goda minne.

Lagarochbestämmelser

Engelsmännens hage omfattas av strandskydd och riksintresse för friluftsliv (FO5). De fasta fornlämningarna omfattas av lagskydd enligt Lagen om kulturminnen.

Åtgärder

Det är angeläget att fornlämningen får kontinuerlig fornvård genom årlig tillsyn av lokalen och röjning av sly vid behov.

Information om fornlämningen ska finnas på plats.

10.5. Ersdalen, Hönö

Fornlämningssmiljön Ersdalen ligger inom nordvästra Hönö och omfattar större delen av Ersdalens naturvårdsområde. Miljön innehåller totalt 54 fasta fornlämningar bestående av 48 tomtningar, fyra rösen, ett offerröse och en offerkälla. Därtill finns en fynd-

plats för flinta som indikerar förhistorisk aktivitet, samt ett sentida röse. Dessa har inte status som fast fornlämning.

Ersdalens fornlämningstyper domineras av tomtningar men det finns även fyra rösen som ger ett större tidsdjup till området. Tomtningarna är framför allt koncentrerade till två platser, Ersdalsviken och Råveskärsbukten. De uppvisar samma formmässiga och strukturella byggnadselement som vid Burösund och Äxholmarna. Flera av de rektangulärt eller kvadratisk formade tomtningarna har breda, solida väggar och är ofta sammanbyggda med varandra. Placeringen i landskapet är också typiskt vald; i det yttersta kustbandet nära bra fiskevatten men samtidigt i anslutning till ett relativt skyddat hamnläge.

De fyra rösen ligger samtliga på typiska högt belägna krönlägen i terrängen, vilket är utmärkande för kustens bronsåldersrösen. Några av dem är omplockade eller delvis raserade (Öckerö 13 och 28). Öckerö 32 vid Starrvik i söder är ett offerröse/döingeröse, av betydligt yngre karaktär. Typen är liksom bronsåldersröset också en gravläggning men har enligt tradition uppförts över ilandflutna sjömän. Som en besvärjelse var det vanligt att förbipasserande lade en sten på röset. En liknande tradition finns även kopplat till offerkällan vid Ersdalsviken (Öckerö 32). Vid en jättegryta i berget skulle man offra något för fortsatt välfärd.

Ersdalsvikens och Råveskärsbuktens koncentrationer av tomtningar motsvarar i det stora hela tomtningarna vid Burösund och Äxholmarna. Dessa speglar därmed ett omfattande och troligen samtida resursutnyttjande av havet. Den sammantagna omfattningen av denna typ av fornlämningar i Öckeröskärgård har ett stort kulturhistoriskt värde, inte minst eftersom den oexploaterade närmiljön är av stor betydelse för upplevelsen.

Lagarochbestämmelser

Ersdalen är ett naturreservat och omfattas av riksintresse för friluftsliv (FO5) samt av strandskydd. De fasta fornlämningarna omfattas av lagskydd enligt Lagen om kulturminnen. I Öckerö kommuns översiktsplan pekas området ut som särskilt värdefull natur.

Bebyggelsekomplettering

Ersdalens natur- och kulturområde har stora sammanlagda värden och ska fortsatt undantas från exploatering.

Åtgärder

Skötselplan för naturreservatet finns. Det är angeläget att Ersdalen får kontinuerlig fornvård genom årlig tillsyn av lokalen och röjning av sly vid behov.

Tomtningarna vid Ersdalsviken ligger i ett populärt område för friluftslivet och skulle kunna ha stort pedagogiskt värde om de röjdes och skyltades.

10.6. Fotöskärgården

Denna miljö ligger sydväst om Fotö i Öckerös södra skärgård och omfattar i huvudsak Klätten, Halleskär, Tolleskär samt Stora och Lilla Äxholmen. Antalet fornlämningar uppgår till sammanlagt 48. Alla utgörs av tomtningar förutom en ödekyrkogård på Klätten (Öckerö 40).

Av de totalt 47 tomtningarna ligger flertalet på Stora och Lilla Äxholmen. Tillsammans bildar de en tät koncentration motsvarande de vid Burösund och Ersdalen. Öckerö 61, 62 och 64 är större ansamlingar om sex till tio tomtningar vardera som med sina kvadratiske eller rektangulära former ger sken av en närmast bymässig struktur. Flera av tomtningarna är påfallande välbyggda med omfattade murar, där somliga även är systematiskt sammanbyggda med varandra. Miljön liknar Burösund i det att ett större antal tomtningar är förlagda runt ett grunt skyddat vattenområde i det yttre kustbandet.

Några hundra meter väster om Äxholmen ligger Klätten och Halleskär. På Halleskär finns sammanlagt sex tomtningar och på Klätten ligger en ödekyrkogård (Öckerö 40). Den senare utgörs av en ca 14x14 meter plan yta omgärdad av en låg stenvall.

Ödekyrkogårdar förekommer i kustbandet runtom i Sverige och sätts ofta i samband med äldre tiders sjöfart, mycket beroende på att de vanligen är lokaliserade vid goda naturhamnar. Sundet mellan Klätten och Halleskär är likaså ett bra hamnläge och benämns fortfarande Klätthamnen. På svenska och danska kartor från 1600- och 1700-talen är Klätten

angiven, vilket talar för dess betydelse. På hamnens botten har det påträffats så kallat hamnkulturlager bestående av djurben (matrester), bearbetad flinta, kritpipor och keramik.

Tomtningskomplexet på Äxholmen är av nästan samma komplexitet och omfattning som de vid Burösund och Ersdalen. Likheter mellan dessa miljöer antyder att lämningarna möjligen speglar en samtida verksamhet; troligen ska de sammankopplas med någon av de mer gynnsamma sillfiskeperioderna. Närheten till Klätthamnen ger Äxholmen ytterligare en dimension i form av hamnläge för internationell sjöfart.

Lagarochbestämmelser

Fotöskärgården omfattas av riksintresse för friluftsliv (FO5) och strandskydd. De fasta fornlämningarna på ön omfattas av lagskydd enligt Lagen om kulturminnen. Området ingår även som en del i naturreservatet Fotö-Vinga, som Länsstyrelsen i Västra Götaland län håller på att instifta. I Öckerö kommuns översiktsplan pekas området ut som särskilt värdefull natur.

Åtgärder

Det är angeläget att Fotöskärgården får kontinuerlig fornvård genom årlig tillsyn av lokalen och röjning av sly vid behov.

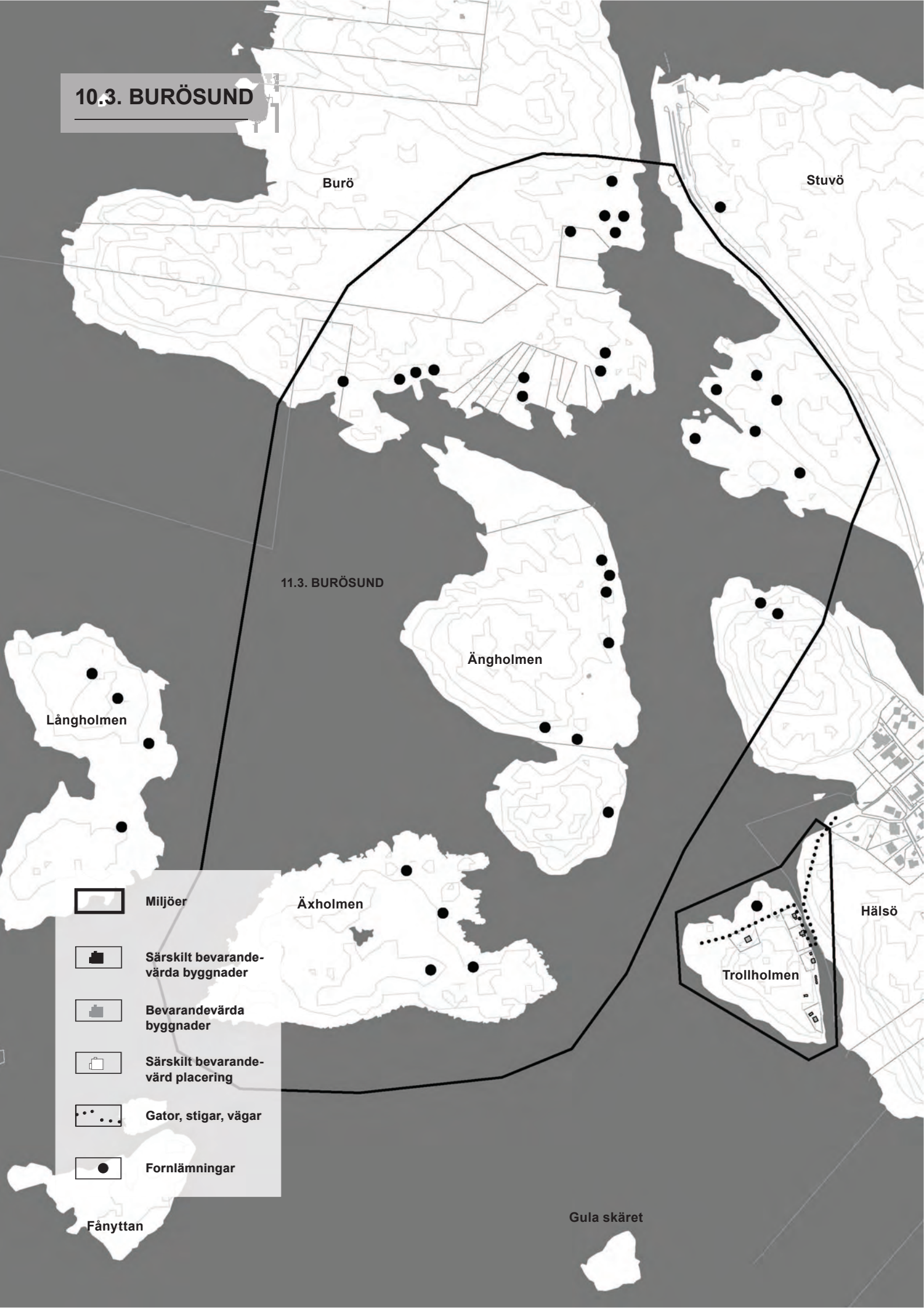
Fotöskärgården där Äxholmen och Klätten ingår är populära naturhamnar. De är Blå Skagerrakmiljöer (Nr 5 Stora Äxholmen respektive Nr 6 Klätten) och är skyltade. Eventuell kommande skyltning av naturreservatet bör samordnas med denna.

Öckerö kommun ska arbeta för att kunskaper om kulturmiljöer inom Fotö skärgård ska införlivas i ett pågående arbete med Vingå – Fotö naturreservat.

TOMTNINGAR PÅ ÄXHOLMEN, BURÖSUND (ÖCKERÖ 117)

10.3. BURÖSUND

Burö

Stuvö

11.3. BURÖSUND

Ängholmen

Långholmen

Äxholmen

Hälsö

Trollholmen

Fånyttan

Gula skäret

Miljöer

Särskilt bevarandevärda byggnader

Bevarandevärda byggnader

Särskilt bevarandevärd placering

Gator, stigar, vägar

Fornlämningar

10.5. ERSDALEN

11.5. ERSDALEN

Röds sund

10.4. ENGELSMÄNNENS HAGE 10.6. FOTÖSKÄRGÅRDEN

11.4. ENGELSMÄNNENS HAGE

11.6. FOTÖSKÄRGÅRDEN

- Miljöer
- Särskilt bevarandevärda byggnader
- Bevarandevärda byggnader
- Särskilt bevarandevärd placering
- Gator, stigar, vägar
- Fornlämningar

11. MARINA LÄMNINGAR

INLEDNING

Öckerös skärgård rymmer en stor mängd fornlämningar under vatten, vilka alla på sitt sätt bidrar till att spegla historiska händelser. Lämningarna utgör spår efter många typer av historia; storpolitisk såväl som teknisk och ekonomisk. De vanligast förekommande fornlämningstyperna i dessa vatten är fartyglämningar och spår efter sjöfarten i naturhamnarna.

De fem utvalda objekten består av fartyglämningar daterade från 1500- till och med 1800-tal och får symbolisera exempel på en lång och intressant sjöfartshistoria.

REKOMMENDATIONER

Fornlämningar under vatten är skyddade enligt lagen om Kulturminnen m m precis som fornlämningar på land. För skeppsvrak gäller lagskyddet om att minst 100 år kan antas ha gått sedan skeppet blev ett vrak. Till varje fornminne finns ett fornlämningsområde. Även detta omfattas av lagskyddet.

11.1. Risövraket

Det så kallade Risövraket är det äldsta objektet av de fem marina fornlämningarna. Det har daterats till första hälften av 1500-talet. Fartyglämningen ligger vid Risö innanför Fotö och består huvudsakligen av en kravellbyggd fartygssida, barlast och en del fynd. Fartygssidan mäter ca 14x5 meter och är byggd i ek. Av fynden finns två keramikflaskor av franskt ursprung av typen Martincamp-flaska, vars typologiska ålder överensstämmer med dateringen av fartygskonstruktionen. Analyser har även visat att byggnadstimet troligen härrör från ungefär samma område i Frankrike som keramiken.

Risövraket är en av få fartyglämningar på västkusten som är daterat till en så hög ålder. 1500-talet är det århundrade då den första säkra (skriftligt belagda) sillfiskeperioden i Bohuslän ska ha infallit (åren 1556-1589). Man kan tänka sig ett samband mellan ett fraktfartyg från kontinenten och den omfattande tomtningsförekomsten i Öckerös skärgård.

Lagarochbestämmelser

Risövraket omfattas av lagskydd enligt Lagen om kulturminnen m.m. Lämningen ligger inom strandskyddat vattenområde, riksintresse för friluftslivet (FO5) och naturreservat under uppbyggnad

(Vinga - Fotöskärgården).

11.2. Köpenhamn, Grötö

Denna fartyglämning ligger väster om Grötö och är troligen lämningen efter det danska örlogsfartyget Köpenhamn. Fartyget grundstötte, exploderade och sjönk i samband med en drabbning mellan den danska och den svenska flottan i juli år 1676. Än idag bär det grund mellan Hönö och Grötö som fartyget stötte på, namnet Köpenhamnsbåden. Köpenhamn byggdes åren 1656–1657 i Neustadt för det danska Saltkompaniets räkning men inköptes år 1662 av den danska flottan. Fartyget var omkring 36 meter långt och hade 190 mans besättning.

Det som återstår av fartyget ovan botten är en 22,5 meter lång, mellan 4 - 6,5 meter bred och 1,5 meter hög ansamling av barlaststen. Lämningen är kraftigt algbevuxen och ligger i ungefärlig öst-västlig riktning. I dess norra del finns en stor koncentration av tegelsten, vilken sannolikt är rester efter kabyssens eldstad. I övrigt finns det en del korroderade järnföremål, framför allt kanonkulor. Söder om lämningen ligger två av fartygets järnkanoner och ytterligare kanonkulor. Båda kanonerna är ca 2,5 meter långa.

Lagarochbestämmelser

Köpenhamn omfattas av lagskydd enligt Lagen om kulturminnen m m. Lämningen ligger inom riksintresse för friluftslivet (FO5).

11.3. Havmanden

Fartyglämningen efter det danska 1600-talsfartyget Havmanden som ligger vid Risö, norr om Bohus-Björkö, är förknippad med en ovanligt dramatisk historia. Fartyget förliste 1683 efter att ha varit på väg till Danmarks kolonier i Västindien. Efter att besättningen begått myteri hamnade slutligen fartyget långt in i Öckerös skärgård. Det rättsliga efterspelet var för tiden omfattande och resulterade i en offentlig och grym avrättning av myteristerna i Köpenhamn.

Av det en gång tremastade fartyget av en fregatts storlek finns idag inte mycket kvar. Det enda som egentligen skiljer lämningen från den omgivande botten är tre tegelstaplar, 7x5,7 meter, 5x4,5 meter respektive 3x3 meter stora och mellan 0,4 och 0,5 meter höga. Teglet utgörs av formtegel som staplats på högkant i lämningens längdriktning. Eftersom teglet i stor utsträckning förefaller att ligga i ursprungligt läge kan man anta att det vilar på det däck, eller den durk i hålskeppet, på vilken det ursprungligen staplades. Undersökningar har visat att det utanför staplarna finns bevarat trävirke i botten-sedimenten. Med ledning av denna information kan den bevarade delen av skeppskonstruktionen be-

stämmas till en yta av ca 28x7 meter. Mindre fynd som har påträffats från lämningen är två stengodskrukor, en del av en sko/stövel och delar av skeppsklockan. Väster om Risö finns dessutom ett stockankare med bevarad trästock som troligen hör till fartyget.

Lagarochbestämmelser

Havmanden omfattas av lagskydd enligt Lagen om kulturminnen m m. Lämningen ligger inom Natura 2000 (Nordre älvs estuarie, SE0520043), riksintresse för natur (Nordre älvs estuarie, NRO14144) och riksintresse för friluftsliv (FO5).

11.4. Bolleskärsvraket

Vid Bolleskären, väster om Hönö, finns en fartygslämning som oftast refereras till som Lovisa Ulrika. Av fartyget finns väldigt lite bevarat. Det som har gjort platsen intressant är dess järnkanoner. Åtminstone 25 kanoner ligger prydligt staplade på en klipp-hylla och därtill finns fem stycken större järngrytor i gjutgods. Allt talar för att kanonerna har varit lastade på fartyget. De enda kända resterna efter själva fartygskonstruktionen är ett trädäck under kanonerna.

Fartygslämningens identitet och ålder är ännu inte säkerställd. Tre möjliga alternativ har framförts. Det vanligaste är att vraket är det svenska örlogsfartyget Lovisa Ulrika som förliste år 1790 på väg från Marstrand till Göteborg med en last av kanoner. Enligt en lokal tradition är vraket en rysk "manuar" (man-of-war, ett örlogsskepp) som ska ha förlist vid Bolleskären i början av 1800-talet. En tredje och troligare uppgift är att det rör sig om en hukarejakt som ska ha förlist 16 december 1778 vid Hönö skär på 8 famnars djup. Fartyget var på resa från Moss i Norge till Köpenhamn med last av kanoner och kulor, järn samt ett parti brädor. Fartyget uppges ha blivit helt sönderslaget och "litet eller intet" kunnat bärgas.

JÄRNKANON FRÅN LOVISA ULRIKA

Lagarochbestämmelser

Bolleskärsvraket omfattas av lagskydd enligt Lagen om kulturminnen m m. Lämningen ligger inom riksintresse för friluftslivet (FO5) samt inom naturreservat (Ersdalen).

11.5. S/S Victoria, Hålskär

Hjulångaren S/S Victoria under befäl av John Hurst strandade år 1852 vid Victoriaskären i hård västlig storm på resa mellan Hull i England och S:t Petersburg i Ryssland. Lasten bestod av styckegods och manufakturvaror, däribland 40 ton stål och maskindelar, tyger, papper m m. Merparten av lasten bärgades, 23 passagerare och besättningsmän räddades medan åtta omkom.

Fartyget byggdes i Hull år 1837 under den korta historiska period då oceangående ångfartyg hade skovelhjul. Några decennier senare var hjulångarna utkonkurrerade av fartyg med propeller. Tillsammans med bland annat fartygslämningen efter Eric Nordewall i Vättern utgör det ett ovanligt tidigt exempel på ångfartyg i svenska vatten.

Den synliga delen av skrovkonstruktionen är omkring fyra meter bred och kan följas drygt femton meter innan den i väster försvinner ned i sand- och grusbotten. I lämningens östra del ligger ett stockankare, ca två meter långt. Skrovet är kravellbyggt och förefaller att vara byggt helt i ek. Fartyget är fulltimrat i botten. På vrakplatsen finns ett flertal rör- och maskindetaljer, vilka antingen kommer från fartygets ångmaskin eller är en del av lasten. Från platsen har en del fynd bärgats och konserverats, däribland bestick, rakknivar och mynt.

Lagarochbestämmelser

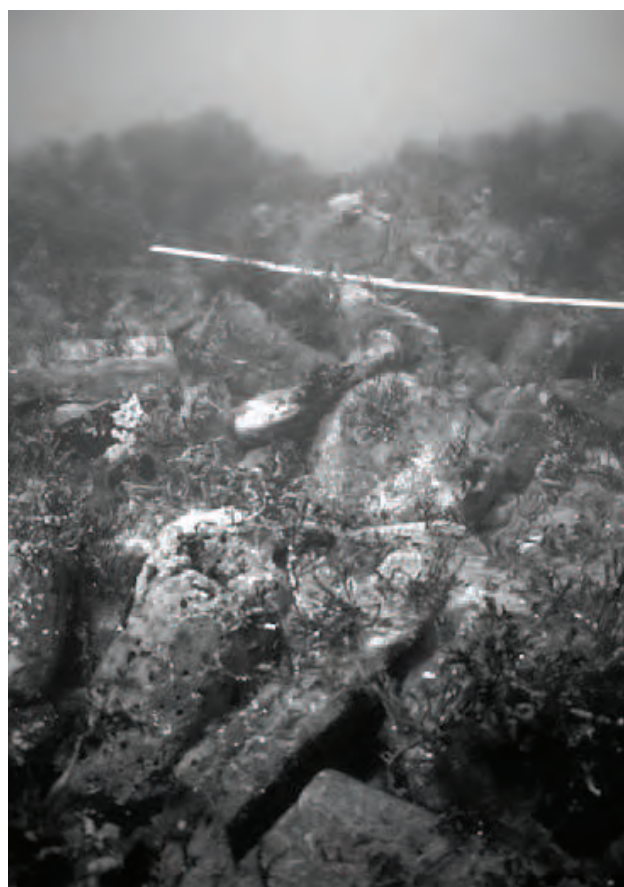
S/S Victoria omfattas av lagskydd enligt Lagen om kulturminnen m m. Lämningen ligger inom riksintresse för friluftslivet (FO5) och naturreservat under uppbyggnad (Vinga - Fotöskärgården).

TEGEL OCH SLIPSTEN FRÅN FARTYGET HAVMANDEN

KERAMIKFLASKA FRÅN RISÖVRAKET

KÖPENHAMNS BARLASTHÖG MED TEGELSTEN FRÅN KABYSSEN
I BILDENS FÖRGRUND

S/S VICTORIA, FÖRLIST ÅR 1852

BILAGOR

OM FORN- OCH KULTURLÄMNINGAR I ÖCKERÖ KOMMUN

I Riksantikvarieämbetets register över forn- och kulturlämningar (FMIS) finns det i Öckerö kommun för närvarande sammanlagt 257 objekt. Utöver dessa finns det ytterligare lämningar som ännu inte är införda i registret, däribland flera fartyglämningar. Av de 257 lämningarna räknas 195 som fast fornlämning och har därmed högst lagskydd, 52 räknas som övrig kulturhistorisk lämning medan de tio resterande är bevakningsobjekt och ej bekräftade uppgifter om lämning.

De fasta fornlämningarna utgörs till största delen av tomtningar, varav flertalet ligger samlade i stora koncentrationer vid framför allt Ersdalen, Burösund samt i skärgården söder om Fotö. En tomtning kan beskrivas som en lämning efter en strandbunden byggnad, bestående av stenvallar som ofta omger en stenröjd yta. Den allmänna uppfattningen är att tomtningarna är lämningar efter säsongsvist utnyttjade bostäder, vilka huvudsakligen använts i samband med fiske från medeltiden och framåt. Tomtningsmiljöerna inom Öckerö kommun, med sin imponerande koncentration och utformning, har ur ett västsvenskt perspektiv få motsvarigheter. Arkeologiska undersökningar av tomtningar på Söo och Stuvö har gett dateringar till 1200-tal respektive 1400–1500-tal. De nämnda dateringarna ger möjlighet att sätta dessa fornlämningar i samband med de

historiskt kända sillfiskeperioderna, vilka har haft stor kommersiell betydelse för Bohusläns utveckling.

Bland de övriga fasta fornlämningarna finns även lämningar från förhistorisk tid. Ett antal boplatser kan vara från stenåldern men har då troligen varit av blygsam omfattning. Detta beror på att Öckeröskärgården vid denna tid endast bestod av ett antal mindre öar och skär till följd av den höga havsnivån.

Brons- respektive järnåldern representeras av gravar i form av rösen och stensättningar och en förmodad domarring, men även ett så kallat depåfynd. Totalt finns det 16 registrerade rösen varav flera är av yngre datum. Av dessa är några döingerösen, efter döda sjömän som flutit iland. Högre belägna rösen, som vanligen ligger på krönlägen, brukar räknas som tillhörande bronsåldern. Tidens tand har ofta gått hårt åt dem; inte sällan har rösen plockats om för att passa till skjutskår. Till bronsåldern räknas även tre förekomster med hällristningar i form av skålgropar. De fyra stensättningarna är ensamt liggande och utspridda på Hönö, Björkö, Öckerö och Hälsö. Domarringen ligger på norra Björkö. Från järnåldern finns det ett depåfynd från Grötö bestående av åtta identiska armringar av brons vilka dateras till vändetid (ca 600–800 e.Kr.). Ursprunget tros vara från baltiskt område. På Hälsö påträffades en armring av

guld i en potatisåker, vilken troligen kan dateras till vikingatid (ca 800–1050 e.Kr.).

Förutom ovan nämnda lämningar finns det ytterligare lämningsskategorier, varav flertalet är av maritim karaktär. Det finns bland annat en stor mängd sjömärken i form av kummel, lämningar efter skärgårdsverk, labyrinter, offerkast och platser med specifika traditioner. Många av dessa lämningar har sin grund i det maritima resursutnyttjandet och/eller är fragment av gamla traditioner och trosföreställningar där den maritima kulturens inverkan är påtaglig.

Fornlämningar under vatten är en annan kategori som liksom lämningar på land kan separeras juridiskt i antingen fast fornlämning eller övrig kulturhistorisk lämning. En fartygslämning måste vara minst 100 år för att få status som fast fornlämning. Detta betyder att samtliga förlistade fartyg förr eller se-

nare blir fast fornlämning enligt nuvarande lagstiftning (Lagen om kulturminnen m m). Yngre lämningar kan mycket väl vara kulturhistoriskt värdefulla men skyddas inte av kulturminneslagen. Denna diskrepans är besvärlig eftersom plundring och skrotbärgning är en ständigt pågående verksamhet som för varje år reducerar kulturarvet under ytan.

Tack vare ett flitigt inventeringsarbete av framför allt amatördykarföreningen Marinarkeologiska sällskapet Göteborgskretsen, är Öckerö skärgård troligen det bäst inventerade vattenområdet på Västkusten. Mycket av detta kan man även tacka projektet Öckeröarnas maritima lämningar i tanke och landskap för, i vilket kommunen samordnade kunskapsuppbyggnad och förmedling av Öckerös maritima kulturarv.

BJÖRKÖ HUVUD

JORDBRUKSBEBYGGELSE PÅ GRÖTÖ

GAMLA KYRKAN PÅ ÖCKERÖ ÅR 2006

BEBYGGLSEUTVECKLINGEN I ÖCKERÖ KOMMUN

Miljön i Öckerö kommun ger ett starkt intryck med sin sparsamma vegetation och med havet som dominerande landskapselement. Öarna ligger strategiskt placerade vid inloppet till Göta Älv, historiskt sett längs den så kallad Stora Skeppsleden. Från mitten av 1200-talet och 500 år framåt låg de i ett gränsland mellan Danmark, Sverige och Norge. Detta är sedan gammalt ett viktigt område för det kustnära fisket. Göta- och Nordre älvs sötvattenflöde tycks ha lockat till sig större mängder sill.

I självhushållningens samhälle klarade man sig inte utan djur och jordbruk. Boställena hade ladugårdar, jordkällare och andra ekonomibyggnader, husen låg tätt. Smala farvägar och gångstigar slingrade sig fram mellan hus, uthus och kyrka och ledde fram till omgivande odlingsmark, utmark och båtplatser samt andra byar och öar. Inägor, åkrar och ängar låg i dalgångar runt själva bebyggelsen. Strandängarna nyttjades flitigt för bete och slåtter. Ägorna avskildes från varandra genom långa, låga stengärdesgårdar.

Under 1700- och 1800-talet utfärdades förordningar om markskiften; storskifte, enskifte och laga skifte. Det skifte som i Bohuslän kom att få störst genomslag var laga skifte. Kortfattat innebar laga skifte att jorden i en by skulle fördelas så att varje öbo hade sina ägor samlade i så få enheter som möjligt. Stora ägotalter möjliggjorde ett rationellt jordbruk. Byarna

på Öckeröarna tillhör undantagen. De sprängdes inte och anledningen är inte svår att förstå. Den knappa odlingsarealen tillät inte att odlingsbar mark upptogs av tomter och vägar i än större utsträckning. Öckerö kommuns samtliga byplatser är alltså oskiftade, trots att såväl inägor som utmarker flitigt skiftats.

Bönderna var inte enbart beroende av jordbruk för sin försörjning; även fiske, sjöfart och andra marina näringar stod för en del av försörjningen. Många lot-sar bodde på öarna. Med fiskets tilltagande betydelse under 1800-talets senare hälft, skildes de båda näringarna definitivt åt, och jordbruket fick allt mindre betydelse.

Öarnas knappa areal och snabba befolkningsökning har lett till att bylandskapet som fanns för 50 år sedan har försvunnit.

Genom industrialiseringen blev fisket så småningom mer effektivt, och antalet fiskebåtar och fiskare sjönk drastiskt. Många hittade nya arbetsplatser, bland annat på Hisingen. På 1970-talet byggdes fiskehamnar och varv som var anpassade efter nya förutsättningar. Samtidigt gav bilen och nya färjeförbindelser med Göteborg förutsättningar att bosätta sig i kommunen men arbeta utanför dess gränser. Därmed förvandlades Öckerö kommun alltmer till en förortspräglad miljö.

TRE LANDSKAPSTYPER

Landskap och geografi ger förutsättningar för hur bebyggelse ska placeras. Att förstå kulturlandskapet som helhet och se de övergripande sambanden, ger en djupare förståelse för kulturarvet.

Öckerö kommun är ett starkt bohuslänskt landskap med sparsam vegetation och havet som dominerande landskapselement. Mötet mellan land och hav bildar skyddsbarriärer ut mot havet i väster. Naturmiljön karaktäriseras av den successiva övergången från de karga klippöarna till Hisingens lummiga dalgångar och öppna odlingslandskap. Den brukar delas in i tre typer; inre skärgård, mellanskärgård samt yttre skärgård. Indelningen ska ses som grov då det inom en landskapstyp kan förekomma lokala skillnader och variationer.

Landskapet och dess beståndsdelar (farleder, vägar, tillgång till jordbruksmark m m) tillsammans med klimatet har genom tiderna präglat bosättningsmönstren och förutsättningarna för utvecklingen av tätorterna. Det är därför särskilt intressant att med utgångspunkt i den ovannämnda landskapindelningen belysa de samband som har präglat kulturlandskapet. Genom detta kan man förstå vikten av och se sammanhangen i de historiska spår som inte alltid är synliga.

Landskapet som analyseras nedan omfattar perioden från medeltiden fram till våra dagar. Vid över-

gången till medeltid hade förhållandet mellan land och hav stabiliserats och öarnas konturer var ungefär de samma som idag.

BESKRIVNING OCH ANALYS

Inre skärgården

Den inre skärgården på nordöstra Björkö är en del av Hisingens odlingslandskap med ängar och ekar som går ned till vattnet. Landskapet som ligger skyddat från havets västvindar, är omväxlande och småskaligt. Det skyddade läget gör att både flora och fauna är annorlunda än i andra delar av kommunen. Inre skärgården är därför omtyckt som strövområde.

Bebyggelsen är begränsad till några gårdar insprängda i landskapet. Gårdarna Björkö Huvud, Ryd och Nolö är värdefulla kulturmiljöer som ingår i kommunens föreliggande kulturmiljöprogram. I den skyddade delen av Björkö vid Bovik och Huvudet, nära farleden, finns lämningar efter gammal fiskeindustri i närheten av jordbruksenheter. Det var utan tvekan livliga platser under 1700-talets sillperioder, vilket är svårt att koppla till dagens lugna, idylliska atmosfär. Kulturmiljöerna Bovik och Huvudet är tydliga exempel på hur jordbruk och fiske vävdes samman, och hur björköborna var beroende av båda näringarna.

Landskapstypen är välbevarad då större delen av norra Björkö var militärt område fram till 1980-talet och därmed avstängt för allmänheten. En stor del av marken är fortfarande i militär ägo. Idag är övningsverksamheten avvecklad och de militära anläggningarna igenbomade. Tillgängligheten är fortfarande relativt liten på grund av de smala vägarna. Här finns mark för eventuell framtida exploatering.

Mellanskärgården

Mellanskärgården, med sin lummiga och småskaliga tätortsbebyggelse, innefattar tätorterna på Hälsö, Öckerö, Hönö, Fotö, västra Björkö samt öarna Kalvsund och Grötö. Med undantag för de två sistnämnda är dessa delar av kommunen mycket tätbebyggda förortsmiljöer med få små grönområden mellan husen. Mellanskärgården innehåller kulturmiljöer med anknytning till jordbruk och fiske.

Byarna på Björkö och de sammanhängande öarna, Hälsö, Öckerö, Hönö, Fotö, utvecklades i skyddade lägen för att i så stor utsträckning som möjligt spara på jordbruksmarken. Genom fiskets alltmer dominerande ställning utvecklades hamnarna och bebyggelsen började växa kring dessa. Hamnarna blev öarnas centrum. På Björkö bedrevs jordbruket fram till 1950-talet.

Mellanskärgården är ett exempel på hur tillgång till bil samt närhet till Göteborg har ändrat förutsättningar för bebyggelsen. Med bilens ankomst till

öarna på 1960-talet växte bebyggelsen till en sammanhängande förortsmiljö.

Den snabba urbaniseringen har bidragit till att flera kulturmiljöer, främst på de sammanhängande öarna och Björkö, fick ingå i den nya förortsbebyggelsen. Flera gamla byggnader har byggts om eller moderniserats på bekostnad av deras kulturvärden, en process som fortfarande pågår. Idag kan några gamla miljöer urskiljas tydligt, såsom Hönö Heden och Björkö Sörgård, medan andra, såsom Röd och Hult på Hönö, är mindre tydliga. Gamla vägar och stigar är fortfarande mycket synliga, liksom tomtindelningen och byggnaders placering.

De två bilfria öarna Grötö och Kalvsund har en annan historisk bakgrund. Kalvsund ägdes av kronan fram till 1920-talet och var kommunens administrativa centrum och handelsplats, därav öns stadsmässiga karaktär. Grötö däremot var ett jordbrukssamhälle och påminner än idag om hur byarna i den övriga skärgården såg ut. De två öarnas relativt väl bevarade struktur beror dels på begränsade kommunikationer, dels på begränsad yta.

Inom mellanskärgården finns brist på byggbar mark och därmed är bebyggelsestrycket stort. Det ger sitt avtryck på kulturmiljöerna, som ständigt utsätts för förändringar.

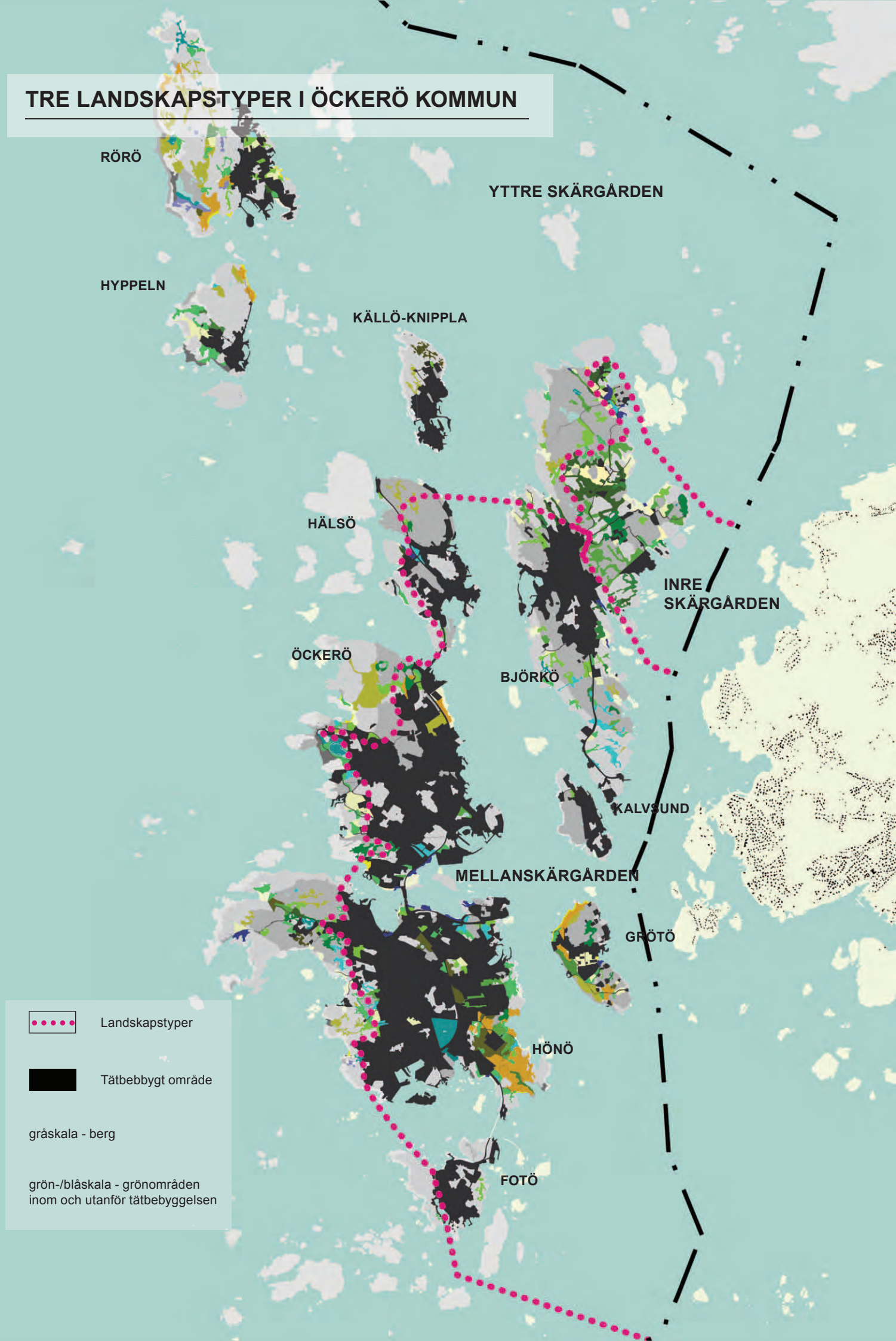
Yttre skärgården

Yttre skärgården består av Nordöarna, västra delen

BJÖRKÖ HAMN I MELLANSKÄRGÅRDEN MED DEN LUMMIGA INRE SKÄRGÅRDEN I BAKGRUNDEN. ÅR 2006

TRE LANDSKAPSTYPER I ÖCKERÖ KOMMUN

av de sammanhängande öarna, norra Björkö samt skär öster om dessa. Det är ett blåsig, kargt, storlaget och i stort sett enhetligt landskap. Det präglas av spår efter istiden. I det utsatta landskapet har fiskenäringen varit dominerande. Det hårda klimatet erbjuder inte lika goda förutsättningar för jordbruk som andra platser i kommunen.

På Rörö och Hyppeln låg primärbebyggelsen i skyddade lägen. Med några undantag togs jordbruksmarken så småningom i anspråk för bostadsbebyggelse, och med tiden trängde fisket undan jordbruket. Krogarna på Rammen och Apelvik samt fiskeindustrin på strategiska platser utmed farleden var självklara inslag i landskapet. Förutom krogen på Apelvik finns inga spår av dessa miljöer idag. Med fiskets utveckling byggdes på 1970-talet moderna hamnar på nordöarna.

I den obebyggda delen av yttre skärgården har endast måttliga förutsättningar funnits för bebyggelse och jordbruk. I Burösund utanför Hälso, Ersdalen på Hönö och i Fotöskärgården återfinns stora koncentrationer av fornlämningar, främst tomtningar. Brist på forskning inom den fornlämningskategorin försvårar tolkningen av tomtningarnas exakta användning och utveckling genom tiderna. Den vanligaste tolkningen av tomtningarnas funktion är att de utgjort tillfälliga säsongvisa övernattningsställen för vadlagen

under fiskeperioderna. Tomtningarna var belägna i närheten av farleder och de bästa fångstplatserna. Dessa primitiva bostäder kan även ha använts under jakt på sjöfågel och säl samt kanske även för industri. Västkustens tomtningar har man velat se som ett resultat av de historiskt belagda sillfiskeperioderna under medeltiden och nyare tiden. Miljöerna är placerade långt bort från primärbebyggelsen på öarna. Vilket förhållande tomtningarna hade till dessa är än så länge oklart. Om man jämför antalet tomtningar med antalet boende i jordbruksmiljöerna, kan man tydligt utläsa vilka myllrande platser de måste ha varit under fiskesäsongerna.

Norra Björkö är yttre skärgårdens minst utvecklade del. Där finns väldigt få speciella fornlämningar, förutom de militära skyddsrummen som ännu inte klassificerats som fornlämningar. De få lämningarna beror troligtvis på att det utsatta klimatet och de djupa sprickdalarna gör landskapet otillgängligt.

De flesta naturområdena inom landskapstypen omfattas av flera lagskydd. Den natur som inte är naturskyddad är under starkt bebyggelsetryck. Detta gäller främst Hönö och Öckerö. Turistnäringens intressen har också gjort sig gällande inom landskapstypen.

MELLANSKÄRGÅRDEN – KALVSUND OCH ÖCKERÖ, ÅR 2006

KULTURMILJÖ I ÖCKERÖ KOMMUN/ANALYS

ANALYS

..... Landskapstyper

Farleder

Knutpunkter

Knutpunkter

KULTURMILJÖER

Hamnar

Strandsittarbostäder

Fornlämningar - tomtningar

Jordbruksmiljöer

1970-tal

Administration/kyrka

Övrigt

Övriga fornlämningsmiljöer

Grönområden

RÖRÖ

HYPPELN

KÄLLÖ-KNIPPLA

HÄLSÖ

BJÖRKÖ

ÖCKERÖ

KÄLVSUND

GRÖTÖ

HÖNÖ

FOTÖ

SLUTSATSER

Analysen synliggör skillnader mellan de tre landskapstyperna och sätter deras kulturmiljöer i ett bredare sammanhang. Mellanskärgården är den landskapstyp som har förändrats mest och snabbast. Undantaget är Grötö och Kalvsund med en särställning bland kulturmiljöerna. Det är dock särskilt angeläget att värna om de två landskapstyperna yttre och inre skärgård, som än så länge är relativt intakta. Även möten mellan landskapstyperna liksom utsiktspunkter över dessa är viktiga att bevara.

Sammanlagt kan det konstateras att analysen kan användas som förtydligande kunskapsunderlag i lämplighetsprövning enligt Lagen om kulturminnen m m, Plan- och bygglagen och Miljöbalken. Därför ligger den till grund för allmänna rekommendationer för de tre landskapstyperna (se sidan 24).

TÄRTORTENA HÖNÖ OCH ÖCKERÖ I MELLANSKÄRGÅRDEN OCH DEN KARGA, ÖPPNA YTTRE SKÄRGÅRDEN I VÄSTER. ÅR 2006

GRUNDLÄGGANDE BEGREPP OCH DEFINITIONER

De spår från äldre tider som speglas i landskap, bebyggelsemönster och arkitektur är en viktig del av kommunens identitet och attraktivitet. Ofta sammanfaller dessa värden med naturvärden. Ett väl fungerande samhälle lever i symbios med sin omgivande natur. I sådana samhällen bildas en struktur där bebyggelse och anläggningar samverkar med mark- och vattenområden som är värdefulla för naturvärden och friluftslivet.

På samma sätt samverkar begreppen kulturarv, kultur, natur, landskap och kulturmiljö; de går mer eller mindre i varandra och några helt fasta definitioner finns inte. Dessutom förändras de över tid. Ändå kan det vara på sin plats med ett försök till definition av dessa återkommande begrepp.

KULTURARV

Med kulturarv avses såväl materiella som immateriella uttryck. Det omfattar traditioner, idéer och värden som vi medvetet eller omedvetet övertar från tidigare generationer. Vad som betraktas som kulturarv förändras med tiden och är ett uttryck för samhällets skiftande värderingar.

KULTUR

Med kultur menas en gestaltning av mänsklig verksamhet inom ett folk eller en grupp, främst avseende vetenskap, konst, litteratur och religion. Att vi bor i röda stugor med vita knutar, att vi målar ägg till påsk eller att vi fäster löv och blommor på en stång till midsommar är exempel på delar av vår kultur och vårt kulturarv.

NATUR

I stora drag syftar begreppet natur på den levande, materiella världen. Mer specifikt definieras begreppet natur som den av människan opåverkade miljön i form av växter, djur, landformer m.m.

Denna strikta tolkning skall hanteras med försiktighet, då ytterst lite av det landskap vi ser idag är opåverkat av människan. I merparten av landskapen har människan genom odling, betesdrift eller skogsbruk påverkat det naturliga, lokala ekosystemet.

LANDSKAP

Synen på landskapet varierar med tiden. Med en modern, humanekologisk grundsyn kan landskapet uppfattas som en mänsklig produkt vars olika dimensioner såsom tid, rum, funktion och process kan ana-

lyseras och värderas. Mänsklig påverkan på landskapet sker inom ramen för samhällets organisation och tekniska utveckling samt sociala, kulturella och ekonomiska förutsättningar. Förändringar i landskapet, även genomgripande sådana, kan vara svåra att upptäcka och förstå utan rätt kunskap. De förändringar som kan vara lättast att upptäcka är de som har gått så snabbt att vi själva har tagit del av dem. Äldre förändringar lägger vi däremot mer sällan märke till.

De byggnader och lämningar som finns i landskapet är viktiga för förståelsen av liv och arbete genom tiderna. Utformning, byggnadsmaterial och placering i landskapet blir minnesmärken för sin tid.

Definitionen av landskap är mycket dubbelbottnad och föremål för internationell diskussion.

KULTURMILJÖ

Varje samhälle sätter sin prägel på den fysiska omgivningen. Bebyggelsen speglar samhällets kultur. I den kan man avläsa ekonomiska, sociala och tekniska förhållanden, estetiska värderingar, synen på det egna samhället i förhållande till tidigare epoker m m. Vår omgivning visar alltså hur samhället vuxit fram och fungerat under olika perioder. Den ger oss ett kulturhistoriskt perspektiv och en samhörighet med det förgångna. Den är ett mått för bedömning av vår nuvarande bebyggelse och en kunskapskälla när det gäller att bygga vidare på samhället.

Kulturmiljö är ett omfattande begrepp; ett samlat uttryck för människans materiella och immateriella påverkan på den omgivande miljön. Kulturmiljöer är allt ifrån en enskild plats eller byggnad till hela landskap, där historiska och geografiska samband, betingade av mänsklig påverkan, bidragit till att utforma platsen. Kulturmiljö uppstår alltid till följd av växelverkan mellan människa och natur.

Kulturmiljön är en viktig del av det materiella kulturarvet. Den är värdefull därför att den visar på traktens historia och ger oss en större inblick i och djupare förståelse för hur människor levt i tidigare generationer.

Den byggda kulturmiljön utgör den helhet som bildas av byggnader, gårdar och parker, och av tekniska konstruktioner såsom gator, vägar och broar. Byggnaderna och deras omgivningar är beroende av varandra. Om en del av helheten förändras eller försvinner, blir det svårare att förstå den del som finns kvar.

Kulturmiljö kan beskrivas utifrån följande kulturvärden:

- ☒ Viktiga betydelsebärare som förmedlar platsens historia
- ☒ Övergripande strukturer

- ☒ Tidstypiska funktioner och system
- ☒ Kontinuitet
- ☒ Regional särart

Värdet kan ligga i att något är ovanligt välbevarat eller är det enda kvarvarande av sitt slag. Det kan vara av mycket hög ålder som fornlämningarna, men det kan också ligga närmare vår egen tid. Värdet kan också ligga i det identitetsskapande eller på det personhistoriska planet. Det är också angeläget att ta vara på det som kanske är alldagligt men ändå typiskt för en region samt det som rymmer ett stort tidsdjup med spår från flera olika tider.

KULTURMINNESVÅRD - KULTURMILJÖVÅRD

Under 1970- och 80-talen har kulturminnesvårdens verksamhetsområde vuxit. Från att handla om de enskilda kulturminnena och avgränsade miljöer kom intresset och uppmärksamheten mer än tidigare att ägnas åt kulturvärdena mer generellt, vare sig de återfanns i städer och tätorter eller på landsbygden. Denna vidgning av innehålllet hörde ihop med ett ökat intresse för kulturvärden, och med starka politiska markeringar av kulturmiljöns betydelse. Man hade insett vikten av en historisk dimension i det ständigt pågående samhällsbygget.

I 1988 års kulturmiljöproposition valde regeringen att markera att målen för verksamheten var vidare än tidigare genom att införa ett nytt begrepp; kulturmiljövård. I instruktionen för riksantikvarieämbetet och i enhetsbenämningen på länsstyrelserna ersattes kulturminnesvård på samma sätt av det nya kulturmiljöbegreppet. Kulturminnesvård kom därmed att beteckna det kärnområde inom kulturmiljövården som rör de särskilt värdefulla kulturminnena, i första hand de som skyddas genom Lagen om kulturminnen.

KULTURMILJÖLEXIKON

DEPÅFYND

Depåfynd är ett eller flera föremål nedlagda som offer (vanligen i mossar) eller som skatter avsedda att återupptas, ofta i anslutning till bebyggelse. Alternativt används orden offerfynd eller skattfynd.

DUBBELHUS

Dubbelhus var vanliga under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. Dubbelhusets planlösning finns i flera olika varianter, men grundprincipen är att den har två rum i bredd i bottenvåningen - därav namnet. Murstocken placerades i husets mitt och huvudentrén på mitten av husets ena långsida. Byggnaderna hade både veranda och farstukvist. Husen hade sadeltak klädda med rött lertegel med en ganska flack takvinkel. De byggdes av timmer på en sockel av natursten och kläddes med stående lockläktpanel. Fasaderna var oftast symmetrisk målade i en ljus linoljefärg medan fönstren

troligen var målade i grönt eller engelskt rött.

DÖINGERÖSE

Förhistorisk gravanläggning med markerat välvd profil, uppbyggd av stenar utan synlig inblandning av sand eller jord.

FARTYGSLÄMNING (VRAK)

Farkost som förolyckats, övergivits eller sänkts. Avser alla farkoster, oavsett storlek, som kan användas för transporter på vatten.

FORMNINNESLAGEN

ingår i Lag (1988:950) om kulturminnen m.m.

FORNFYND

Fornfynd är föremål som saknar ägare när de hittas och som påträffas i eller vid en fast fornlämning

och har samband med denna, eller föremål som påträffas under andra omständigheter och kan antas vara minst etthundra år gamla.

GRUMSDAMM

Ett invallat vattenområde i anslutning till ett skärgårdsverk (sillsalteri-/trankokeriverk) där restprodukterna från kokningen, det så kallade trangrumset, stälptes ut. Förordning om att trangrumset skulle samlas i dammar, istället för att föras rakt ut i havet, kom med Trangrums-Acten år 1784 efter kritik mot att hela skärgården blev nedsmutsad. Detta befarades bland annat skrämja bort sillen.

HUKAREJAKT

Benämning på ett i Skandinavien och Holland förr brukligt, flatbottat, rundgattat lastfartyg med två eller tre master. I allmänhet är det tacklat antingen som galeas, med

stormasten stående midskepps, eller med en mast midskepps och en mindre mast längst akterut.

HÅLSKEPP

Det rum som finns under durkarna i fartyg.

IMPEDIMENT

Onyttig (ofruktbar) mark. Begreppet används också i vidare betydelse inom stadsplanering och arkitektur för mark som blivit över efter exploatering.

KALV

En mindre ö utanför en större.

LAG (1988:950) OM KULTURMINNEN M.M.

Kulturminneslagen är den centrala lagen för kulturmiljövården. Lagen innehåller bland annat bestämmelser för skydd av ortnamn, fornlämningar och fornfynd, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen, samt för utförelse och export av äldre kulturföremål.

LABYRINT

Enskiktade stenrader lagda i spiral eller i system utgående från en oftast korsformig grundplan. Fler-talet labyrinter är kustbundna och har möjligen koppling till säsongsfiskeplatser. Enstaka labyrinter återfinns i förhistoriska miljöer.

MANHUS

Annat ord för boningshus.

MUNICIPALSAMHÄLLE

Municipalsamhälle var en särskild kommuntyp som fanns från slutet av 1800-talet fram till kommunreformen år 1971. Municipalsamhäl-lena bildades ofta i stationssamhäl-len som tillhörde landskommuner. Statsmakterna bestämde att det

inom vissa tätbebyggda områden skulle gälla viss lagstiftning som var förbehållen städer. Exempel på sådana regler var brandstadga, hälsostadga och byggnadsstadga. Byggnadsstadga handlade till exempel om att man skulle anta stadsplan det vill säga ha regler om hur bebyggelse skulle ta hänsyn till gator, torg och parker. Just tätorten, municipalsamhället, fick egen beskattningsrätt, så att inte den omkringliggande landskom-munens invånare skulle stå för kostnader som var relaterade till just tätorten.

TOMTNING

Lämning efter byggnad i form av vallar eller murar kring golvyta i marknivå, eller med försänkt golvyta. Avser lämningar efter strand-nära byggnader av enklare karaktär i maritim miljö. Golvytan är stenröjd, flack eller skålförmig, och kan innehålla kulturlager och härd. Den kan också vara rumsindeldad. Jordfasta block eller bergsavsatser kan ställvis utgöra tomtningens begränsning.

OFFERKAST

Samling av sten eller ris och kvistar som tillkommit efter hand vid platsen för en särskild händelse, till exempel platsen för ett påstått brott eller för en olycka. Den förbipasserande kastade en sten eller pinne på platsen för sin egen väg-gång, och för att blidka gengångare.

REGISTERENHET

I fastighetsregister redovisad fastighet, samfällighet eller gemensamhetsanläggning.

SKJUTSKÅR

Ett skydd byggt av sten, drivved eller annat material för att användas vid jakt. Skåren byggs så lågt som möjligt så att man inte avteck-

nar en för tydlig siluett mot himlen över kobbens yta. Skyddet skall inte ha tak.

SKÄRGÅRDSVERK

Annat ord för trankokeri.

SKÅLGROP (FÖRR: ÄLVKVARN)

Huggen grop i storlek från 5-10 milimeter diameter upp till över 300 milimeter diameter. Djupet på groparna varierar på samma sätt mellan någon millimeter upp till över 50 milimeter. Motivets storhetsperiod var under bronsåldern i samband med hållristningar, då vanligtvis på rundhällar men även flyttblock, stenar och block i kantkedjor på gravhögar, bildstenar, hållkistor och dösar kan uppvisa skålgropar. Även gropar som med säkerhet är mer sentida har konstaterats på kyrkogårdsmurar. Det finns till och med en vittnesuppgift som talar om bruk av skålgropar så sent som år 1923. Den vanligaste tolkningen av groparnas funktion är att de skulle ha haft någon roll i fruktbarehets- och offersammanhang. Vissa menar att man rituellt skulle ha malt säd i dem, eftersom många av groparna finns i anslutning till forntida åkrar. Det är dock en långsökt förklaring, då många av groparna är mycket tunt ristade och eftersom det förekommer lokaler med stora mängder gropar på bergsknallar långt från åkerkan-ten. De är då ofta i eller i anslutning till fornborgar. Även andra användningsområden har föreslagits.

STRANDSITTARE-BOSTÄDER

Backstugusittare var benämningen på personer som bodde i mindre hus på en jordägares mark eller på en bys allmänning. Dessa hus, backstugorna, var inte skattlagda. Backstugusittarna tillhörde de obesuttna i bondesamhället och var en brokig skara som omfattade

såväl relativt välbeställda hantverkare som dagsverksarbetare samt gamla och utfattiga personer. I Skåne, Blekinge och i delar av Halland kallades de gatehusmän, i södra Norrland utanvidsfolk. På västkusten användes även benämningen strandsittare.

STORBACKEFISKE

Västsvensk benämning på fiske med backor, det vill säga en typ av långrev som användes vid storjöfiske efter bland annat långa. Storbackan är ett fiskeredskap som består av en grov lina vid vilken en mängd krokförsedda känsor eller tafsar är fästade. Som agn användes ofta kolja eller makrill.

TOMTLEGA

I förekommande fall betalade till exempel strandsittare eller annan brukare en tomtlega, det vill säga ett arrende för den mark där man uppfört sin stuga/bod.

VADLAG

Landvadens storlek krävde en organisation i vadlag, vilken var byggd på kooperativ grund. Deltagarna kunde vara hel- eller halvlottsmän. Hellottsmännen deltog med kapitalinsats och arbetskraft, halvlottsmännen enbart med sin arbetsinsats. Storleken på vadlagen varierade. I mellersta skärgården, från Klädesholmen till Sotenäset, bestod de av 16-20 man, mot 12-14 man i södra skärgården.

Extensivt

Landvaden var ett långt tätt knutet nät sammansatt av 36-48 dukar eller "vadslyngor" knutna av rysk hampa. Längden på landvadarna varierade mellan ungefär 140 och 260 meter. Vid fisket hölls vaden stående lodrätt i en halvcirkel med hjälp av sänken och flöten. Höjden eller djupet på vaden varierade mellan 22 och 36 meter beroende på strand- och bottenförhållanden.

Vid landvadfisket krävdes tre olika typer av roddbåtar, med olika storlek och funktion. Den största båten var "vadbåten", i vilken vaden och ett av dragtågen, samt det ena vadspelet fanns. En av de mindre båtarna var "tågkågen", med det andra vadspelet och dragtåget. På "kännebåten" fanns "vabrusen", den man som letade upp sillstimmen med "kännedörjen" - ett blylod på rev.

VÄSTKUSTSTIFTELSEN

Utgångspunkten för Västkoststiftelsens verksamhet är den vackra naturen i västra Sverige. Att bevara denna naturrikedom för kommande generationer och att göra den tillgänglig för besökare är västkuststiftelsens viktigaste uppgift. Västkoststiftelsen förvaltar ca 200 olika reservat som tillsammans täcker en areal av ca 37 000 hektar. Det fortlöpande arbetet utgörs av att underhålla hävd av kulturmarker, röja stigar och sprida informationsmaterial. Västkoststiftelsen har också ett samordningsansvar för Bohusleden, skötsel och underhåll av ett 80-tal så kallad sopmajor utmed Bohusläns kust samt ett övergripande ansvar för den årliga strandstädningen av Bohusläns skärgård.

Västkoststiftelsens huvudmän är Västra Götalandsregionen, Landstinget i Halland och Göteborgsregionens Kommunalförbund.

VÅRDKASAR

Uppstaplad hög av timmer, ved eller ris som kunde antändas för att till exempel varna för annalkande fiender. Tydliga spår efter vårdkasar är sällsynta. De kan utgöras av bevarade vårdkasar, rester av en vårdkasebotten eller eldskadade hållar. Ibland har vårdkasen placerats på en stensamling. Som regel har vårdkasar placerats på, eller i anslutning till, ett bergskrön. Ibland kan även en grund efter bål-vaktens stuga eller koja påträffas.

KÄLLOR

KARTOR OCH FOTOGRAFIER

KARTOR

Nya kartor

Gis- och cad-underlag från länsstyrelsen och lantmäteriet

Gamla kartor

Lantmäteriets arkiv

FOTOGRAFIER

Flygfoto

Flightfoto AB

Bebyggelsemiljöer

Joanna Mikulska

Henrik Andersson

Fornlämningsmiljöer och marina lämningar

Staffan von Arbin, Bohusläns museum

Thomas Bergstrand, Bohusläns museum

Jens Lindström, Bohusläns museum

REFERENS-LITTERATUR

KOMMUNALT UNDERLAG

Hembyggsprojekten. Öckeröarnas historia. Öckerö kommun.

Tradition och förnyelse. Kulturminnesvårdsprogram för Öckerö kommun. Öckerö kommun 1992.

Öckerö - bebyggelseinventering 1975. Förundersökning. Öckerö kommun, 1975.

Öckerö kommun. Kulturhistoriskt undersökning. Underlag för fysisk planering och kulturminnesvårdsprogram.

STATLIGT UNDERLAG

Attraktivitet – hur och för vem? Kultur, natur och kulturarv som framgångsfaktorer och intressekonflikter. Rapport från Riksantikvarieämbetet 2005:5.

Blå Skagerack. På kryss i historiska farvatten.
Red Kerstin Olson. Bohusläns museum, 2000.

Ett 1500-talsvrak vid Risö. Staffan von Arbin, Bohusläns museum Rapport 2005:18.

Havmanden – ett danskt 1600-talsfartyg. Staffan von Arbin, Tomas Bergstrand, Bohusläns museum Rapport 2003:29.

Identitet och livsmiljö. Kultur- och naturarv Västra Götaland. Vision och reflektion med människan i centrum. Slutrapport för Agenda kulturarv Västra Götaland. Länsstyrelsen Västra Götalands län, 2005:02.

Indikatorer för levande kust och skärgård – att mäta förutsättningarna för framtidens kulturarv. Rapport från Riksantikvarieämbetet 2004:3.

Kommunala kulturmiljöprogramms betydelse för bevarande av kulturvärden. Fallstudie. Ann-Charlotte Backlund. Riksantikvarieämbetet, 1998.

Kultur i grunden. Kulturmiljöunderlag i planering och byggande. Boverket, 2000.

Kulturmiljöprogram. En indikator för miljömålsuppföljning. Rapport från Riksantikvarieämbetet 2005:3.

Kustorter i Göteborgs och Bohus län. Öckerö skärgård. AnnMari Westerlind. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, Byggforskningsrådet, 1982.

Köpenhamn ett krigsminne från Gyldenlöwefejden 1676. Staffan von Arbin, Bohusläns Årsbok 2004.

Naturinventeringar i Göteborgs och Bohus län. Ängs- och hagmarker i Öckerö kommun. Länsstyrelsen, Miljövårdsenheten, Lena Åsander, 1990:4.

S/S Victoria – ett tidigt hjulångarfartyg. Staffan von Arbin, Bohusläns museum Rapport 2006:42.

Vägarnas kulturvärden. Riksantikvarieämbetet, 1997.

Värdefulla odlingslandskap i Göteborgs och Bohus län. Bevarandeprogram för odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden. Länsstyrelsen, Miljöavdelningen, 1995:21.

Öckerö kommun. Kulturhistoriskt undersökning 13. Bohusläns museum, 1986.

INTERNETKÄLLOR

www.raa.se
www.boverket.se
www.wikipedia.se

ÖVRIGT UNDERLAG

Bygg med känsla. Råd och riktlinjer för nybyggnad och ombyggnad av småhus i Sotenäs kommun. Sotenäs kommun, Miljö och Bygg, 2004.

Från fiskeläge till förort. Bebyggelseutveckling i Öckerö kommun. Bengt Sjögren. Konsthögskolans Arkitekturskola, 1981.

Sillfiske och sillmarknad. 1700-talets bohuslänska sillfiskeperiod i ett internationellt perspektiv. Jens Sandahl. Ekonomisk-historiska institutionen Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, 1998.

Fornlämning 121, Stenhägnader Stuvö 1:4, Öckerö SW, Bohuslän. Eva Weiler, Riksantikvarieämbetets och statens historiska museer. Rapport. Undersökningsverksamheten 1980:18.

Lag (1988:950) om kulturminnen m.m.

MÅL 2 ÖARNA

PROJEKTET DELFINANSIERAS AV EUROPEISKA UNIONEN
EG:S STRUKTURFONDER